

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BORSA İSTANBUL'DA (BİST) İŞLEM GÖREN GIDA SANAYİİ
İŞLETMELERİNİN FİNANSAL YAPISI VE ANALİZİ**

Kazım Gökhan DEMİRİZ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ANKARA
2020**

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BORSA İSTANBUL'DA (BİST) İŞLEM GÖREN GIDA SANAYİİ İŞLETMELERİNİN FİNANSAL YAPISI VE ANALİZİ

Kazim Gökhan DEMİRİZ

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez danışmanı: Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da hisseleri işlem gören gıda sanayii işletmelerinin 2012-2018 dönemi bilanço ve gelir tabloları incelenmiştir. İşletmelerin sermaye yapısı, karlılık ve likidite oranları Kamuoyu Aydınlatma Platformu'nda yer alan mali tablolardan hesaplanmış, birbiriyle ilişkisi olan finansal değerlerin eğilimleri gözlemlenerek işletmelerin finansal performansları ortaya konmuştur. Çalışma ayrıca, işletmelerin alternatif finansman teknikleri uygulama ve bu araçlardan yararlanma düzeylerini ortaya koymuştur. Hesaplanan finansal rasyolar aracılığıyla TOPSİS yöntemi uygulanarak işletmelerin mali performansları ölçülmüştür.

İncelenen dönem içerisinde, işletmelerde likidite analizleri yapılmış olup, sektör genelinde likidite sorununun olmadığı saptanmıştır. Çalışma kapsamında hesaplanan finansal yapı oranları, işletmelerin önemli bir kısmında özkaynak ve yabancı kaynakların etkin düzeylerde kullanılamadığını göstermiştir. Karlılık analizleri değerlendirildiğinde, BİST gıda işletmelerinde brüt kar marjının incelenen dönem içerisinde ortalama %20,43 olduğu tespit edilmiştir. Dönem içerisinde net kâr marjı ortalaması (-%6,55) olarak hesaplanmış, karlılık oranları en yüksek işletmeler Tuborg ve Konfrut olarak belirlenmiştir. TOPSİS yöntemi ile değerlendirildiğinde, 2012-2018 yılları arasında mali performans açısından başarılı işletmeler Banvit, Ülker grubu ve Pınar Et şeklinde sıralanmıştır. Karsusan ve Pınar Su işletmeleri ise en kötü mali performans sergileyen işletmeler olmuştur.

Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu doğal kaynaklar gıda sektörünün ihtiyaç duyduğu hammadde teminini kolaylaştırmasına rağmen BİST gıda sektöründe yer alan işletmelerin mali performansları incelenen dönemde düşük olmuştur. Performansı olumsuz etkileyen finansman giderlerinin yüksek olmasına karşın, işletmelerde finansal kiralama ve devlet teşvikleri dışında maliyet düşürücü alternatif finansman araçlarının kullanımı kısıtlı kalmıştır.

Temmuz 2020, 142 sayfa

Anahtar kelimeler: Gıda sanayi, Finansal Analiz, TOPSİS, Alternatif Finansman

ABSTARCT

M.Sc. Thesis

FINANCIAL STRUCTURE AND ANALYSIS OF THE FOOD INDUSTRY COMPANIES LISTED ON BORSA ISTANBUL (BIST)

Kazim Gökhan DEMİRİZ

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ

This study tends to measure the financial performance of the food and beverage companies listed on (Borsa Istanbul from 2012 to 2018 using their income statements and balance sheets obtained through the Public Disclosure Platform. The financial performance of the companies has been ranked applying TOPSIS to the obtained financial ratios. As a secondary objective, this study attempts to evaluate their ability to implement and profit from of alternative financial tools in their financial activities.

The liquidity ratio analysis showed no liquidity problem within the sector in general. The calculated capitalization ratio and debt ratio showed most companies within the sector are unable to use their capital and debt financing efficiently. Analyzing the profitability indicators ratios showed that the average gross profit margin is noticeably high with an estimated value of 20,43%. The average net profit margin is estimated at (-%6,55). In terms of net profit margin, Tuborg and Konfrut were found to be the best performers. The TOPSIS analysis showed that Banvit, Ülker and Pınar Et were the top performing companies while Karsusan and Pınar Su were found to be the least performing companies.

Despite of Turkey's geographical position and it's abundant natural resources that the food industry requires, most of the food companies listed on Borsa Istanbul had a poor financial performance. Although the high financial expenses which negatively affects the performance of the industry, most companies failed to use alternative financing tools which could decrease financial expenses except for the limited use of leasing and government incentives.

July 2020, 142 pages

Key words: Food industry, Financial analysis, TOPSIS, Alternative financing

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim süreci boyunca ve tez çalışmamın her aşamasında değerli fikirleri ve deneyimiyle beni yönlendiren, her zaman daha iyisini yapabileceğime inandıran, danışman hocam sayın Prof. Dr. Erdoğan GÜNEŞ'e, çalışmalarım sırasında önemli katkılar sağlayan ve pratik çözümler üreten Dr. Özdal KÖKSAL'a çok teşekkür ederim.

Tezimi değerlendirerek görüş ve bilgileriyle beni yönlendiren ve çalışmamı son haline gelmesini sağlayan jüri üyelerine teşekkür ederim.

Yüksek lisans programına katılmamı öneren ve beni iş hayatımda destekleyen Çağlar SAGUN'a, bu süreç içerisinde genişleyen aileme ve nişanlım Dr. Deniz Yeşim TALUĞ'ya, hayatımın her aşamasında beni destekleyen ve bana hep şanslı olduğumu hissettiren annem Rezzan DEMİRİZ'e ve ablam Gözde ÖNOCAK DEMİRİZ'e, sonsuz teşekkür ederim.

Kazim Gökhan DEMİRİZ
Ankara, Temmuz 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ETİK	i
ÖZET	ii
TEŞEKKÜR	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	3
3. MATERYAL VE YÖNTEM	7
3.1 Materyal.....	7
3.2 Yöntem.....	8
3.2.1 Oran analizleri	8
3.2.2 Trend (eğilim) analizleri.....	9
3.2.3 TOPSİS yöntemi ile mali başarının değerlendirilmesi.....	11
3.2.4 Anket çalışması	14
4. KURAMSAL TEMELLER	15
4.1 Oran Analizleri	15
4.1.1 Likidite oranları.....	15
4.1.2 Finansal yapı oranları	17
4.1.3 Faaliyet oranları.....	19
4.1.4 Karlılık oranları.....	22
4.2 Alternatif Finansman Kaynakları.....	24
4.2.1 Finansal Kiralama leasing	24
4.2.2 Faktoring işlemleri.....	26
4.2.3 Vadeli işlemler borsası (Türev araçlar)	27
4.2.4 Diğer alternatif finansman araçları	29
5. TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA GIDA SEKTÖRÜNÜN BİLEŞENLERİ	30
5.1 Türkiye'de ve Dünyada Bitkisel Yağ Üretimi.....	31
5.2 Türkiye'de ve Dünyada Meyve-Sebze Sektörü	33
5.3 Türkiye ve Dünyada Et ve Et Ürünleri Sektörü	39

5.4 Türkiye ve Dünyada Süt ve Süt Ürünleri Sektörü	45
5.5 Türkiye ve Dünyada Un ve Unlu Mamulleri Sektörü	52
5.6 Türkiye ve Dünyada Şeker ve Şekerli Mamuller Sektörü	59
5.7 Türkiye ve Dünyada Alkollü ve Alkolsüz İçecekler	63
5.8 Türkiye’de ve Dünya’da Su Ürünleri	66
6. ARAŞTIRMA BULGULARI	70
6.1 Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi	70
6.2 Gıda işletmelerinde eğilim analizleri.....	77
6.3 Gıda İşletmelerinin Oran Analizleri	83
6.3.1 Likidite analizleri.....	83
6.3.2 BİST’de işlem gören gıda işletmelerinin finansal yapı oranları.....	89
6.3.3 BİST’de işlem gören gıda işletmelerinin faaliyet oranları	96
6.3.4 BİST’de işlem gören gıda işletmelerinin karlılık oranları.....	104
6.4 TOPSİS Yöntemiyle BİST Gıda İşletmelerinin Mali Performansı.....	112
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	117
KAYNAKLAR	123
EKLER	128
EK 1 BİST GIDA İŞLETMELERİ 2012-2018 MALİ TABLOLARI.....	128
EK 2 ANKET FORMU	130
EK 3 BİST Gıda işletmelerinin gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri	135
ÖZGEÇMİŞ	142

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 5.1 2013- 2017 Yılları arasında Türkiye'de sığır sayısı (Anonim, 2017b).....	40
Şekil 5.2 Türkiye’de kırmızı et üretimi 2007-2017	41
Şekil 5.3 Türkiye’de ayran ve yoğurt üretimi (Anonim, 2017e)	47
Şekil 5.4 2011-2018 yılları arasında dünyada buğday üretimi (Anonim, 2019c).....	52
Şekil 6.1 Dönen varlıklar ile kısa vadeli borçların eğilimi	78
Şekil 6.2 Gıda sektöründe toplam borçlar ve öz sermaye trendleri	79
Şekil 6.3 BİST Gıda sektöründe stoklar ve alacaklar eğilimleri.....	80
Şekil 6.4 BİST gıda işletmelerinde 2012-2018 dönemi net satışlar ve satışların maliyetlerinde eğilim.....	81
Şekil 6.5 BİST gıda işletmelerinde 2012-2018 dönemi net satışlar ve stokların eğilimleri	81
Şekil 6.6 BİST gıda işletmelerinde Brüt kar, faaliyet karı, net kar eğilimleri (2012-2018)	82
Şekil 6.7 2012-2016 yılları arasında BİST gıda işletmeleri, imalat sektörü ve gıda sektörü toplamı likidite oranları	84
Şekil 6.8 2012- 2016 yılları arası imalat sanayi, Gıda sektörü ve BİST gıda işletmelerinin asit test oranları.....	86
Şekil 6.9 İmalat sanayi, Gıda sektörü ve BİST gıda işletmelerinin nakit oranları	89
Şekil 6.10 2012-2016 yılları arasında BİST gıda, gıda sektör geneli ve imalat sanayi finansal kaldıraç oranları	92
Şekil 6.11 BİST gıda, gıda sektörü ve imalat sektörü kısa vadeli borçların toplam borçları oranı.....	95
Şekil 6.12 BİST gıda, İmalat ve gıda sektörü stok devir hızı oranları.....	99
Şekil 6.13 İmalat sektörü, BİST Gıda ve Gıda sektörü genelinde aktif devir hızı oranları	102
Şekil 6.14 BİST gıda, imalat sektörü ve gıda sektörü öz sermaye devir hızı oranları..	104
Şekil 6.15 BİST gıda, imalat sektörü ve gıda sektörü brüt kar oranları	106
Şekil 6.16 2012-2016 yılları arasında İmalat ve gıda sektörü net kar oranları.....	109
Şekil 6.17 2012- 2016 yılları arasında imalat sektörü ve gıda sektörü öz sermaye karlılık oranları.....	112

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.1 Borsa İstanbul’da işlem gören gıda işletmeleri	7
Çizelge 3.2 Mali analiz oranları.....	9
Çizelge 3.3 Topsis yönteminde kullanılan finansal performans kriterlerinde kullanılan finansal performans kriterleri.....	13
Çizelge 5.1 Gıda sanayi sınıflandırması (ısıc rev.4).....	30
Çizelge 5.2 Türkiye’de yetişen bazı yağlı tohumlar ve yağlık zeytin üretimi.(ton)	31
Çizelge 5.3 2012-2018 yılları arasında Türkiye’de meyve üretimi	34
Çizelge 5.4 Türkiye de sebze üretimi (ton).....	35
Çizelge 5.5 2018 yaş meyve ve sebze ihracatı yapılan ilk 20 ürün	36
Çizelge 5.6 2016 yılında dünyada sebze-meyve ihracatında ilk on ülke.....	38
Çizelge 5.7 Türkiye’de küçükbaş hayvan varlığı (2013-2017)	40
Çizelge 5.8 2007-2016 yılları Türkiye canlı hayvan ve et ürünleri ithalatı (Anonymous, 2019b).....	43
Çizelge 5.9 Türkiye’de çiğ süt üretimi	46
Çizelge 5.10 2010-2017 yılları arasında türkiye’de süt ürünleri ticareti (milyon \$)	49
Çizelge 5.11 Dünya çiğ süt üretimi (milyon ton)	50
Çizelge 5.12 Dünya buğday unu ticareti (anonymous, 2019f)	54
Çizelge 5.13 2007-2018 yılları arası buğday üretimi	56
Çizelge 5.14 2007-2016 yılları arasında türkiye’nin buğday ticareti (tuik)	57
Çizelge 5.15 Dünya çikolatalı ve şekerli mamuller ithalatı.....	62
Çizelge 5.16 Türkiye’nin içecek ihracatı.....	65
Çizelge 5.17 Türkiye’de su ürünleri üretimi	67
Çizelge 5.18 Türkiye’de su ürünleri ticareti	68
Çizelge 6.1 Gıda işletmelerinin personel sayılarına göre dağılımı.....	70
Çizelge 6.2 Yıl bazında BİST Gıda işletmelerinin borsa tecrübesi	71
Çizelge 6.3 BİST Gıda işletmelerinde hedef öncelikleri	71
Çizelge 6.4 BİST Gıda işletmelerinde sorun yaşanan faaliyet alanları	72
Çizelge 6.5 BİST Gıda işletmelerinde hammadde temini	72
Çizelge 6.6 Kısa vadeli kredi kullanımında karşılaşılan sorunlar	74
Çizelge 6.7 BİST Gıda işletmelerinde alternatif finansman kullanımı.....	74

Çizelge 6.8 BİST Gıda işletmelerinde finansal kiralama işlemleri	75
Çizelge 6.9 2012-2018 yılları arasında yeniden değerlendirme oranları ve düzeltme katsayıları.....	77
Çizelge 6.10 BİST Gıda sektör geneli düzeltilmiş toplam bilanço ve gelir tablosu yüzdeleri.....	78
Çizelge 6.11 BİST Gıda sektöründe de faaliyet gösteren gıda işletmelerinin cari oranları	83
Çizelge 6.12 BİST’de faaliyet gösteren gıda işletmelerinin asit test (likidite) oranları .	85
Çizelge 6.13 BİST’de faaliyet gösteren gıda işletmelerinin nakit oranları.....	88
Çizelge 6.14 BİST’de işlem göre gıda işletmelerinin finansal kaldıraç oranları (%).....	90
Çizelge 6.15 Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren gıda işlemlerinin finansman oranları	93
Çizelge 6.16 BİST Gıda işletmelerinde kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı	95
Çizelge 6.17 2012-2018 yılları arasında BİST Gıda işletmelerinde stokların devir hızı oranı	97
Çizelge 6.18 2012- 2018 yılları arasındaBİST’de işlem gören gıda işletmelerinin ticari alacaklar devir hızı.....	100
Çizelge 6.19 Borsa İstanbul’da yer alan gıda işletmelerinde aktiflerin devir hızı	101
Çizelge 6.20 BİST Gıda işletmelerinde öz kaynakların devir hızı	103
Çizelge 6.21 Borsa İstanbul’da yer alan gıda işletmelerinin brüt kar oranları (%)	105
Çizelge 6.22 Borsa İstanbul’da yer alan gıda işletmelerinin net kar oranları (%).....	106
Çizelge 6.23 Borsa İstanbul’da işlem gören gıda işletmelerinin 2012- 2018 yılları arasında aktif karlılığı (%)	109
Çizelge 6.24 BİST Gıda işletmelerinin öz sermaye karlılığı (%).....	111
Çizelge 6.25 2012 yılı BİST Gıda sektörü standart karar matrisi.....	112
Çizelge 6.26 2012 yılı BİST Gıda işletmelerinin ağırlıklı normalize edilmiş karar matrisi	114
Çizelge 6.27 2012-2018 yılları arasında BİST Gıda sektörü (ci*) değerleri ve işletmelerin finansal performans sıralamaları.....	116
Çizelge 7.1 Çalışmada hesaplanan oranlar	120

KISALTMALAR DİZİNİ

AKİB	Akdeniz İhracatçı Birlikleri
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
BESD-BİR	Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği
BİST	Borsa İstanbul
FAVÖK	Faiz ve vergi öncesi kar
FAO	Food and Agriculture Organisation
İGM	İhracatı Geliştirme Merkezi
IGC	International Grains Council
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KAP	Kamuoyu Aydınlatma Platformu
SETBİR	Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği
TOPSIS	Technique for Order Preference By Similarity to Ideal Solution
TÜFE	Tüketici fiyatları Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	Üretici Fiyatları Endeksi

1. GİRİŞ

Sanayi devrimlerinden sonra ortaya çıkan ekonomik gelişmelerle birlikte mal ve hizmet sektöründe bulunan küçük ölçekli işletmeler daha büyük ölçekli işletmelere dönüşmeye başlamıştır. Bu süreçte mal ve hizmet üretim sürecinde kullanılan girdiler artarak çeşitlik kazanmış, bu husus da işletmelerin finansman gereksinimlerini artırmıştır. Sermaye ihtiyacı, tarım sektöründe diğer sektörlerle göre daha düşük bir ivme ile gelişmişse de tarıma dayalı sanayi işletmelerinde finansal gereksinimler önemli ölçüde artış göstermektedir. İşletmelerin finansal gereksinimleri ile ilgili olarak ihtiyacın zamanında karşılanması, finansal karar alma becerisi, mevcut fonların etkin kullanımı gibi sorunlar ortaya çıkmış ve alternatif çözümler yaratılmaya çalışılmıştır.

Gıda sanayii, makineleşme yanında emek yoğun üretimin yoğun olmasından ötürü söz konusu finansal ihtiyaçların en fazla talep edildiği alanlar arasında yer almaktadır. Gıda sektörü, ekonomide yarattığı istihdam ve ihracatta sağlamış olduğu döviz geliri bakımından, imalat sanayi içinde tekstil sektörü ile birlikte lokomotif üretim alanları arasındadır. Cumhuriyet'in ilk sanayileri olarak görülen gıda işletmeleri başlangıçta kamu ve kooperatif yatırımları, sonrasında özellikle de kalkınma planlarıyla özel sektör yatırımları sayesinde önemli bir ivme kazanarak gelişim sürecini devam ettirmişlerdir. Sanayide küçük ölçekli gıda işletmeleri büyük oranda yer almaktadır, ancak zaman zaman yaşanan birleşmeler ve genişlemelerle orta-büyük işletme yapıları da görülmekte, borsalarda işlem görebilir hale gelmektedir. İşletmelerin sermaye yapısı içinde büyüme ile birlikte artan finansman sorunlar, öncelikle kredi kullanımı ve yabancı sermaye gereksinimi sürecinde firmaların halka açılması yoluyla geleneksel ve diğer finansman araçları ile gidermektedir. Gelişen piyasalar ve Türkiye'de ekonominin serbestleşmesi ile özellikle 1990'lı yıllardan itibaren getirilen yasal düzenlemeler çerçevesinde geleneksel finansman araçların dışında gıda işletmelerinde finansal kiralama, faktoring ve türev piyasalar gibi alternatif finansman araçlarının kullanımı gıda sanayiinde de giderek artış göstermiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Borsa İstanbul'da hisseleri işlem gören gıda sanayii işletmelerinin 2012-2018 dönemi bilanço ve gelir tabloları incelenerek, işletmelerin

sermaye yapısı, karlılık durumları ve finansal oranlarının ve finansal performanslarının karşılaştırmalı analizini yapmaktır. Araştırmada işletmelerin modern finansal teknikleri uygulama düzeyi ve bunlardan yararlanma olanakları da değerlendirilmiştir. Ortaya konulan veri ve bilgiler ışığında, finansal gelişme ve performans kriterlerinin gıda işletmelerine etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın bilimsel alana katkıları yanında, sektörel gelişime ve finansal piyasa oluşumuna etkilerinin ortaya konulması da amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

İmalat sektörü ve gıda sektöründe finansal performans analizlerine yönelik birçok akademik çalışmaya rastlanmış ancak alternatif finansman ve mali performans ilişkisini sorgulayan çalışmalar sınırlı kalmıştır. Önceki yıllarda bu konuyla ilgili çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Kutman (2001), finansal oranlar ve ekonomik trendlerin yer aldığı bir modelle Türkiye’de Beyaz Eşya, Otomotiv ve Gıda sektörlerinde öz sermaye karlılığı üzerine bir erken uyarı modeli önermiştir. Bu 3 farklı sektör için 3 ayrı model önerilmiş olup ekonomik trendler ve finansal oranlar eklendiğinde öz sermaye karlılığı tahmini sağlanmıştır. Çalışma beyaz eşya ve otomotiv sektörlerinde öz sermaye karlılıklarının ekonomik trendlerden etkilendiğini ancak gıda sektöründe karlılığı etkileyen faktörlerin firmaların finansal rasyolarından oluştuğunu ortaya koymuştur.

Sekreter, vd. (2004) İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem gören gıda firmalarına yönelik kredi skoru derecelendirilmesine yönelik bir model ortaya koymuştur. Çalışma, sektörde yer alan firmaların finansal oranlarından faydalanarak Analitik Hiyerarşi Yöntemi ile firmaları kredi skoruna göre A,B,C ve D gruplarına ayırmıştır. Çalışmaya konu olan 21 firmadan sadece iki firma yüksek kredi skoruna sahip grup olan A grubunda yer alırken 9 firma sektör ortalamasının altında kredibiliteye sahip grup olan C grubunda yer almıştır. Kerevitaş ve Dardanel sektörde en düşük kredibiliteye sahip grup olan D grubunda yer almışlardır.

Coşkun Kaderli (2006), İMKB’de işlem gören ve borsada en az 10 yıllık geçmişi olan gıda firmalarının mali performans analizlerini gerçekleştirmiştir. Çalışma 1993-2001 yılları arasında firmaların likidite, finansal kaldıraç, faaliyet ve karlılık oranlarını incelenmiştir. Çalışma neticesinde Frigo-Pak ve Konfrut Gıda sektör bazında en düşük mali performansa sahip firmalar olarak belirlenmiş, Tat Konserve ve Banvit firmaların ise en yüksek mali performansa sahip firmalar olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca sektörde öz sermaye karlılığını etkileyen faktörlerin regresyon analizi gerçekleştirilmiş

olup öz sermaye karlılığını etkileyen en önemli faktörün firmaların net kar marjı olduğu savunulmuştur.

Aydeniz (2009) çalışmasında İMKB'ye kote gıda ve içecek işletmelerinde makroekonomik göstergelerin finansal performansa olan etkilerini gözlemlemiştir. Araştırmada 1998-2007 yılları arasında İMKB'de işlem gören Gıda ve içecek firmaların finansal oranları tespit edilmiş ve makroekonomik göstergelerin bu oranları nasıl etkilediği regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre aktif karlılık ve öz sermaye karlılığı en çok üretici fiyat endeksi ÜFE ve tüketici fiyat endeksi TÜFE'den etkilenirken, faiz ve vergiden önceki gelir (FVÖK) ve faiz Amortisman ve Vergi Öncesi Kâr (FAVÖK) en çok kapasite kullanım oranından etkilendiği ileri sürülmüştür.

Özer vd. (2010) 2007-2008 yılları arasında İMKB'de işlem gören gıda ve içecek sektöründe yer alan 24 firmanın performanslarını ve etkinliklerini Veri Zarflama Analizi ile değerlendirmiş Kümele Analizi ile firmalar kümlendirilerek TOPSİS analizi ile etkinlik düzeyleri sıralandırılmıştır. Çalışmaya göre 2007 yılında 14 işletme etkin olarak değerlendirilirken 2008 yılında 11 işletmenin etkin olduğu gözlemlenmiştir.

Uyar ve Okumuş (2010), küresel krizin, imalat sektöründeki şirketlerine olan etkilerini incelemiştir. Çalışam 2005- 2008 yıllarında imalat sanyinde yer alan ve borsa da hisseleri işlem gören, içerisinde gıda sektörünün de dahil olduğu yedi sektör ve toplamda 124 şirketin finansal oranları incelenmiştir. Arştırma sonuçlarına göre kriz döneminde, çalışmada yer alan şirketlerin likidite oranlarının ve varlık devir hızının düştüğü, ve genel olarak borçlunamaların arttığı gözlemlenmiştir.

Terzi (2011), 2009-2010 yılları arasında İMKB'de kote olan 22 gıda işletmesinin finansal başarısının ölçülmesinde Altman Z Score kriterini kullanmıştır. Bu kritere göre 10 şirket başarısız olarak 12 şirket ise başarılı olarak tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca finansal başarının ölçümünde diskriminant analizi ile sekiz finansal oranın finansal başarı ölçümünde etkin olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu oranlardan elde edilen modelin başarı sınıflandırmasında % 90,9 etkin olduğu ortaya konmuştur.

Demir & Tuncay (2012), faaliyet ve karlılık oranları üzerinden 2000-2008 yılları arasında borsa da hisseleri işlem gören 11 gıda ve içecek şirketinin mali performansını değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda brüt kar marjı dışında kalan karlılık oranlarının referans değerlerinin altında olduğu belirlenmiştir.

Kohansal, vd. (2013), gıda sektöründe yer alan ve borsaya kote firmalar üzerinden finansal oranların hisse fiyatlarına olan etkilerini araştırmıştır. Çalışmada 1992-2010 yılları arasında karlılık oranları, likidite oranları, varlık devir hızı ve finansal kaldıraç oranlarının hisse fiyatlarına olan etkisi regresyon analizi ile değerlendirilmiş ve karlılık oranları dışında kalan finansal oranların hisse fiyatları üzerinde etkili olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Dizkırıncı (2014), Borsa İstanbul (BİST) da işlem gören 16 gıda ve içecek şirketinin 2010-2012 yılları arasındaki finansal verimliliklerini Veri Zarflama Yöntemi ile ölçmüş ve Malmquist endeksine göre kıyaslamıştır. Çalışma dönemi kapsamında Ülker grubu her yılda verimli bulunmuş olup, verimlilik değerinde sürekli artış gösteren tek firma olarak belirlenmiştir.

Özen, vd. (2015) Topsis yöntemi ile 2000-2014 yılları arasında BİST’da hisseleri işlem gören 4 gıda işletmesinin finansal performansları ölçmüş, ve finansal performansın hisse senetleri getirilerine olan etkileri değerlendirilmiştir. Finansal değerlendirmede TOPSİS yöntemi kullanılmış olup, 20 finansal oran üzerinden TOPSİS skorları elde edilmiştir. Araştırma 2000-2014 yılları arasında genel olarak en yüksek performansa sahip olan firma Pınar Entegre Et ve Un Sanayii A.Ş. (PETUN) olarak belirlenmiştir. Firma performansları ve hisse senedi fiyatları arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır.

Akbulut & Rençber (2015), imalat sektöründe faaliyet gösteren ve borsaya kote olan 32 firmanın mali performanslarını TOPSİS yöntemi ile değerlendirmiştir. 2010-2012 dönemi TOPSİS performans skorlarına göre yüksek performans sergileyen firmalar Adana Çimento, Bursa Çelik, TÜPRAŞ, Kelebek Mobilya ve Mutlu Akü olarak belirlenirken Akçansa, Doğan Gazete ve Ülker grubu en düşük performans sergileyen firmalar olarak değerlendirilmiştir.

Yılmaz, vd. (2016), TOPSİS analiz yöntemi ile BİST’da işlem gören 19 gıda işletmesinin 2010-2015 yılları arasındaki mali performanslarını 11 kriter üzerinden değerlendirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre 2010 yılında Mango Gıda, 2011’de Kristal Kola, 2012’de Pınar Süt, 2013’te Kristal Kola, 2014’de Konfrut Gıda ve Ülker, 2015’te ise Ülker şirketinin birinci olduğu tespit edilmiştir.

Sengottaiyan ve Nandhini (2016), gıda imalat sanayiinde faaliyet gösteren 5 firmanın likidite oranları üzerinden mali performans analizlerini ele almıştır. Çalışmada 2004-2014 yılları arasında işletmelerin mali tablolarından elde edilen veriler ile likidite oranları hesaplanmıştır. Çalışma, firmaların likidite seviyelerinin arzu edilen düzeyde olmadığını ve dalgalanımlara açık olduğunu göstermiştir.

Meydan, vd. (2016), GRİ İlişkisel Analiz Yöntemini kullanarak 2012 yılında borsada işlem gören 10 gıda işletmesinin mali performans analizlerini gerçekleştirmişlerdir. Çalışmaya konu olan 10 firmadan Ülker gıda 2012 yılında performans sıralamasında ilk sırada yer alırken Penguen gıda son sırada yer almıştır.

Koç, vd. (2016), çalışmalarında 2010- 2015 yılları arasında BİST’da işlem göre 4 gıda ve hayvancılık şirketinin performans analizini gerçekleştirmiştir. Çalışmada regresyon analizi ile aktif karlılığı etkileyen faktörlerin, etkinlik süresi, nakit döndürme süresi, stok devir hızı, alacak devir hızı, aktif devir hızı ve aktif büyümenin etkin olduğu tespit edilmiştir. Özkaynak karlılığını etkileyen faktörlerin ise etkinlik süresi, nakit döndürme süresi, aktif devir hızı ve net satışlarda büyümenin etkin olduğu belirlenmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Çalışmada Borsa İstanbul (BİST)'da işlem gören ve BİST GIDA endeksinde yer alan işletmeler ele alınmıştır. BİST GIDA endeksine göre gıda ve içecek sektöründe faaliyet gösteren 28 işletme bulunmaktadır. Şirketlerin bulunduğu iller, faaliyet alanları ve borsa kodları **çizelge 3.1**'de görülmektedir.

Çizelge 3.1 Borsa İstanbul'da işlem gören gıda işletmeleri

Şirket adı	Kodu	Faaliyet konusu	Şehir
Altınyaz Kombinaları A.Ş.	ALYAĞ	Zeytinyağı	İzmir
A.V.O.D. Kurutulmuş Gıda Ve Tarım Ürünleri A.Ş.	AVOD	Kurutulmuş gıda	İzmir
Anadolu Efes Biracılık Ve Malt Sanayii A.Ş.	AEFES	Alkollü içecek	İstanbul
Banvit Bandırma Vitaminli Yem Sanayii A.Ş.	BANVT	Beyaz et/kırmızı et	Balıkesir
Coca-Cola İçecek A.Ş.	CCOLA	İçecek	İstanbul
Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş.	DARDL	Balık ürünleri	Çanakkale
Ekiz Kimya San Tic. Ltd. Şti	EKİZ	Zeytinyağı	İzmir
Ersu Meyve Ve Gıda Sanayi A.Ş.	ERSU	İçecek	Ankara
Frijo-Pak Gıda Maddeleri Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	FRİGO	İçecek	İstanbul
Karsusan Karadeniz Su Ürünleri Sanayii A.Ş.	KRSAN	Balık ürünleri	İstanbul
Kent Gıda Maddeleri Sanayii Ve Ticaret A.Ş.	KENT	Şekerli yiyecekler	Kocaeli
Kereviş Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	KERT	Dondurulmuş gıda	İstanbul
Konfrut Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	KNFRT	İçecek	İstanbul
Kristal Kola Ve Meşrubat Sanayi Ticaret A.Ş.	KRSTL	İçecek	İstanbul
Merko Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	MERKO	Meyve işleme	İstanbul
Oylum Sınai Yatırımlar A.Ş.	OYLUM	Bisküvi imalatı	Kayseri
Penguen Gıda Sanayi A.Ş.	PENG	Sebze meyve işleme	Bursa
Pınar Entegre Et Ve Un Sanayii A.Ş.	PETUN	Et/un	İzmir
Pınar Su Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	PINSU	Su	İzmir
Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.Ş.	PNSUT	Süt ürünleri	İzmir
Selçuk Gıda Endüstri İhracat İthalat A.Ş.	SELGD	Kurutulmuş gıda	İzmir
Tat Gıda Sanayi A.Ş.	TATGD	Süt/sebze işleme	İstanbul
Taze Kuru Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	TKURU	Kurutulmuş gıda	Ankara
Tukaş Gıda Sanayi Ve Ticaret A.Ş."	TUKAŞ	Konserve ürünleri	İzmir
Türk Tuborg Bira Ve Malt Sanayii A.Ş.	TBORG	Alkollü içecek	İzmir
Ulusoy Un Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	ULUUN	Unlu mamuller	Samsun
Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş.	ULKER	Bisküvi/şeker	İstanbul
Vanet Gıda Sanayi İç Ve Dış Ticaret A.Ş.	VANGD	Et/un	İstanbul

Kaynak: (KAP) verilerinden derlenmiştir.

Gıda endeksinde yer alan işletmeler incelendiğinde, işletmelerin ağırlıklı olarak İstanbul ve İzmir illerinde yer aldığı, İstanbul ilinde faaliyet gösteren işletme sayısının 10, İzmir’de ise 9 olduğu görülmektedir. Geriye kalan işletmelerin büyük bir kısmı Ankara, Bursa, Samsun gibi sanayinin gelişmiş olduğu illerde yer almaktadır. İşletmelerin faaliyet alanlarının alkollü ve alkolsüz içeceklerden, bisküvi ve şekerleme, meyve sebze işleme, et işleme, kurutulmuş gıda ve balık ürünlerinin işlenmesi gibi farklı gıda alt dallarından oluştuğu görülmektedir.

Kuruluş tarihi itibarıyla en eski işletme 1952 yılında kurulan Kent Gıda olurken en yeni işletme 2012 yılında faaliyete geçen Taze Kuru’dur. Borsada eski adıyla İstanbul Menkul Kıymetler Borsa’sında işlem göre ilk işletme 1986 yılında halka arz olan Pınar Süt Mamulleri A.Ş. , en son açılan şirket ise 2014 yılında halka arz olunan Ulusoy Un olmuştur.

3.2 Yöntem

3.2.1 Oran analizleri

Çalışmada mali performans analizine ilişkin veriler 2012-2017 yılları arasında şirketlerin Kamuoyu aydınlatma platformu (KAP)’na bildirmiş oldukları yıllık finansal bilançoları, gelir ve nakit akış tablolarından elde edilen verilerden oluşturulmuştur. Bu veriler araştırmanın ikincil veri kaynağını oluşturmuş olup, firmalara ilişkin likidite oranları, faaliyet oranları ve karlılık oranları analiz edilmiştir. İşletmelerin sermaye ile bileşenlerine bağlı bazı bilanço ve finansal oranları dikkate alınarak finansal risk analizleri gerçekleştirilmiştir. Mali tablolardan elde edilen veriler Microsoft Excel yazılımına aktararak, **çizelge 3.2**’de gösterilen finansal oranlar hesaplanmıştır.

Çizelge 3.2 Mali analiz oranları

No	Oran türü	Oran
1	Likidite Oranı	Cari Oran
2	Likidite Oranı	Asit-Test Oranı
3	Likidite Oranı	Nakit Oran
4	Finansal Yapı Oranı	Kaldıraç Oranı
5	Finansal Yapı Oranı	Finansman oranı
6	Finansal Yapı Oranı	Kısa Vadeli Borçların toplam borçlara oranı
7	Finansal Yapı Oranı	Uzun Vadeli Borçların toplam borçlara oranı
8	Finansal Yapı Oranı	Duran Varlıkların Devamlı Sermayeye Oranı
9	Faaliyet Oranı	Stok Devir Hızı
10	Faaliyet Oranı	Alacak Devir Hızı
11	Faaliyet Oranı	Aktif Devir Hızı
12	Faaliyet Oranı	Öz sermaye Devir Hızı
13	Karlılık Oranı	Brüt Kar Marjı
14	Karlılık Oranı	Faaliyet Kar Marjı
15	Karlılık Oranı	Dönem Kar Marjı
16	Karlılık Oranı	Varlıkların Karlılığı
17	Karlılık Oranı	Öz Sermaye Karlılığı

Kaynak: (Akdoğan ve Tenker 2001).

3.2.2 Trend (eğilim) analizleri

Finansal tabloların ve gelir tablosu analizinde kullanılan tekniklerden birisi de eğilim analizidir. Bir işletmenin birbirini izleyen dönemlerdeki finansal tablo kalemleri arasında gösterdiği değişimler belirlenen temel yılına göre tespit edilerek eğilim analizleri gerçekleştirilmekte ve yorumlanmaktadır. Bu sayede incelemede bulunan her kalemin yıllar içindeki değişimi hem de diğer kalemlerle olan ilişkileri incelenmektedir (Elmas 2017). Bu çalışmada finansal tablolarda ve gelir tablolarında birbirleriyle ilişkili olarak kabul edilen kalemler içerisinde aşağıda gösterilen ilişkiler incelenmiştir:

- Dönen varlıklar ile kısa vadeli borçlar
- Yabancı kaynaklar ile öz kaynaklar
- Ticari alacaklar ve satışlar
- Satışlar ile satışların maliyeti
- Stoklar ve satışlar
- Brüt kar, faaliyet karı ve dönem karı

Yılları içerisindeki değişimleri ortaya koyan bu analiz tekniği ile işletmelerin varlık ve finansal yapılarında, faaliyet sonuçları ve verimliliklerinde ortaya çıkan olumlu ve olumsuz eğilimler tespit edilmektedir (Elmas, 2017). Analizde ilk yıl taban olarak seçilir ve eğilim bu baz yılına göre hesaplanmaktadır. Baz yılı seçiminde değerlendirmelerin anlam ifade edebilmesi için olağan bir yılın seçilmesi önem teşkil etmektedir. Seçilmiş olan bu temel yılın finansal kalemleri ve gelir tablosu kalemleri mutlak değer olan 100 olarak kabul edilir ve diğer yıllardaki kalemlerin değeri yüzdesel olarak bu yıla göre hesaplanır. Eğilim yüzdesi herhangi bir yıla ait tutarın temel yıldaki tutara bölümünün 100 ile çarpılmasından elde edilir. Hesaplama formülü aşağıdaki gibidir:

$$x \text{ yılı eğilim yüzdesi} = (X \text{ yılı değeri}) / (\text{temel yıl tutarı}) \times 100$$

Bu teknikte diğer bir önemli husus ise enflasyondur. İncelemenin anlam ifade edebilmesi için paranın satın alma gücündeki değişimin de trendlerde etkisi vardır. (Akdoğan & Tenker, 2001). Eğilim yüzdeleri ile sağlıklı bir analiz gerçekleştirmek için finansal tablo verilerinin enflasyona göre düzenlenmesi gerekmektedir. Düzenleme analizde yer alan son yılın yeniden değerlendirme oranının ilgili yıla kadar olan yendiden değerlendirme oranları ile çarpılarak elde edilen düzeltme katsayı kullanılarak yapılır. Elde edilen katsayı ilgili yılın finansal verileri ile çarpılarak enflasyona göre düzeltilmiş finansal veriler üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmada eğilim analizinde BİST gıda sektörü bütün olarak ele alınarak sektörün toplam bilanço verileri kullanılmıştır. Eğilimler, gıda sektörü geneli ile imalat sektörü

geneli ile karşılaştırılmıştır. 2012 yılı baz olarak seçilmiş olup, eğilimler bu yıla göre gözlemlenmiştir.

3.2.3 TOPSİS yöntemi ile mali başarının değerlendirilmesi

Açılımı “Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution” olarak bilinen TOPSİS yöntemi çok kriterli karar verme yöntemlerinden biridir. Yöntemin temeli Hwang ve Yoon’un (1989) çalışmalarına dayanmaktadır. Yöntemde karar verme aşaması için seçilen faktörlerin alabilecekleri maksimum ve minimum değerlerin ideal değerler ile karşılaştırılması yapılmaktadır (Demireli, 2010). Yöntem, basit matematiksel çözüm süreçlerine dayandığından kolaylıkla uygulanabilmektedir ve yöntemde çözüm 6 aşamalı olarak gerçekleştirilmektedir.

İlk adımda sıralaması yapılacak alternatifler için bir karar matrisi oluşturulması gerekmektedir. Karar matrisinde ölçmede kullanılacak kriterler matrisin sütununu oluşturur, sıralaması yapılacak olan alternatifler ise matrisin sırasını oluşturmaktadır. Karar matrisi A aşağıdaki gibidir.

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & \cdots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & \cdots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

Karar matrisi A’da m karar nokta değerini gösterirken, n değerlendirme kriterini gösteren sayıdır.

2.aşamada yukarıda belirtilen A karar matrisi elemanları kullanılarak aşağıda yer alan formülden elde edilen r_{ij} elemanları kullanılarak Standart Karar Matrisi R oluşturulmaktadır.

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}}$$

Elde edilen standart karar matrisi R aşağıdaki gibidir:

$$R = \begin{bmatrix} r_{11} & \cdots & r_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ r_{m1} & \cdots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

3.aşamada ağırlıklı karar matrisi oluşturulur. Bu noktada kriterlere ilişkin w_i ağırlık değerleri sütundaki r_{ij} elemanları ile çarpılarak ağırlıklı karar matrisi V oluşturulur. Ağırlık değerlerin toplamının 1'e eşit olması gerekmektedir ($\sum w_i = 1$) Ağırlıklı standart karar matrisi aşağıda verilmiştir.

$$V = \begin{bmatrix} v_{11} & \cdots & v_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ v_{m1} & \cdots & v_{mn} \end{bmatrix}$$

4.adımda yukarıda oluşturulan ağırlıklı karar matrisinden ideal değerler A^* ve negatif A^- değerler seti oluşturulmalıdır. $A^* = \{\max_i v_{ij}\}$ ve $A^- = \{\min_i v_{ij}\}$. Bu aşamada V matrisinde yer alan en yüksek değer A^* setine, en düşük değer ise A^- setine eklenerek iki tek satırlı n sütunlu matris elde edilir.

5. adımda bir önceki adımda elde edilen ideal değerler seti A^* , V matrisi elemanları ile aşağıda yer alan formüldeki gibi hesaplanarak ideal ayırım ölçüsü S_i^* elde edilir.

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2}$$

Benzer şekilde $S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$ işleminden negatif ideal ayırım ölçüsü S_i^- elde edilir.

6.ve son adımda elde edilen ideal ayırım ölçüsü ve negatif ideal ayırım ölçüsünden aşağıda gösterilen formül ile her karar noktasının ideal çözüme göreli yakınlığı (C_i^*) ölçülür. Formülde C_i^* negatif ideal ayırım ölçüsünün toplam ayırım ölçüsü içindeki payına eşittir.

$$(C_i^*) = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+}$$

(C_i^*) değeri 0 ile 1 değerleri arasında oluşmakta olup, $C_i^*=1$ ilgili karar noktası (alternatifin) ideal çözüme, $C_i^* = 0$ ilgili alternatifin negatif ideal çözüme yakınlığını gösterir. Bir başka ifade ile alternatiflerin sırlamasında en yüksek C_i^* değerine sahip alternatif 1.sırada yer alırken C_i^* değeri 0'a en yakın alternatif derecelendirmede sonuncu olur.

Çalışmada işletmelerin finansal performansların değerlendirilmesinde 10 adet finansal oran ölçüt olarak seçilmiş olup bunlar aşağıda **çizelge 3.3** 'de sunulmuştur. Ağırlıklı karar matrisinin hesaplanmasında her ölçütün eşit ağırlıklı olduğu varsayılarak her kriterin ağırlığı 0,1 olarak alınmıştır.

Çizelge 3.3 TOPSİS yönteminde kullanılan finansal performans kriterlerinde kullanılan finansal performans kriterleri

kodu	kullanılan oran
a1	Cari Oran
a2	Finansal kaldıraç oranı
a3	Özkaynakların aktiflere oranı
a4	özkaynakların toplam borçları oranı
a5	Kısa vadeli borçların aktiflere oranı
a6	duran varlıkların öz kaynakları oranı
a7	net satışların aktiflere oranı
a8	net satışların özkaynaklara oranı
a9	Öz kaynak karlılığı
a10	Aktif karlılığı

3.2.4 Anket çalışması

Araştırma kapsamında 27 firmanın yetkilisi (finans, muhasebe, üretim, pazarlama vb.) ile anket çalışması gerçekleştirilmiş olup, firmaların yapısal durumu, büyüme/küçülme faaliyetleri, üretim/pazarlama yapıları ve stratejileri, üretim faaliyetleri, firmanın tarım sektörü ile ilişkilerine yönelik bilgi ve veriler elde edilmiştir. İşletmelerin finansal araçlara yönelimleri ve tercihleri belirlenmiş olup şirketlerin mali performans analizi ile anket sonuçları arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir.

4. KURAMSAL TEMELLER

4.1 Oran Analizleri

4.1.1 Likidite oranları

Oran analizi, finansal analizde en yaygın kullanılan tekniklerden biridir. Finansal açıdan oran, finansal tablolarda yer alan kalemler arasındaki matematiksel ilişkiyi ortaya koymaktadır (Elmas, 2017). Oran analizinin bir anlam ifade edebilmesi için, yorumlanmasında bazı kıstaslardan yararlanılması gerekmektedir. Hesaplanan oranların geçmiş yıllara ve/ veya işletmenin içinde bulunduğu sektörde kabul görmüş ölçüler ile karşılaştırılması ve değerlendirmenin bu duruma göre yapılması gerekmektedir (Akdoğan ve Tenker 2001)

Analizlerde kullanılan oranlar farklı amaçlara göre sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda likidite oranları bir işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü ortaya koymaktadır. Likidite ise bir varlığın hızla ve kolay şekilde nakde dönüşme özelliğini ifade etmektedir. (Elmas, 2017). Likidite oranları 3 grup halinde incelenmektedir:

- Cari oran
- Asit-test oranı
- Nakit oran

Cari oran analizlerde çok yaygın olarak kullanılmakta olup, bir işletmenin toplam likiditesini göstermektedir. Bir işletmede dönen varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynaklar arasındaki sayısal ilişkiyi göstermekte olup, oran dönen varlıkların kısa vadeli borçlara bölünmesi ile elde edilir (Akdoğan ve Tenker 2001)

$$Cari\ Oran = \frac{Dönen\ Varlıklar}{kısa\ vadeli\ yabancı\ borçlar}$$

Bu oran işletmelerde genel likidite durumunu ortaya koyarak çalışma sermayesinin yeterli olup olmadığını göstermektedir. Analizlerde bu oranın payını oluşturan dönen varlıkların yüksek, payda yer alan kısa vadeli yabancı borçların ise düşük olması arzulanır. Ancak oranın yeterli olup olmadığı işletmenin içinde bulunduğu sektör, dönen varlık yapısı, stok alacak devir hızları gibi farklı etkenlere bağlıdır. Genel olarak bir işletmede cari oranın 2 olması yeterli görülmektedir (Akdoğan ve Tenker 2001). Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sağlanan kredilerin önemli bir kısmı kısa vadeli olmasından ötürü cari oranlar düşük çıkmasına neden olduğundan cari oranın 1,5 düzeyine kadar düşmesi doğal kabul edilebilmektedir (Elmas, 2017).

Likidite oranları ölçümünde kullanılan diğer bir oran ise asit-test oranıdır. Asit-test oranı cari oranı tamamlayan ve daha anlamlı kılan bir orandır (Akdoğan ve Tenker 2001)

Bu oranda pay da yer alan dönen varlıklardan likiditesi düşük olan stokların çıkarılması sonucu elde edilmektedir:

$$\text{Asit test oranı} = \frac{\text{dönen varlıklar} - \text{stoklar}}{\text{kısa vadeli borçlar}}$$

Bu oran, stokların nakde dönüşmesi zaman alabileceğinden, kısa vadeli borçların ve stokların nakde dönüşmediği varsayımıyla hareket ederek hesaplanmaktadır. Bu yönüyle asit test oranı cari orana göre daha hassas bir ölçüm aracıdır. Genel kabul görmüş bir kural olarak bu oranın 1 olması uygun olarak değerlendirilmektedir. Ancak cari oran da olduğu gibi bu oran tek başına belirleyici olmayabilir. Bu oran arzu edilen seviyede de olsa bile alacaklarını zamanında tahsil edemeyen bir işletme kısa vadeli borçlarını ödemekte güçlük çekebilir. Tam tersi bir durumda bu oranın 1'in altında olmasına rağmen bir işletme stoklarını hızlı bir şekilde eritebilirse kısa vadeli borçlarını ödeyebilir. Gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerde, bu oranın 0,70'e kadar inmesi doğal kabul edilebilmektedir (Elmas, 2017).

Likidite oranları içinde en hassas oran nakit orandır. Bu durumda bir işletmenin alacaklarını tahsil edememesi ve stoklarını eritememesi durumunda kısa vadeli borçların nakit ve nakit benzeri varlıklar ile finansal yatırımlar ile ne kadarını ödeyebildiği ölçülmekte olup, formülü aşağıdaki gibidir:

$$\text{Nakit oran} = \frac{\text{nakit ve nakit benzerleri} + \text{finansal yatırımlar}}{\text{kısa vadeli borçlar}}$$

Bu oranın 0,20 altında olmaması arzu edilmekle birlikte çok yüksek olması da arzu edilmemektedir. Oranın yüksek olması, işletmede gereğinden fazla nakit varlıkların bulunmasına neden olarak karlılığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Elmas, 2017).

4.1.2 Finansal yapı oranları

Likidite oranları işletmelerin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü ölçen araçlar olarak kullanılırken, şirketlerin uzun vadeli borçlarını ödeme kabiliyetleri ve kaynak yapısı finansal yapı oranları ile ölçülmektedir. Finansal yapı oranları bir işletmede öz sermayenin yeterli olup olmadığını, borç ve öz kaynak dengesini, öz kaynak ile yaratılan fonların hangi dönen veya duran varlıklara aktarıldığını ölçmekte ve uzun vadeli borçların ödenip ödenemeyeceğini ortaya koymaktadırlar (Akdoğan ve Tenker 2001).

Kaldıraç oranı olarak da ifade edilen finansal yapı oranları işletmelerin varlıklarının ne kadarının yabancı kaynaklarla ne kadarını öz kaynaklarla finanse ettiğini gösterdiğinden, kredi veren kuruluşlar bu oranlar ile yakından ilgilidir. Genel olarak kredi veren kuruluşlar alacakların tahsilatında sorun yaşamamak için kaynak yapısında öz sermayenin payının yüksek olmasını istemektedir (Elmas, 2017). Finansal yapı ile ilgili başlıca oranlar aşağıdaki gibidir:

- Finansal kaldıraç oranı
- Öz kaynakların aktif toplamına oranı

- Finansman oranı
- Kıssa vadeli borçların toplam borçlara oranı
- Duran varlıkların devamlı sermayeye oranı

Finansal kaldıraç oranı toplam borçların toplam aktiflere bölünmesinden elde edilen bir orandır. Aktiflerin ne oranla yabancı kaynak (borç) ile finanse edildiğini ölçmekte olup aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$\text{Finansal kaldıraç oranı} = \frac{\text{toplam borçlar}}{\text{Toplam aktifler}}$$

Oran yükseldikçe bir işletmenin anapara ve faiz ödemelerinde sıkıntıya düşme ihtimalini artırır. Bu nedenle kredi verenler bu oranın düşük olmasını arzu etmektedir. İşletme açısından bakıldığında öz sermaye yerine yabancı kaynak kullanımı vergisel avantaj sağladığından, oluşan kaldıraç etkisinden faydalanmak istenir. Gelişmiş ülkelerde bu oranın %50'nin üzerinde olmaması arzu edilmekte ancak gelişmekte olan ülkelerde öz sermayenin yetersiz olmasından ötürü bu oran %50'nin üzerinde kalmaktadır (Elmas, 2017).

Öz kaynakların aktif toplamına oranı yukarıda bahsi geçen finansal kaldıraç oranının tamamlayan bir orandır. Bu iki oranın toplamı 1 etmektedir. Öz kaynakların toplam aktiflere bölünmesinden elde edilen bu oranı kredi verenler yüksek, işletmeler ise düşük olmasını arzu etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu oran genellikle %50'nin altındadır (Elmas, 2017).

Diğer bir finansal yapı oranı olan finansman oranı ise öz kaynakların toplam borçlara oranı olarak ifade edilmektedir (Akdoğan ve Tenker 2001).

$$\text{Finansman oranı} = \frac{\text{öz kaynaklar}}{\text{toplam Borçlar}}$$

Bu oranın en az 1 olması arzu edilmektedir. Oran 1 olduğunda aktiflerin yarısı öz kaynaklarla diğer yarısı ise yabancı kaynaklar (toplam borçlar) ile finanse edilmektedir. Oranın 1 den küçük olması halinde işletmeye kredi verenlerin işletme ortaklardan daha fazla kaynak aktardıklarını göstermektedir (Akdoğan ve Tenker 2001).

Kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı (borçların vade yapısı oranı) kısa vadeli borçların toplam borçlara (yabancı kaynaklara) bölünmesi ile elde edilen bir orandır.

$$\text{Borçların vade yapısı oranı} = \frac{\text{kısa vadeli borçlar}}{\text{toplam borçlar}}$$

Borçların vade yapısı işletmelerin üretim şekline göre değişim göstermektedir. Emek yoğun işletmelerde dönen varlıkların ve borçların içinde kısa vadeli borçların oranı yüksekken, teknoloji yoğun işletmelerde duran varlıkların çokluğu nedeniyle uzun vadeli borçlar daha yüksektir. Bu oranın 0,6; 0,7 düzeyinde olması uygun görülmektedir (Elmas, 2017).

Duran varlıkların devamlı sermayeye oranı duran varlıkların devamlı sermayeye bölünmesinden elde edilen bir orandır. Devamlı sermaye ise öz sermaye ile uzun vadeli borçların toplamına eşittir. Bu oran duran varlıklar ile devamlı sermaye ilişkisini göstermekte olup 1 den küçük olması arzu edilmektedir (Akdoğan ve Tenker 2001).

4.1.3 Faaliyet oranları

İşletmelerin faaliyetlerinde varlıkların etkili bir biçimde kullanılıp kullanılmadıkları ölçmek için faaliyet oranları veya devir hızı oranları kullanılmaktadır. Literatürde varlık kullanım oranı olarak da ifade edilmektedir (Akdoğan ve Tenker 2001). Başlıca faaliyet oranları aşağıdaki gibi sırlanmaktadır:

- Stok devir hızı
- Alacakların devir hızı
- Aktif devir hızı

- Öz sermaye devir hızı

Stok devir hızı oranı stokların ne kadar sürede satıldığını ve ne kadar sürede likiditeye çevrildiğini gösteren bir orandır. Oran satılan malın maliyetinin ortalama ticari stoklara bölünmesi ile elde edilir:

$$\text{Stok devir hızı oranı} = \frac{\text{satılan ticari mallar maliyeti}}{\text{ortalama ticari mal stoku}}$$

Formülde ortalama ticari mal stoku dönem başı ve dönem sonu stokların aritmetik ortalaması alınarak bulunmaktadır. Satılan malların maliyeti tam olarak ölçülemediği durumlarda, malların maliyeti yerine net satışlar üzerinden de bu oran hesaplanabilmektedir. Ayrıca yıl içerisinde önemli dalgalanmaların olması durumunda payda da aylık stokların aritmetik ortalamaları da alınabilmektedir (Akdoğan ve Tenker 2001).

Stok devir hızının düşük olması veya bir başka deyişle stokların yüksek olması hem depolama maliyetini hem de satışa hazır ürünlerini fiziki özelliklerini kaybetmesine neden olabilmekte ve işletme maliyetlerini artırabilmektedir. Öte yandan, stok devir hızının yüksek olması taleplerin zamanında karşılanmamasına neden olabileceğinden, kardan zarara yol açabilmektedir. Bu nedenle işletmelerin, bu faktörleri göz önünde bulundurarak optimum bir denge düzeyinde stok tutmaları gerekmektedir.

Faaliyet oranları içinde önemli olan diğer bir oran ise alacakların devir hızı oranıdır. Bu oran bir işletmede likidite durumunun değerlendirilmesinde tamamlayıcı olarak yer almakta olup, alacakların tahsil edilme kabiliyetini ve kalitesini belirlemektedir (Akdoğan & Tenker, 2001).

Oran kredili net satışların ortalama ticari alacaklara bölünmesi ile elde edilmesine karşın, kredili net satışların tam olarak bilinemediği durumlarda net satışlar da bu oranın hesaplanmasında kullanılabilir (Elmas, 2017). Payda da yer alan ortalama ticari alacaklar dönem başı ve dönem sonu ticari alacakların aritmetik ortalaması alınarak

hesaplanmaktadır. Bu çalışmada alacakların devir hızı oranının hesaplanmasında aşağıda yer alan formül kullanılmıştır:

$$\text{Alacakların devir hızı oranı} = \frac{\text{net satışlar}}{\text{ortalama ticari alacaklar}}$$

Bu oranın artışı likidite artışına yol açtığından işletmelerin lehine olan bir gelişme olarak kaydedilmektedir. Bu durumda işletme sermayesinin alacaklara daha az bağlandığını ifade ederken oranın düşmesi durumunda işletme sermayesinin önemli bir bölümünün alacaklara tahsis edildiğini göstermektedir.

Faaliyet oranları içinde, bir işletmenin varlıkların (aktiflerin) verimliliğinin ölçümü aşağıda yer alan formül ile tanımlanan aktiflerin devir hızı oranı ile ölçülmektedir:

$$\text{Aktiflerin devir hızı} = (\text{net satışlar})/(\text{ortalama toplam aktifler})$$

Bu oranın yüksek olması beklenir. Oran düşük olması işletmenin tam kapasite ile çalışmadığını göstermektedir. (Akdoğan & Tenker, 2001). Oranın yüksek olması işletmelerin daha karlı ve düşük riskli olduklarını göstermektedir.

Öz sermayenin (öz kaynakların) devir hızı faaliyet oranları içerisinde öz kaynakların bir işletmede ne derecede etkin kullanıldığını ölçen bir değerdir. Oran net satışların ortalama öz kaynaklara bölünmesi ile elde edilmektedir (Elmas, 2017).

$$\text{Öz kaynakların devir hızı} = \frac{(\text{net satışlar})}{\text{ortalama öz kaynaklar}}$$

Bu oranın yüksek olması işletme sermayesinin verimli kullanıldığına işaret etmektedir. Ancak bu oranın çok yüksek olması durumunda, öz kaynakların yetersiz kaldığı ve işletmenin önemli ölçüde yabancı kaynaklardan faydalandığını göstermektedir. Oranın çok düşük olması ise öz sermayenin iş hacmine oranla yüksek olduğunu göstermekte ve kaynakların verimsiz kullanıldığına işaret etmektedir (Akdoğan & Tenker, 2001).

4.1.4 Karlılık oranları

İşletmelerde karlılık işletmenin uyguladığı tüm yöntem ve politikaların sonucu olarak mali performansın ölçümünde önemli bir kriterdir. Karlılık oranları ise karlılığın yeterli olup olmadığını gösteren oranlardan oluşmaktadır. Karlılığın yeterli olup olmadığı aşağıda yer alan faktörler göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir:

- Sermayenin alternatif alanlarda elde edebileceği gelirler (fırsat maliyeti)
- Ekonominin genel büyümesi
- Aynı sektörde yer alan diğer işletme karlılıkları
- İşletmenin geçmiş dönem karları
- İşletmenin hedeflediği karlılık

Kar ile satışlar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran oranlar brüt kâr marjı, faaliyet kâr marjı ve dönem kar marjından oluşmaktadır. Brüt kâr marjı işletmenin brüt karının satış hasılatına bölünmesi ile elde edilmekte olup aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Elmas, 2017):

$$\text{Brüt kar marjı} = \frac{\text{brüt kar}}{\text{satış hasılatı}}$$

Genel bir ifade olarak işletmelerde bu marjın yüksek olması veya yükselme eğiliminde olması işletmelerin lehine olan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Ancak sektörde yer alan benzer işletmelerin oranları ile karşılaştırma yaparak işletme rantabilitesi hakkında fikir sahibi olmak mümkündür (Akdoğan & Tenker, 2001).

Brüt kar marjından daha sınırlı olarak sadece işletmelerin esas faaliyetlerinden elde edilen karın satış hasılatına bölünmesi ile elde edilen faaliyet kar marjı iş hacmi rantabilitesini ölçmekte kullanılmaktadır. Faaliyet kar marjı aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$Faaliyet\ kar\ marjı = \frac{faaliyet\ karı}{satış\ hasılatı}$$

Bu oranın yüksek olması işletme lehine değerlendirilirken, sektör içerisinde benzer işletmelerin marjları ile kıyaslamak mümkündür. (Akdoğan & Tenker, 2001)

Kar ile satış hasılatı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan diğer bir oranı ise dönem kar marjından oluşmaktadır. Dönem kar marjı dönem karının net satışlara (satış hasılatına) bölünmesi ile elde edilir (Akdoğan & Tenker, 2001).

$$dönem\ kar\ marjı = \frac{dönem\ karı}{satış\ hasılatı}$$

Yukarıda yer alan karlılık oranları kar ile satışlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken, işletimlerin varlıkları ile kar arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Bu bağlamda işletmelerin varlıklarına yapmış oldukları yatırımları ile elde ettiği karlılığı ve varlıkların etkin kullanılıp kullanılmadığı aşağıda ifade edilen varlıkların karlılık oranı ile ölçülmektedir:

$$Varlıkların\ karlılığı = \frac{dönem\ karı}{toplam\ varlıklar}$$

Bu oran finansman durumuna bağlı olarak düşük veya yüksek olabilmektedir. Kaynak yapısında yabancı kaynakların fazla olduğu işletmelerde bu oran düşük, yabancı kaynakların düşük olduğu işletmelerde bu oran yüksektir.

Sermaye sahipleri işletmelere yatırdıkları sermayenin karşılığında ne kadar kar sağlandığını ve sermayenin etkinliğini öz kaynakların karlılık oranı ile ölçmektedir. Bu oran dönem karının öz kaynaklara bölünmesi ile elde edilmektedir:

$$\text{Özkaynaklar karlılık oranı} = \frac{\text{Dönem Karı}}{\text{ortalama öz kaynaklar}}$$

4.2 Alternatif Finansman Kaynakları

Özellikle sanayi devrimlerinden sonra ortaya çıkan ekonomik gelişmelerle birlikte mal ve hizmet sektöründe bulunan küçük ölçekli işletmeler daha büyük ölçekli işletmelere dönüşmeye başlamıştır. İşletmelerin büyümesiyle mal ve hizmet üretim sürecinde kullanılan girdiler artarak çeşitlik kazanmış, bu husus da finansman gereksinimlerini artırmıştır. Ölçekler tarım sektöründe diğer sektörlerle göre daha düşük bir ivme ile gelişmişse de, tarımsal işletmeler ve tarıma bağlı işletmelerde de finansal gereksinimler artış göstermiştir. Bu işletmeler finansal gereksinimlerin zamanında karşılanması, finansal karar alma becerisi, mevcut fonların etkin kullanımı gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Gıda sektörü ele alındığında işletmeler giderek daha büyük ölçeklerde üretim gerçekleştirmeye başlamış, makineleşme ile birlikte finansal konulara ilişkin ihtiyaçlar artmıştır. Dünya genelinde dış ticaretin gelişmesi ile başlayan küreselleşme sürecinde ekonomiler serbestleşirken, hammadde temini, ihracat ve ithalat faaliyetlerinden kaynaklanan ve geleneksel finansman yöntemlere ek olarak yeni finansal araçların kullanılması zorunlu hale gelmiştir.

4.2.1 Finansal Kiralama leasing

Finansal kiralama (Leasing) kısaca kiralama yoluyla finansal bir ihtiyacın giderilmesi olarak tanımlanmıştır. Mal, gayrimenkul, menkul veya hizmetlerin satın alınması yerine kiralama işleminin gerçekleştirilmesinden oluşmakta olup, özel bir finansman şeklidir. Leasing işlemi bankalarca yapılabildiği gibi özel leasing şirketleri tarafından da gerçekleştirilebilir (Ertürk, 2013)

Leasing işlemleri işletmecinin almak istediği hizmet veya sabit kıymete ait proforma faturasını leasing şirketine iletmesi ile başlar. Leasing şirketi söz konusu

ürün/hizmeti mali olarak değerlendirdikten sonra bir ödeme planı oluşturup, teklifte bulunur. Anlaşma sağlanması halinde bir leasing sözleşmesi yapılır. Leasing şirketi söz konusu mal/hizmeti satıcıdan satın alıp leasing sözleşmesinde yer alan vade ve kira bedeli üzerinden alıcıya kiralar. Sözleşme sonunda kiracı uygun bir değer üzerinden kiralananmış malı/hizmeti duruma göre satın alabilir veya şirkete iade edebilir.

Finansal kiralamalar faaliyet kiralamasının aksine daha uzun vadeli kiralamalardan oluşur, kira bedelinin toplamı söz konusu malın ekonomik ömrüne yakındır. Kiralama sözleşmesi sonunda kiracı malı uygun bir bedelle satın alabilir. Ayrıca kiralayan leasing şirketi çoğunlukla aracı kurum olduğundan bakım ve teknik onarım gibi yükümlülükleri yoktur. Bu yükümlülükler kiracıya aittir.

Leasing ödemeleri sabit olduğundan işletmeler sabit faiz ile borçlanma yapabilmektedirler. Ödemeler fon akışına göre düzenlenebildiğinden ötürü, nakit akışı ve yatırımlar daha kolay planlanabilmektedir.

Öte yandan söz konusu bir yatırımın satın alınması yerine finansal kiralamanın tercih edilmesi kısıtlı olan öz kaynakların daha etkin kullanılmasına olanak sağlamaktadır. 7.12.2011 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile tarım makineleri ve gıda imalatına yönelik makine ve ekipmanların finansal kiralamalarında KDV oranı %1 olarak belirlenmiş olup, işletmelerin bu alanlardaki yatırımlarında indirim sağlanmaktadır. Ayrıca yurtdışı kaynaklı kiralamalarda da gümrük muafiyeti sağlanmaktadır.

Sektörel anlamda teknolojik gelişmelerin hızlanması ile birlikte artan teknolojik yenileme maliyetleri (alım, satım) finansal kiralama sayesinde düşürülebilmektedir.

4.2.2 Faktoring işlemleri

Finansman aracı olarak faktoring finans piyasalarında talebi giderek artan bir araç olmuştur. 2012 yılı verilerine göre dünya faktoring sektör hacmi 2.811 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. (Yılmaz, 2008)

Faktoring dar anlamıyla kaynak oluşturmak amacıyla ticari alacakların belirli komisyon ve ücret karşılığında satılması işleminden oluşmaktadır. Bu işleme aracılık eden finansal kuruluş (faktör) iki ticari kişilik arasında yapılan açık ticaret neticesinde alacakları üstlenir, tahsil eder ve söz konusu alacaklar ile ilgili muhasebe kayıtlarını yerine getirir. Bu sayede satıcı konumunda olan kişiliğin tüm risklerini faktöre devretme imkânı sağlanır, vadeli satış yapma imkânı oluşturulur ve kısa vadede ihtiyaç duyulan likidite sorunu çözülebilmektedir. (Ertürk, 2013)

Faktoring işlemleri alınan risklere ve sunulan hizmetlere göre sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda tam servis faktoring işleminde açık ticaret sonucunda oluşan alacakların faktör ile belirlenmiş olan bir faiz ve komisyon karşılığında devredilmesinden oluşmaktadır. Bu durumda oluşan borcun gayri kabil-i rücusu söz konusu olduğundan borcun ödenmeme riski faktöre devredilmiş olur

Zahiri faktoring işleminde faktör hiçbir ticari riski üstlenmez. Borçlunun riskini ölçer ve açılabilir kredi limitlerini belirler. Alacakların tahsili ve mali kayıtlarının tutulmasını sağlar. Risk alınmadığından komisyonlar düşüktür. İşletmelerin borç takibi ve vadeli satışların muhasebeleştirilmesi gibi maliyetli ve zahmetli işlemler faktöre devredilmektedir.

Dünya’da ve Türkiye’de en çok işlem gören faktoring şekli olan iskontolu faktoring işlemlerinde satıcı alacaklarını vadesinden önce bir iskonto oranı üzerinden iskonto eder ve finansman ihtiyacını gidermektedir.

Finansman aracı olarak faktoring den faydalanan işletmelerin avantajları aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir: İhracatta satış yapan firmaların nakit ihtiyacını giderir, rekabet gücünü artırır.

- Ön ödeme sağlandığından, nakit ihtiyaçlar giderilir. Üretim faktörleri daha ucuza temin edilebilir ve karlılık artırılabilir.
- Alacaklar stoklar ve ticari borç kalemlerinde azalma sağlanır, işletme bilançolarında likidite sorunları ortadan kaldırılabilir.
- Alıcılara öz kaynaklardan sağlanamayan vade imkânı sunulabilir
- Açık hesap riskleri azaltılabilir.
- İstihbarat sayesinde hangi alıcıya ne kadar limit tanımlanacağı anlaşılır. Alacaklarla ilgili riskler azaltılabilir.
- İdari masraflar düşerken, ilgili kayıtların tutulması sağlanır.
- Tahsilat sıkıntıları ortadan kalkar

4.2.3 Vadeli işlemler borsası (Türev araçlar)

1973’de ABD’de dolar karşılığı altın alımının durdurulmasıyla başlayan süreçte dünya ülkelerinin para birimlerinin dolar karşısında serbest dalgalanmasına imkân tanımıştır. Bu duruma bağlı olarak uluslararası piyasalarda kur faiz oranı ve fiyat dalgalanmaları ortaya çıkmıştır (Kütük, 2014). Oluşan bu risklerden korunmak amacı ile yeni finansal araçlara ihtiyaç duyulmuş ve türev araçlar geliştirilmiştir. Türev araçlar genel tanımıyla iki taraf arasında ileri bir tarihte gerçekleşecek bir mal, hizmet veya finansal değerin alımı ve satışına ilişkin bir sözleşmeden oluşmaktadır.

Türev araçlar yapılan işlemin bireysel veya bir borsaya bağlı olarak yapılması sözleşmelerin devri olması veya olmaması gibi durumlara bağlı olarak değişkenlik göstermekte ve aşağıda yer alan işlemleri kapsamaktadır (Ertürk, 2013);

- Futures (Vadeli İşlemler sözleşmeleri)
- Forward (Alivire)

- Options (Opsiyon sözleşmeleri)
- Swap (Takas sözleşmeleri)

Futures piyasalarında, bir malın veya menkul kıymetin alımına veya satışına ilişkin yasal olarak bağlayıcı olan bir anlaşmadır. Malın kalitesi, miktarı ve teslim tarihi borsa tarafından belirtilmiş olup standartlara bağlanmıştır. Bu piyasada işlemlerin işlemin gerçekleştirildiği borsanın garantisi altındadır.

“Hedger” ve spekülörler bu piyasada satış ve alış yaparak günlük fiyat farkından kar etmeyi amaçlamaktadır. Belirli bir miktar teminat yatırarak pozisyon almak mümkündür.

Forward sözleşmeleri Futures piyasalarındaki sözleşmeye benzer ancak, pozisyon almak için bir teminat ödenmesi gerekmez ve takas işlemlerinde aracı kuruluş yoktur. Döviz ve faiz forward sözleşmeleri yaygındır. İki kişi arasında yapılan bu sözleşmeler devir edilemez. Ancak tarafların anlaşması sonucu iptal edilebilir. Konu kapsamındaki sözleşmeler döviz, faiz veya emtia sözleşmelerinden oluşabilir.

Türev araçlardan opsiyon sözleşmeleri, sözleşme gereği alıcı ve satıcıya seçme hakkı tanıyan bir sözleşme türüdür. Opsiyonu satın alan yatırımcı veya işletmenin herhangi bir satın alma veya satış yükümlülüğü bulunmamaktadır. İstenilirse sözleşmeye bağlı yükümlülükler yerine getirilebilir. Opsiyonu satan taraf ise karşı tarafın talebi doğrultusunda gerekli finansal yükümlülüğü yerine getirmek durumundadır.

İngilizceden dilimize geçen swap kelimesi takas veya değiştirme anlamında kullanılmaktadır. Swap sözleşmeleri, iki tarafın belirli bir zaman dilimi içinde bir varlık ya da yükümlülüğe bağlı olan farklı faiz ödemelerini (sabit/değişken) veya döviz cinsini (dolar/ avro) karşılıklı olarak değiştirdikleri bir sözleşme türüdür. Genel olarak Swap işlemleri döviz swapları ve faiz swapları olmak üzere iki ana başlık altında toplanmaktadır.

4.2.4 Diğer alternatif finansman araçları

Forfaiting işlemi kısaca ihracat işlemlerinden kaynaklanan, orta-uzun vadeli olan ve bir banka tarafından garanti edilmiş bir alacağın rücu edilmemek şartı ile satışı olarak tanımlanmaktadır. Bu işlemde bir ihracatçı, forfaiting işlemi yapan bir banka bir de ithalatçı bulunmaktadır. Banka söz konusu taraflardan bono veya poliçe talebinde bulunur. Özellikle ithalatçının menkul değerleri için başka bir banka güvencesi istenir. Toplanan bu bono ve poliçeler forfaiter banka tarafından piyasaya sürülmektedir (Ertürk, 2013). Forfaiting işlemi ticaret öncesi veya sonrası yapılabilir. İhracatçıdan aldığı menkul değerler bozularak forfaiting masrafları peşinen ödenir. Bu masraflar ticaret yapmadan önce belirlenirse ihracatçı bu masrafları satış fiyatına yansıtabilir.

Risk Sermayesi özellikle hızlı gelişen yenilikçi sektörlerde, genellikle Kobilerin dış sermayeye erişiminin kısıtlı olduğunda yararlanılabilen bir finansman yöntemidir. Fikirlerin hayata geçirilmesi, prototip üretiminin sağlanması gibi sermaye isteyen konuların desteklenmesi için sermaye sahipleri bu projelere sermayeleri karşılığında ortak edilir. Bu projeler genelde uzun vadeli yatırımlardan oluşmakta, karlılığı yüksek ancak riskleri fazladır. Bu projelere yatırılan sermayelere risk sermayesi denir. Sermaye sahibi şirketin belirli bir bölümüne ortak olur ve bazı durumlarda yöneticilik pozisyonlarını üstlenir (Ertürk, 2013).

Çağdaş finansman yöntemlerinden biri olan barter sisteminde alıcı ve satıcı ortak bir platformda buluşturularak, alım ve satım işlemlerinin para kullanılmadan gerçekleşmesi sağlanır. Alıcıya ve satıcıya bir kredi limiti belirlenir ve bu limitler doğrultusunda alım satım işleri gerçekleşir. Barterde alıcı 9 aylık vade içerisinde yapacağı ürün satışı ile kredi ödemesini gerçekleştirebilir veya geleneksel yöntemler ile ödemesini barter sistemine yapar. Sistemde para kullanılmaması kısa vadeli likidite sorunlarını ortadan kaldırmaktadır (Ertürk, 2013).

5. TÜRKİYE’DE VE DÜNYA’DA GIDA SEKTÖRÜNÜN BİLEŞENLERİ

Maslow’un temel ihtiyaçlar hiyerarşisine göre; insanların temel ihtiyaçları arasında yer alan beslenme insanlar fizyolojik ve zihinsel gelişimi sağlamak ve yaşamlarını sürdürmek için gerekli bir ihtiyaçtır. Gıda ise insanoğlunun beslenme ihtiyacının giderilmesi için gerekli besin maddelerini içeren doğal halde bulunan veya işlenmiş, yenilebilir ve içilebilir tüm hayvansal, bitkisel ve sentetik özellikli maddeleri kapsamaktadır (Halaç, 2002).

Gıda sanayii ise beslenmeye uygun tarımsal hammaddeyi çeşitli yöntemlerle işleyen, paketleyen ve uygun yöntemlerle muhafaza eden sanayi kolu olarak tanımlanmaktadır. Tarımsal üretimden elde edilen hammaddeler kısa sürede bozulabilen ürünler olduğundan işleme ve muhafaza görevini gıda sektörü üstlenmektedir. Tarımsal üretimin dönemsel olarak gerçekleşmesi buna karşın insanoğlunun besin ihtiyaçlarının çeşitli ve sürekli olmasından ötürü gıda sanayii işleme ve muhafaza kapasitesi sayesinde gıda ürünlerinin her mevsim ve coğrafi bölgede arz edilmesini sağlamaktadır (Ekşi, 1992).

Gıda sektörünün altında yer alan birimler ile ilgili kesin bir bölümlendirme olmamakla birlikte yıllar içerisinde çeşitli sınıflandırmalar kaynak ve çalışmalarda yer almıştır. Birleşmiş Milletler ’in yayınlamış olduğu Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırması 4. Revizyonu (ISIC REV.4)’a göre gıda sektörü ve içecek sektörü ayrı iki ana başlık altında toplanmış olup sınıf kodları ve bileşenleri **çizelge 5.1**’de gösterilmiştir

Çizelge 5.1 Gıda sanayi sınıflandırması (ISIC REV.4)

10. Gıda ürünleri
101. Et ve Et ürünlerinin işlenmesi ve muhafazası
102. Balık ve su ürünlerinin işlenmesi ve muhafazası
103. Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve muhafazası
104. Bitkisel ve hayvansal yağların imalatı
105. Süt ve süt ürünlerinin imalatı
106. Nişastalar ve nişasta bazlı ürünler ve un imalatı

Çizelge 5.1 Gıda sanayi sınıflandırması (ISIC REV.4) (devam)

107. Diğer gıdalar
108. Hayvan yemleri
11. İçecekler
1101-1103. Alkollü içecekler
1104. Alkolsüz içecekler

Kaynak: (Anonymous, 2008)

Bu sınıflandırmaya göre nişasta ve nişasta bazlı ürünler ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmemiş, un imalatı ile birlikte sınıflandırılmıştır. Şeker ve şeker bazlı ürün imalatı Türkiye’de ve dünyada önemli bir yer teşkil etmesine rağmen ayrıca sınıflandırılmamış olup “diğer gıdalar” bölümünde yer almıştır. Bu sınıflandırmaya göre hayvan yemleri imalatının gıda başlığı altında yer almış olması da dikkat çeken bir husustur.

5.1 Türkiye’de ve Dünyada Bitkisel Yağ Üretimi

Bitkisel yağ üretiminde kullanılan ham maddeler ele alındığında Türkiye’de en fazla üretimi yapılan tohumlar ayçiçeği ve çığitten oluşurken son yıllarda soya kolza ve aspir tohumu üretiminde de önemli artışlar gerçekleşmiştir. Türkiye istatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden elde edilen yıllık yağlı tohum ve yağlık zeytin üretim miktarları **çizelge 5.2**’de gösterilmiştir:

Çizelge 5.2 Türkiye’de yetişen bazı yağlı tohumlar ve yağlık zeytin üretimi.(Ton)

Ürün adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Yağlık zeytin	1.340.000	1.286.000	1.330.000	1.300.000	1.300.000	1.640.000	1.073.472
Aspir	19.945	45.000	62.000	70.000	58.000	50.000	35.000
Ayçiçeği	1.200.000	1.380.000	1.480.000	1.500.000	1.500.000	1.800.000	1.800.000
Susam	16.221	15.457	17.716	18.530	19.521	18.410	17.437
Kanola	110.000	102.000	110.000	120.000	125.000	60.000	125.000

Çizelge 5.2 Türkiye’de yetişen bazı yağlı tohumlar ve yağlık zeytin üretimi. (devam)

Çiğit	1.373.440	1.287.000	1.391.200	1.213.600	1.260.000	1.470.000	1.542.000
Soya	122.114	180.000	150.000	161.000	165.000	140.000	140.000

Kaynak TÜİK verilerinden derlenmiştir.

TÜİK veri tabanından elde edilen verilere göre 2012-2018 yılları arasında, yağlı tohumlar içerisinde çiğit ve ayçiçeği yağlı tohum üretiminin %63’lük kısmını oluşturmakta, yağlık zeytin eklendiğinde ise yağ hammaddesi ihtiyacının yaklaşık %92’si bu ürünlerden karşılanmaktadır. Yıllar bazında, aspir üretimi hariç önemli dalgalanmaların olmadığı ve üretim miktarlarında önemli farklar oluşmadığı gözlemlenmektedir. Aspir üretiminde 2012 yılında 19.945 tonluk bir üretim gerçekleşirken üretim miktarı 2015 yılına kadar önemli ölçüde artmıştır. 2015 yılından itibaren üretim düşüş eğilimine geçmesine rağmen 2018 yılında 35.000 tonluk aspir üretimi gerçekleşmiştir. Son yıllarda uygulanan prim sistemi aspir üretiminin artışında etkili olduğu söylenebilir.

2010-2014 yılları arasında Türkiye’de yıllık ortalama ham yağ üretiminin zeytinyağı üretimi ile birlikte 2644.440 ton düzeyinde gerçekleştirildiğini, bu üretimin de %33,18’lik kısmının yerli tohumlardan karşılandığını ifade etmiştir (Arnoğlu, 2016). Çalışmaya göre 2014 yılında ham yağ üretimi 3.213.000 ton seviyesine ulaşmış. Bu üretimin 951 bin tonu yerli tohumdan üretilirken 2262 tonu ithal tohumlardan elde edilmiştir. İç talebin karşılanamamasından ötürü de 1.562.000 ton ham yağ ithal edilmiştir.

Dış ticaret ele alındığında 2017 yılında yağlı tohum ithalatı 3.104.869 ton, ham yağ ithalatı ise 1.326.821 ton düzeyinde gerçekleşmiş olup, bu kalemlerin ithalatı için sırasıyla 1,375 milyar dolar ve 1,175 milyar dolar ödenmiştir (Büyükhelvacıgil, 2018). Aynı dönemde yağlı tohum ve ham yağ ihracatından 987 milyon dolar düzeyinde gelir sağlanmıştır. 524.316 ton ve 539 milyon dolarlık yurtdışı satış değeriyle en önemli ihraç kalemi Ayçiçek yağı olmuştur.

Dünya geneline bakıldığında, yağlı tohum üretimi 1965 yılında 98,6 milyon ton düzeyinde gerçekleşirken (Arıoğlu, 2016), FAO verilerine göre üretim 2016 yılında 538 milyon ton, 2017 yılında ise 584 milyon tona yükselmiştir. Üretimin büyük bir kısmı, 338 milyon ton ile soya dan oluşmakta olup A.B.D. en büyük soya üreticisi ülke konumundadır (Anonymous, 2018a)

Aspir, 2017 yılında dünyada 75,6 milyon tonluk üretim ile ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye’de en fazla üretimi yapılan yağlı tohumlardan çığıt, dünyada en fazla üretimi yapılan 3. yağlı tohum olup, 43 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir.

Genel olarak hayvansal yağ ve bitkisel yağ üretimi ele alındığında, 2017 yılında 226 milyon ton yağ üretimi gerçekleştirilmiştir. (Anonymous, 2018a). Ekim 2016- Eylül 2017 arasında dünyada 123,9 milyon ton yağ ihracatı gerçekleşmiştir. İhracatta önde yer alan ülkeler Arjantin, Brezilya, Kanada, Endonezya, Malezya, Ukrayna ve Amerika olarak görülmüştür.

Yağ fiyatları incelendiğinde 2002-2004 yılları ortalamasına göre 2017 yılında %59’luk bir artış gerçekleşmiş ancak 2016 yılına göre fiyatlar genel seviyesinde % 6,6’lık bir düşüş gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

5.2 Türkiye’de ve Dünyada Meyve-Sebze Sektörü

Meyve sebze sektörü incelendiğinde, Türkiye’nin coğrafi konumunun bulunduğu iklim kuşağı ve farklı bölgelerin ekolojik çeşitliliği sayesinde meyve ve sebze üretiminde önemli bir konuma sahiptir (Demir, 2016).

TÜİK verilerine göre toplamda 24 milyon hektar tarım alanı içerisinde 2018 yılında yaklaşık olarak 3.463.600 Ha alan meyve ve içecek bitkileri ve baharat bitkilerine ayrılmışken yaklaşık olarak 780.000 hektarlık alan sebze üretimine ayrılmıştır. 2017 yılı verilerine göre toplamda 23 milyon ton meyve üretimi ile 25 milyon ton sebze üretimi gerçekleştirilmiştir.

çizelge 5.3'de TÜİK verilerinden derlenen 2012-2018 yılları arasında meyve üretim miktarları verilmiştir. İncelenen dönem içerisinde meyve üretiminde üzüm ilk sırada yer almaktadır. 2018 yılında yaklaşık 3.9 milyon tonluk üzüm üretimi gerçekleşmiştir. Meyve üretiminde elma ikinci sırada yer almakta olup, bu yılda elma üretimi 2.761.713 ton düzeyinde gerçekleşmiştir (Anonim, 2019a).

Çizelge 5.3 2012-2018 yılları arasında Türkiye’de meyve üretimi

Meyveler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Üzüm	4.234.305	4.011.409	4.175.356	3.650.000	4.000.000	4.200.000	3.933.000
Avokado	1.463	1.599	1.824	1.850	1.950	2.765	3.164
Muz	207.727	215.472	251.994	270.500	305.926	369.009	498.888
İncir	275.002	298.914	300.282	300.600	305.450	305.689	306.499
Greyfurt	226.738	228.799	229.555	250.025	253.120	260.000	250.000
Limon	710.211	726.283	725.230	750.550	850.600	1.007.133	1.100.000
Portakal	1.661.111	1.781.258	1.779.675	1.816.798	1.850.000	1.950.000	1.900.000
Mandalina	338.288	356.967	403.174	430.485	541.987	733.311	796.660
Elma	2.101.725	2.302.515	1.776.340	1.889.259	2.175.178	2.234.027	2.761.713
Armut	442.646	461.826	462.336	463.623	472.250	503.004	519.451
Ayva	136.577	139.311	107.243	112.900	126.400	174.038	176.479
Kayısı	760.000	780.000	270.000	680.000	730.000	985.000	750.000
Kiraz	470.887	494.325	445.556	535.600	599.650	627.132	639.564
Vişne	186.443	179.752	182.577	183.500	192.500	181.874	184.167
Şeftali	543.924	563.686	531.850	560.800	585.210	664.785	667.982
Nektarin	67.241	73.857	76.663	81.927	88.926	106.674	121.475
Erik	300.046	305.393	265.490	279.761	297.589	291.934	296.878
Kızılcık	12.368	11.838	10.982	10.950	10.962	10.012	10.243
Kivi	37.247	41.635	31.795	41.640	43.950	56.164	61.920
Çilek	351.834	372.498	376.070	375.800	415.150	400.167	440.968
Dut	74.170	74.600	62.879	69.334	71.724	74.383	66.647
Badem	80.261	82.850	73.230	80.000	85.000	90.000	100.000
Fındık	660.000	549.000	450.000	646.000	420.000	675.000	515.000
Antep fıstığı	150.000	88.600	80.000	144.000	170.000	78.000	240.000
Ceviz	203.212	212.140	180.807	190.000	195.000	210.000	215.000
Nar	315.150	383.085	397.335	445.750	465.200	502.606	537.847

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Çizelge 5.4'de 2012- 2018 yılları arasında Türkiye’de üretimi yapılan başlıca sebzeler görülmektedir ve üretimde en önemli paya sahip ürünün domates olduğu gözlenmektedir. 2018 yılı domates üretim 12 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam sebze üretiminin 2018 yılı için 25 milyon ton düzeyinde gerçekleştiği düşünülürse, sebze üretiminin yaklaşık %40’lık kısmını domates oluşturmaktadır.

Üretimde ikinci sırada karpuz bulunmaktadır. 2018 yılı verilerine göre karpuz üretimi yaklaşık olarak 4 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir.

Çizelge 5.4 Türkiye de sebze üretimi (ton)

Sebze adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Fasulye	621.036	632.301	638.469	640836	638.532	63.0347	58.0949
Barbunya	84.134	76.751	77.051	79.704	88.362	92.402	88.024
Bezelye	101.959	107.549	105.279	112.638	112.643	107.124	107.344
Börülce	20.566	21.336	19.353	18.043	18.108	17.414	17.657
Bakla	40.471	40.243	39.502	35.359	35.081	37.511	38.921
Lahana	701.465	720.257	733.081	766.675	785.971	778.887	765.276
Karnabahar	169.097	158.996	161.331	182.266	195.248	199.710	225.151
Brokoli	30.807	34.649	40.818	46.353	55.082	66.105	69.592
Marul	641.291	657.059	659.161	655.895	689.441	712.600	712.717
Ispanak	222.225	220.274	207.676	208.403	210.999	222.177	225.174
Enginar	32.173	34.014	34.576	32.701	36.368	38.431	39.477
Maydanoz	56.614	57.619	58.351	57.728	58.190	80.304	78.961
Karpuz	4.022.296	3.887.324	3.885.617	3.918.558	3.928.892	4.011.313	4.031.174
Kavun	1.688.687	1.699.550	1707.302	1719.620	1.854.356	1.813.422	1.753.942
Biberler	2.042.360	2.159.348	2.232.308	2307.456	2.457.822	2.608.172	2.554.974
Hıyar	1.741.878	1.754.613	1.780.472	1822.636	1.811.681	1.827.782	1.848.273
Patlıcan	799.285	826.941	827.380	805.259	854.049	883.917	836.284
Domates	11.350.000	11.820.000	11.850.000	12.615.000	12.600.000	12.750.000	12.150.000
Kabak	302.374	293.709	299.858	312.923	351.550	449.561	474.527
Havuç	714.280	569.855	557.977	534.988	554.736	569.533	642.837
Kuru soğan	1.735.857	1904.846	1790.000	1.879.189	2.120.581	2.175.911	1.930.695

Kaynak: (Anonim, 2019a)

Birçok meyve ve sebze türünde Türkiye dünya genelinde büyük üretici konumundadır. Sektörün dış ticarete döviz girdisi yönünden Türkiye ekonomisine önemli katkıları bulunmaktadır. Dünya’da fındık üretiminin %64’ü, kiraz üretiminin %21’i, incir üretiminin ise % 26’sı Türkiye tarafından gerçekleştirilmektedir. Yukarıda yer alan ürünler dışında domates, karpuz, Antep fıstığı, vişne ve patlıcan gibi meyve ve sebzelerde Türkiye önemli bir üretici konumundadır (Demir, 2016) .

Dış ticarete 2000’li yıllarda 434 milyon dolar düzeyinde gerçekleşen yaş meyve ve sebze ihracatı 2015 yılına gelindiğinde toplamda 2 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. 2015 yılı TÜİK verilerine göre yaş meyve sebze ürünleri arasında en fazla ihracat geliri sağlayan ürünler sırasıyla domates, mandarin, limon ve portakaldan oluşmaktadır. Söz konusu yıl için domates ihracatından 365 milyon dolar gelir elde edilirken, mandarin

ihracından 295 milyon dolar, limon ihracatından 294 milyon dolar ve portakal ihracatından 167 milyon dolar gelir elde edilmiştir (Anonim, 2017a).

2017 ve 2018 yıllarında ihraç edilen yaş meyve ve sebze ürünleri incelendiğinde her iki yılda da sırasıyla limon mandarin ve domates ürünleri ilk üç sırada yer almaktadır. 2017-2018 yılları arasında yaş meyve-sebze ihracatında ilk 20 ürünün miktar ve dolar cinsinden satış değerleri **çizelge 5.5**'de derlenmiştir. Çizelgeye göre, 2017 ve 2018 yılında, ilk 20 ürün ihracatından toplamda 2.230.597.557 dolar gelir sağlanmıştır. İlk 3 sırada yer alan ürünlerin (limon, mandarin, domates) satışları ilk 20 ürünün ihracatından elde edilen toplam gelirin yaklaşık %41'ini oluşturdukları gözlemlenmektedir (Anonim, 2019b).

Çizelge 5.5 2018 Yaş Meyve Ve Sebze İhracatı Yapılan İlk 20 Ürün

NO	ÜRÜNLER	OCAK- ARALIK 2017	OCAK- ARALIK 2018	DEĞİŞİM ORANI (%)	2018 PAYI (%)
		MİKTAR (KG)	DEĞER	MİKTAR (KG)	DEĞER (DOLAR)
1	LİMON	475.115.823	294.675.441	634.897.986	332.840.267
2	MANDARİN	697.093.892	335.075.883	744.418.790	311.921.846
3	DOMATES	525.884.950	288.735.753	538.585.972	291.903.059
4	KİRAZ.	59.871.066	159.022.829	76.138.270	161.686.260
5	PORTAKAL	368.692.647	151.038.288	448.059.479	160.613.612
6	ÜZÜM	279.724.270	196.874.941	182.163.177	121.856.678
7	BİBER	95.863.012	96.937.046	128.753.389	118.662.315
8	NAR	163.772.962	96.715.346	207.622.755	114.752.607
9	ELMA	181.722.035	52.971.908	245.306.630	95.475.499
10	GREYFURT	131.507.310	68.555.893	194.660.747	88.163.161
11	ŞEFTALİ	89.502.623	70.317.291	128.587.524	87.537.639
12	KESTANE	9.883.503	37.033.431	12.963.625	43.247.430
13	HIYAR.	49.946.868	34.095.775	66.922.818	41.348.797
14	KAYISI	63.517.811	44.527.359	71.406.911	41.120.641
15	KABAK	49.103.963	31.410.936	67.714.499	40.418.846
16	İNCİR	16.131.376	46.245.192	17.032.431	38.896.600
17	PATATES	191.517.039	25.754.958	258.169.993	26.387.573
18	ÇİLEK	13.678.128	12.283.311	20.112.839	23.973.257
19	ERİK	44.119.656	23.078.869	69.810.482	22.326.765
20	ARMUT	36.231.305	20.338.458	48.448.100	22.023.099
	Toplam	3.960.390.809	2.230.597.557	4.512.125.794	2.325.745.328

Kaynak: (Anonim,2019b)

2018 yılında da benzer bir durum söz konusu olup, toplam yaş meyve sebze ihracatının (ilk 20 ürün grubu içinde) %40'lık kesimi ilk üç sırada bulunan limon, mandarin ve domatesin yurtdışı satışlarından sağlandığı gözlemlenmektedir. **Çizelge 5.5'**den de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin meyve ihracatı miktar ve satış geliri yönünden yaş sebze ihracatına göre daha yüksektir.

Akdeniz ihracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (AKİB) raporuna göre, 2017 ve 2018 yıllarında yaş meyve sebze grubunda Türkiye'den en fazla ithalat yapan ülke Rusya Federasyonu olmuştur. 2017 yılında yaklaşık 638 milyon dolarlık ürün ithalatı yapılmışken 2018 yılında yaklaşık olarak 659 milyon dolarlık meyve ve sebze ihracatı yapılmıştır. Sıralamada Irak ikinci, Almanya üçüncü sırada yer almaktadır. İlk 20 ülke değerlendirildiğinde ise toplamda 9 Avrupa Birliği ülkesinin Türkiye'den önemli ölçüde meyve ve sebze ithalatı gerçekleştirmesi ise Türkiye ve AB ilişkileri açısından dikkat çeken bir husustur (Anonim, 2019b).

Dünya genelinde meyve sebze sektörü ele alındığında FAO verilerine göre 2017 yılında 65 milyon hektar alan ve toplamda 865 milyon tonluk yaş meyve üretimi gerçekleştirilmiştir. Üretimde yaklaşık 114 milyon ton ile muz birinci sırada yer alırken, elma üretimi 83 milyon ton ile ikinci, portakal üretimi ise 73,3 milyon ton ile üçüncü sırada yer almıştır. Sebze üretiminde 2017 yılında yaklaşık 58 milyon hektar alanda ve toplamda 1.094.343.707 tonluk yaş sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. FAO verilerine göre dünyada en çok üretimi yapılan yaş sebze domatestir. 2017 yılı verilerine göre dünyada 182 milyon ton domates üretimi gerçekleştirilmiştir. FAO verilerine göre karpuz sebze olarak değerlendirilmemesine karşın kabakgiller familyasında yer aldığından sebze grubunda yer alması uygun karşılanabilir. Bu bağlamda dünyada karpuz üretimi 2017 yılı FAO verilerine göre domates üretiminden sonra 118 milyon tonluk üretim miktarı ile en çok üretilen sebzedir. Soğan üretim yaklaşık olarak 98 milyon ton düzeyinde olup, dünyada en çok üretilen 3. yaş sebze olmuştur (Anonymous, 2018a).

Yaş meyve üretiminde 264,7 milyon tonluk üretimi ile Çin birinci sırada yer almaktadır. 2017 yılında toplam yaş meyve üretiminin 865 milyon ton olduğu göz önünde

bulundurulduğunda dünya yaş sebze üretiminin %30'unu Çin Halk Cumhuriyeti'nin tek başına karşıladığı anlaşılmaktadır. Üretim sırlamasında Hindistan 92 milyon ton ile ikinci, Brezilya 40 milyon ton ile 3'üncü sıra, Türkiye ise Amerika'nın ardından 23 milyon tonluk üretim ile 5'inci sırada yer almıştır (Anonim, 2019b).

Yaş sebze üretiminde, FAO verilerine göre 2017 yılında en fazla sebze üreten ülke 556,7 milyon tonluk üretim ile Çin birinci sırada yer almakta ve toplam yaş sebze üretiminin yarısından fazlasını karşılamaktadır. Hindistan dünya genelinde ikinci büyük sebze üreticisi olup, 2017 yılı verilerine göre 127 milyon tonluk üretim gerçekleştirmiştir. Üretimde Amerika 326 milyon ton ile 3'üncü sırada yer alırken Türkiye yaklaşık 25 milyon tonluk üretim ile 4'üncü sırada yer almaktadır (Anonim, 2019b). Dünya geneli ile kıyaslandığında Türkiye'nin yaş meyve ve sebze üretiminde küresel anlamda önemli bir konuma sahip olduğu söylenebilir.

Dünya ticareti ele alındığında FAO verilerine göre 2016 yılında yaş meyve ve sebzeleri de kapsayan tüm meyve ve sebze kategorilerinde toplamda 234,6 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirilmiştir. İhracatta 27,2 milyar dolarlık satış ile Amerika birinci sırada yer almaktadır. Amerika'dan sonra en fazla ihracat 26,8 milyar dolarlık satış ile Çin Halk Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilmiştir. İhracatta en yüksek satış yapan ilk 10 ülke **çizelge 5.6**'da gösterilmiştir. Meyve ve sebze üretiminde önemli bir konuma sahip olmasına rağmen 2016 yılı verilerine göre Türkiye ihracatta 10'uncu sırada yer almaktadır (Anonymous, 2019a).

Çizelge 5.6 2016 yılında dünyada sebze-meyve ihracatında ilk on ülke

Ülkeler	Sebze meyve ihracat tutarı
A.B.D.	27.220.712
Çin	26.851.696
İspanya	18.817.110
Hollanda	17.356.953
Meksika	13.542.742
İtalya	9.057.997
Belçika	8.991.842

Çizelge 5.6 2016 yılında dünyada sebze-meyve ihracatında ilk on ülke (devam)

Kanada	7.015.129
Türkiye	6.727.876
Toplam	234.594.116

Kaynak: (Anonymous, 2019a)

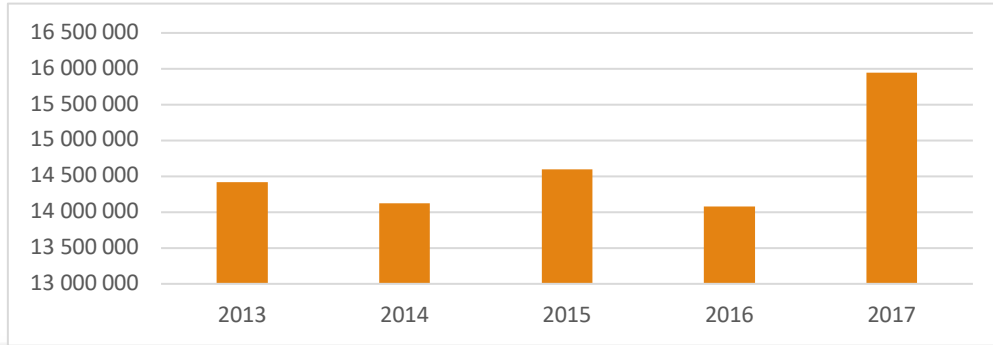
Ülke büyüklüğü ve kaynaklar bakımından Türkiye'ye göre daha sınırlı olan Hollanda ve Belçika, 4'üncü ve 7'inci sıralarda yer almışlardır. Dünya ithalatına bakıldığında, FAO 2016 yılı verilerine göre, meyve sebze ithalatında yaklaşık 35,2 milyar dolarlık alım ile Amerika en fazla meyve sebze ithal eden ülke olmuştur. Almanya ithalatı 20,9 milyar dolarlık alım ile ikinci sırada yer almıştır. Aynı yıl içerisinde Türkiye'nin toplam meyve sebze ithalatı 1 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiş olup, meyve sebze sektöründe dünyada net ihracatçı ülke konumundadır. Bu husus özellikle Türkiye ekonomisine döviz girdisi açısından önem teşkil etmektedir.

5.3 Türkiye ve Dünyada Et ve Et Ürünleri Sektörü

Et ve et ürünleri sanayi kesimhanelerde gerçekleştirilen sığır, koyun, keçi, domuz, at, kümes hayvanları (tavuk, hindi vb.) ile av hayvanlarının kesimi, işlenmesi ve paketlenmesi ve elde edilen ürünlerin muhafazasını kapsamaktadır (Kaderli, 2006). At, domuz üretimi ve av hayvanlarının sektör içerisinde önem teşkil etmemesi nedeniyle bu çalışma kırmızı et üretimi sağlayan büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar ile beyaz et üretimine konu olan kümes hayvanları dikkate alınmıştır.

Kırmızı et sektörü incelendiğinde, Türkiye'nin coğrafi konumunun büyükbaş ve özellikle küçükbaş üretimine elverişli olması ve toplumun kültürel yapısı nedeniyle hayvancılık Türkiye için özel bir önem arz etmektedir. Büyükbaş hayvan varlığı incelendiğinde, varlığın büyük bir kısmının sığırdan oluştuğu görülmektedir. 2007 yılında Türkiye'de 11 milyon 36 bin baş sığır mevcutken, 2008-2009 yıllarında sektörde yaşanan krizlerden ötürü sığır sayısı 10 milyon 724 başa kadar gerilemiştir (Saygın & Demirbaş, 2017). Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği (SETBİR)

verilerine göre, 2013-2014 yılları arasında sığır sayısında dalgalanmalar olmakla birlikte sığır sayısı 14 milyonun altına düşmemiştir. Söz konusu yıllar arasında sığır sayısı aşağıda yer alan **şekil 5.2**'de yer verilmiştir.

Şekil 5.1 2013- 2017 yılları arasında Türkiye'de sığır sayısı (Anonim, 2017b)

2015 yılında 14,5 milyonun üzerinde olan sığır sayısı 2016 yılında azalarak 14 milyon seviyesine gerilediği anlaşılmaktadır. 2017 yılına bakıldığında yaklaşık olarak 2 milyonluk bir artış gerçekleşmiş ve sığır sayısı yaklaşık olarak 16 milyona yükselmiştir.

Küçükbaş hayvancılığı incelendiğinde, 2007 yılında yaklaşık olarak 25,5 milyon baş olan koyun varlığı, 2009 yılına gelindiğinde 21 milyon başa kadar gerilemiştir. Keçi varlığında da benzer bir durum söz konusu olup, 2007 yılında 6 milyon 286 bin baş keçi mevcutken, 2009 yılında keçi varlığı %18,4 oranında azalarak 5 milyon 128 bin başa düşmüştür (Saygın & Demirbaş, 2017). Bu dönemden itibaren küçükbaş varlığı önemli ölçüde artış göstererek 2017 yılında 44 milyon başa ulaşmıştır. 2013-2014 yılları arasında Türkiye’de küçükbaş hayvan varlıklarının değişimine **çizelge 5.7**'da yer verilmiştir.

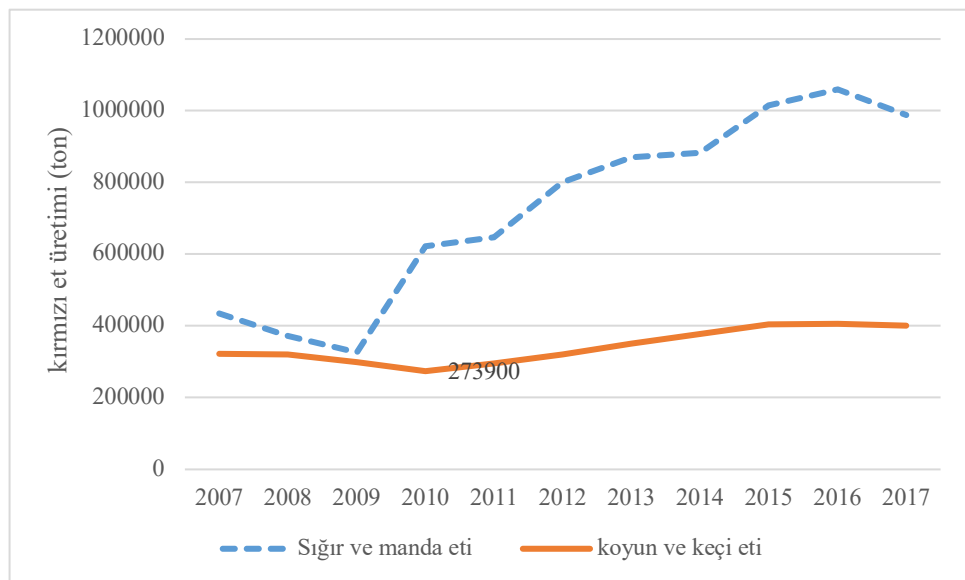
Çizelge 5.7 Türkiye’de küçükbaş hayvan varlığı (2013-2017)

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017
Genel toplam	38.509.795	41.462.349	44.672.814	41.329.232	44.312.308
Koyun	29.284.247	31.115.190	33.837.097	30.983.933	33.677.636
Keçi	9.225.548	10.347.159	10.835.717	10.345.299	10.634.672

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Çizelge 5.7 incelendiğinde 2013 yılında toplam koyun sayısı 29,28 milyon baştan oluşurken 2015 yılında 44 milyon 673 bin başa yükselmiştir. Aynı dönem içerisinde keçi sayısı 9,2 milyondan 10,63 milyona ulaşmıştır. 2016 yılında küçükbaş varlığında bir düşüş yaşanmış olmasına rağmen 2017 yılında küçükbaş hayvan varlığı 2015 yılı düzeyini yaklaşmıştır.

Kırmızı et üretimi incelendiğinde 2007 yılında yaklaşık olarak 434 bin ton sığır eti üretimi gerçekleştirilmiştir. Sığır eti üretiminde, 2008-2009 yıllarında hayvancılık sektöründe yaşanan kriz neticesinde, önemli düşüşler yaşanmış ve üretim miktarları 2008 de 371 tona, 2009 yılında ise 326 bin tona kadar gerilemiştir. 2010 yılından itibaren üretimde önemli artışlar meydana gelmiş, üretim bir önceki yıla göre %90 oranında artarak yakla 600 bin tona yükselmiştir. Üretimdeki artış 2016 yılına kadar devam etmiş ve 1 milyon tona ulaşmıştır (Anonymous, 2019c). 2007-2017 yılları arasında Büyükbaş ve küçükbaş et üretimine **şekil 5.3**'de yer verilmiştir. Koyun ve keçi eti üretimi 2007-2010 yılları arasında düşüş eğilimi göstermiştir. 2007 yılında yaklaşık 323 bin ton koyun ve keçi eti üretimi gerçekleşirken, 2010 yılında küçükbaş et üretimi 274 bin tona düşmüştür. 2010 yılından 2015 yılına kadar üretimde artış gerçekleşmiş olup 400 bin tona ulaşmıştır.

Şekil 5.2 Türkiye’de kırmızı et üretimi 2007-2017

2015-2017 yılı arasında üretimde büyük dalgalanmalar oluşmayıp, üretim 400 bin ton seviyesinin üzerinde durağan bir seyirde gerçekleşmiştir. **Şekil 5.3**'den de anlaşıldığı üzere, 2007-2017 büyükbaş et üretiminde artış oranı küçükbaş et üretimindeki artış oranından daha yüksek olmuştur.

Dünya geneli incelendiğinde, FAO verilerine göre büyükbaş et üretimi 2006-2017 yılları arasında istikrarlı olarak artmıştır. 2006 yılında sığır ve manda eti üretimi 63,7 milyon ton iken 2017 yılına 70 milyon tona ulaşmıştır. Koyun ve keçi üretiminde de benzer bir eğilim söz konusu olup, aynı dönem içerisinde 12,9 milyon tondan 15,3 milyon tona ulaşmıştır (Anonymous, 2018a).

Domuz eti, Türkiye'de üretimi sınırlı olmakla beraber dünyada et üretiminde önemli bir yer teşkil etmektedir. 2017 yılında dünya genelinde et üretimi toplamda 330 milyon ton olarak gerçekleşirken bu üretimin 117 milyon tonu domuz eti üretiminden gerçekleşmiştir (Anonymous, 2018a). Kanatlı etinden sonra dünya genelinde en fazla üretimi yapılan et domuz eti olmuştur.

Türkiye'de et ithalat değerleri ele alındığında, 2000'li yılların başında önemli bir ithalat gerçekleşmemiştir. Ancak **çizelge 5.8**'de de yer aldığı üzere, 2010 yılından itibaren et ithalatında önemli artışlar meydana gelmiştir (Anonymous, 2019b). Canlı hayvan ithalatında 2007- 2009 yılları arasında ortalama 4437 baş hayvan ithal edilmiş, ithalatın tamamına yakın kısmı sığır ithalatından oluşurken, 2010 yılından itibaren canlı hayvan ithalatı önemli ölçüde artmıştır. 2010 yılında 140045 baş sığır, 234974 baş koyun ve keçi ile toplamda 375 bin baş hayvan ithal edilmiş olup, toplam ithalat tutarı 552 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Et ve et ürünleri ithalatında da benzer bir durum söz konusu olmuş, 2010 yılına kadar önemli ölçüde bir ithalat olmamasına karşın 2010 yılında 51502 ton et ürünü ithal edilmiştir.

Çizelge 5.8 2007-2016 yılları Türkiye canlı hayvan ve et ürünleri ithalatı (Anonymous, 2019b)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İthalat türü										
Büyükbaş (baş)	3.854	5.393	4.010	140.045	470.796	471.571	193.807	50.072	203.077	494.194
Küçükbaş (baş)	0	0	55	234.974	1.447.764	405.626	95.770	15.651	3.077	5.299
Hayvan toplamı	3.854	5.393	4.065	375.019	1.918.560	877.197	289.577	65.723	206.154	499.493
Kırmızı et (ton)	375	1.228	1.454	51.602	111.959	26.459	7.260	2.128	22.011	8.351
İthalat (1000 \$)	7.398	18.878	15.461	552.124	1.511.423	917.216	344.749	125.231	413.831	634.927
Canlı hayvan	6.625	16.418	13.430	300.888	996.752	818.018	316.445	114.078	299.756	588.360
Kırmızı et	773	2.460	2.031	251.236	514.671	99.198	28.304	11.153	114.075	46.567

İthalat, 2011 yılında rekor bir düzeye ulaşarak canlı hayvan ve et ürünleri ithalat toplamı 1,5 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. 2009 yılına göre sektörde ithalat yaklaşık olarak 1000 kat artmıştır. Bu artışta 2007- 2008 dönemlerinde hayvancılık sektöründe yaşanan kriz ve et fiyatlarının artışı engellemenek amacı ile canlı hayvan ve et ithalatına izin verilmesinin etkili olduğu söylenebilir (Saygın & Demirbaş, 2017). Canlı hayvan ve et ithalatı 2012 yılından 2014 yılına kadar azalma eğiliminden olmasına rağmen, 2015 yılından itibaren tekrar artmaya başlamıştır. 2014 yılında 125 milyon dolar düzeyine gerileyen ithalat, 2016 yılında tekrar 635 milyon dolar düzeyine yükselmiştir (**Çizelge 5.8**).

Türkiye'nin kırmızı et ve et ürünleri ihracatı en çok Azerbaycan, Suriye, İran, Irak gibi Doğu ve Ortadoğu ülkelerine yapılmaktadır. 2007 yılında 46,5 milyon dolar olan et ve et ürünleri ihracatı, % 1318 artışla 2016 yılında 659 milyon 435 bin dolar olmuştur (Saygın & Demirbaş, 2017).

Dünya'da kırmızı et ticareti ele alındığında, 2017 yılında toplamda 32,7 milyon ton et ticareti gerçekleşmiştir. Ticarete dağılıma bakıldığında, 13.3 milyon ton ile en fazla kanatlı eti ticareti gerçekleşirken, sığır eti ticareti 10.2 milyon ton, koyun, keçi eti 1 milyon ton, domuz eti ticareti ise 8,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Anonymous, 2018a). Sığır eti ihracatında Brezilya, Arjantin, Amerika ve Hindistan önemli ihracatçı ülkeler arasında yer almakta iken, küçükbaş et ihracatında Yeni Zelanda ve Avustralya ihracatta ilk iki sırada yer almıştır.

Gıda sektörü içerisinde kanatlı et sektörü kırmızı et sektörü kadar önem teşkil etmektedir. Kanatlı eti üretiminin kırmızı et üretimine göre göreceli olarak daha kolay yapılması, gelişen teknoloji, üretim süresinin kısa olması gibi etkenler bu sektörde üretim yapılmasını cazip kılmıştır.

Türkiye’de 1990’da piliç eti ve hindi eti toplam üretimi 217 bin ton düzeyinde gerçekleşirken 2016 yılına gelindiğinde üretim 2,1 milyon tona ulaşmıştır. 1990-2016 yılları arasında üretimin düzenli olarak artış gösterdiği söylenebilir (Anonim, 2016a). Kanatlı eti içerisinde piliç eti üretimde en fazla paya sahip olan üründür. 1990 yılında piliç etinin üretimdeki payı %74,5 olarak yer alırken hindi eti üretimi %0,2 oranında gerçekleşmiştir. 2016 yılı BESD-BİR verilerine göre piliç eti üretimi 1990 yılına göre 10 katın üzerinde bir artışla 1958000 ton olarak gerçekleşirken hindi eti üretimi 100 katın üzerinde bir artış ile 50500 ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu gelişimde tüketici tercihlerinde hindi etine olan eğilimin arttığı söylenebilir. Sektörün bu denli gelişmesinde kırmızı et sektöründe yaşanan krizler, ithalat ve kırmızı et fiyatlarındaki artışların da etkili olduğu düşünülmektedir. İklim koşullarının elverişli olması, yetiştiriciliğin zahmetsiz olması gibi önemli faktörler sayesinde Türkiye dünya genelinde kanatlı sektöründe önemli bir üretici konumuna gelmiştir.

Dünyada 2013 yılında toplam kanatlı et üretimi 96,3 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye, toplam üretimin %1,8’lik kısmını gerçekleştirerek dünya kanatlı et üretiminde 10’uncu sırada yer almıştır. Üretimde, ABD 17,5 milyon ton ve %18,2 pay ile birinci, Çin 13,3 milyon ton ile ikinci, Brezilya 12,4 milyon ton ile 3’üncü sırada yer almıştır (Anonim, 2017c).

Türkiye’de ihracat verileri incelendiğinde, 2014 yılında toplamda 430 bin ton kanatlı eti ihraç edilmiş ve toplamda 700 milyon dolar satış geliri elde edilmiştir (Kahraman, 2015). İhracat, önemli ölçüde Ortadoğu ülkelerine yapılmakta olup, Irak 2015 yılı verilerine göre 272.173 milyon dolarlık kanatlı et alımı ile Türkiye’den en fazla ithalat yapan ülke olmuştur (Anonim, 2017c).

Dünyada toplam kanatlı eti üretimi 120 milyon tonu geçmiştir (Anonymous, 2018a). 2015 yılı verilerine göre 6,3 milyar dolarlık satış ile Brezilya ihracatta birinci sırada, ABD 3.47 milyar dolar ile ikinci sırada yer alırken Hollanda ihracatta 2.2 milyar dolarlık satış ile 3'üncü sırada yer almıştır. Özellikle son yıllarda kanatlı et üretimine yönelik yatırımların artmasıyla birlikte yaklaşık olarak 437 milyon tonluk satış ile Türkiye ihracatta 11'inci sırada yer almıştır (Anonim, 2017c).

5.4 Türkiye ve Dünyada Süt ve Süt Ürünleri Sektörü

Süt ve süt ürünleri besin değerleri yüksek olduğundan ötürü insan vücuduna en fazla katkı sağlayan gıda maddeleri arasında yer almaktadır. Süt ve süt ürünlerini kapsayan süt sektörü çabuk bozulma özelliğine sahip çiğ sütün teknoloji ve çeşitli yöntemler ile işlenmesi, depolanması ve dağıtımı kapsayan gıda sektörüdür. İçme sütü, tereyağı, yoğurt, ayran ve peynirler sektörün en önemli ürünlerini oluşturmaktadır. (Kaderli, 2006)

Türkiye'de sağılan hayvan sayısı incelendiğinde, 2000 yılında 5,28 milyon baş inek sağılırken, yaklaşık 16 milyon koyun, 3,8 milyon keçi sağımı gerçekleştirilmiştir. Üretimde yıllık 1654 kg/baş ortalama verim ile 8.7 milyon ton inek sütü, 49 kg/baş verimle 774 bin ton koyun sütü ve 57 kg/baş verim ile 216 bin ton keçi sütü üretilmiştir. 2000-2016 yılları arasında sağılan hayvan sayısında ciddi dalgalanmalar oluşmuştur. 2010 yılında sağılan inek sayısı 4,38 milyon başa düşerken aynı dönemde sağılan koyun sayısı yaklaşık olarak 10.6 milyon başa kadar gerilemiştir. 2000 yılına ait veriler ile karşılaştırıldığında sağılan koyun sayısında %30 düzeyinde düşüş gerçekleştiği gözlemlenmiştir. 2014 yılına kadar sağılan hayvan sayısı artmış, 2014 yılından itibaren ise sağılan hayvan sayısı düşüş eğilimine geçmiştir (Anonim, 2017d). 2016 yılına gelindiğinde, sağılan inek varlığı bir önceki yıla göre 340 bin baş azalarak 5,41 milyon baş, koyun 15,1 milyon baş, keçi varlığı ise 4.6 milyon baş olarak tespit edilmiştir.

2000-2016 yılları arasında sağılan hayvan sayısında düşüş olmasına karşın, süt verimliliğinde önemli gelişmeler kaydedilmiş ve süt üretim miktarlarında artış meydana gelmiştir. İnek sütünde 1930 yılında hayvan başı verim 521 kg dan 1990 yılında 1351

kg ya yükselmiştir. Verim 2011 yılında 2899 kg/baş, 2016 yılında ise 3090 kg/baş olarak hesaplanmıştır (Anonim, 2017d).

Çizelge 5.9'da yer alan verilere göre süt üretim miktarı 2016 yılında 16,8 milyon ton olarak hesaplanmıştır. 2000 yılı ile karşılaştırıldığında, sağılan hayvan sayısında önemli bir artış olmamasına rağmen verimin iki kat artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Çiğ süt üretiminde 2009-2017 yılları arasında sığır sütünün toplam üretimdeki payı %90'ın üzerinde gerçekleşmiştir. Manda sütünün toplam üretimdeki payı 2011-2017 yılları arasında %0,3 düzeyinde sabit kalırken aynı dönemde koyun sütünün çiğ süt üretimdeki payı artarak 2017 yılında %6,5'e yükselmiştir. Sığır sütü üretiminden koyun sütü üretimine yönelik bir üretim eğilimi gözlemlenmiştir.

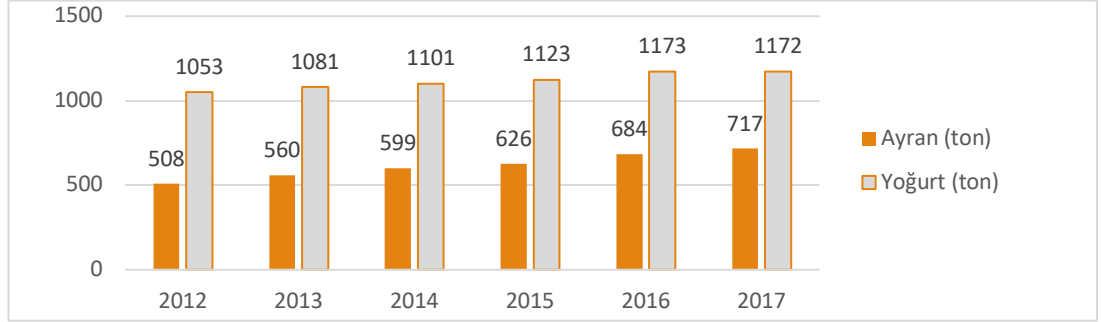
Çizelge 5.9 Türkiye'de çiğ süt üretimi

Yıl	Sığır		Manda		Koyun		Keçi		Toplam
	Pay (%)	Ton	Ton	Pay (%)	Ton	Pay (%)	Ton	Pay (%)	
2000	89,19	8.732.000	67.300	0,69	774.400	7,91	216.300	2,21	9.790.000
2009	92,35	11.583.313	32.443	0,26	734.219	5,85	192.210	1,53	12.542.186
2010	91,69	12.418.544	35.487	0,26	816.832	6,03	272.811	2,01	13.543.674
2011	91,7	13.802.428	40.372	0,3	892.822	5,9	320.588	2,1	15.056.211
2012	91,8	15.977.838	46.989	0,3	39.264	5,8	369.429	2,1	17.401.262
2013	91,4	16.655.009	51.947	0,3	1.101.013	6	415.743	2,3	18.223.712
2014	91,2	16.998.850	54.803	0,3	1.113.937	6	463.270	2,5	18.630.859
2015	90,8	16.933.520	62.761	0,3	1.177.228	6,3	481.174	2,6	18.654.682
2016	90,8	16.786.263	63.085	0,3	1.160.413	6,3	479.401	2,6	18.498.161
2017	90,6	18.762.319	69.401	0,3	1.344.779	6,5	523.395	2,5	20.699.894

Çiğ sütün pastörizasyon ve UHT gibi çeşitli yöntemlerle işlenmesi sonucunda elde edilen içme sütü üretimi incelendiğinde, Türkiye'de 2012 yılında yaklaşık olarak 1,25 milyon ton içme sütü üretimi gerçekleşmiştir. İçme sütü üretiminde 2012-2017 yılları arasında üretim düzenli olarak artış göstermiş ve 2017 yılında toplam içme sütü üretimi 1,549 milyon tona ulaşmıştır (Anonim, 2017e)

İçme sütünden sonra ayran ve yoğurt üretimi entegre süt endüstrisinde en çok üretimi yapılan ürünler arasında yer almaktadır. Türk mutfağında ve kültüründe önemli bir yer teşkil eden bu ürünlere ilişkin üretim değerleri incelendiğinde, 2012 yılında yoğurt

üretimi 1053 ton düzeyinde gerçekleşmiş, ayran üretimi ise 508 ton olarak gerçekleşmiştir. 2012-2017 yılları arasında gerçekleşen üretim miktarları **şekil 5.5** de yer verilmiştir.

Şekil 5.3 Türkiye’de ayran ve yoğurt üretimi (Anonim, 2017e)

Şekil 5.5’den de anlaşılacağı üzere, ayran ve yoğurt üretiminde 2012-2017 yılları arasında önemli bir dalgalanma gözlemlenmemiş, her iki ürününün üretiminde düşük artışların olduğu tespit edilmiştir. 2012 yılı ile karşılaştırıldığında 2017 yılında yoğurt üretimi %11,3’lük bir artışla 1172 ton seviyesine ulaşmış, ayran üretimi ise %41’lik bir artış ile 717 tona ulaşmıştır. Ayran üretiminin yoğurt üretimindeki artıştan yüksek olması son yıllarda gazlı içeceklere olan talebin düşmesi ve göreceli olarak daha sağlıklı olan ayran tüketiminin tercih edilmesi neden olarak gösterilebilir.

Peynir imalatı incelendiğinde, üretim 2012 yılında 564.191 ton düzeyinde gerçekleşirken 2017 yılında 689.908 ton düzeyine ulaşmıştır. Üretim 2016 yılında gerçekleşen hafif düşüş haricinde 2012- 2017 yılları arasında düzenli olarak artış göstermiştir (Anonim, 2017c).

Çiğ sütün işlenmesinden elde edilen üçüncü ürün grubu peynir altı suyu, süttozu, teryağı ve kaymaktan oluşmaktadır. Peynir altı suyu peynir üretiminde elde edilen bir yan ürün olarak ortaya çıkmaktadır. Peynir üretimindeki artış peynir altı suyu üretimini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, 2012 yılında 462.514 ton peynir altı suyu üretilirken 2014 yılında üretim % 35 büyümeye ile 670.000 ton seviyesine yükselmiştir (Aras, 2015). Ancak 2015- 2017 yılları arasında peynir altı suyu üretiminde peynir

üretimindeki artışın aksine düşüş gerçekleştiği gözlemlenmiştir. 2015 yılında üretim 639.052 ton düzeyinden, 2016 yılında %25’lik bir düşüş ile 476.597 tona düşmüştür. 2017 yılında da üretimde düşüş devam etmiş ve 449921 ton olarak kaydedilmiştir (Anonim, 2017e).

Türk Gıda Kodeksi Koyulaştırılmış Süt Ve Süttozu Tebliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliğ’e göre süttozu “Yağlı, yağı kısmen veya tamamen alınmış süttten, kremadan veya bu ürünlerin karışımından suyun uzaklaştırılması ile elde edilen ve son üründe nem içeriğinin ağırlıkça en fazla %5 oranında olduğu katı ürünü” olarak nitelendirilmektedir. Bu ürün gıda sektöründe şekerleme ve şekerli ürünler ile hazır çorba ve gıda dışında kalan kozmetik sektöründe kullanılmaktadır (Aras, 2015). Türkiye’de süttozu üretimi değerlendirildiğinde, 2011-2017 yılları arasında önemli artışlar olduğu gözlemlenmektedir. 2011 yılında üretim yaklaşık olarak 54 bin ton düzeyinde gerçekleşirken 2014 yılında iki kattan fazla bir artış ile 129 bin tona ulaşmıştır (Aras, 2015). Ulusal süt konseyi verilerine göre 2017 yılında üretim 131.726 ton olarak kaydedilmiştir.

Kaymak üretimi incelendiğinde özellikle 2011-2014 yılları arasında üretimde önemli artışlar gerçekleşmiştir. Üretim 19848 ton düzeyinden 2014 yılında 31128 tona ulaşmış (Aras, 2015), 2015 yılından itibaren ise yaklaşık olarak 32000 ton seviyesinde sabitlenmiştir.

Tereyağı üretiminde kaymak üretimindeki artışa benzer şekilde üretim 2010-2014 yılları arasında artış göstermiştir. Üretim 2010 yılında 34 bin ton düzeyinden 2014 yılında 45600 tona yükselmiştir. 5 yıllık dönemde artış %34 olarak gerçekleşmiştir (Aras, 2015).

Türkiye’nin süt ve süt ürünleri ticareti ele alındığında, 2010-2017 yılları arasında süt ürünleri ticaretinde net ihracatçı konumundadır. İhracat, ithalat ve dış ticaret dengesi değerlerine **çizelge 5.10**’da yer verilmiştir. 2010 yılında süt ürünleri ithalatı, 115,4 milyon dolar olarak gerçekleşirken, ihracat 141,4 milyon dolar düzeyinde gerçekleşerek bu ürün grubunda ticaret fazlası sağlanmıştır. İhracatta 2014 yılına kadar önemli artışlar

kaydedilmiş ve en yüksek gelir 2014 yılında 378,2 milyon dolara ulaşmıştır. İhracat gelirlerindeki artış oranı ithalat giderlerindeki artış oranında yüksek olduğundan dış ticaret dengesi olumlu yönde etkilenecek dış ticaret fazlasında artış gözlemlenmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında ihracat gelirlerinde artış olurken, ithalat giderlerin düşmesi dış ticaret fazlasının 2017 yılında en yüksek düzey olan 213,8 milyon dolara yükselmesini sağlamıştır (**Çizelge 5.10**).

Çizelge 5.10 2010-2017 yılları arasında Türkiye’de süt ürünleri ticareti (Milyon \$)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İhracat	141	195	189	243	312	235	288,3	303
İthalat	115	90	102	135	155	121	86,7	89
Dış ticaret dengesi	26	105	87	108	157	114	201,6	214

Kaynak: Ticaret Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

Süt ürünleri ihracat kalemleri içerisinde, ihracatta en fazla gelir sağlayan ürün grubunun peynir olduğu anlaşılmaktadır. 2011 yılı TÜİK verilerine göre toplam peynir ihracatı 30 bin ton düzeyinde gerçekleşmiş ve ihracattan 114,2 milyon dolar gelir sağlanmıştır. İhracat, 2011- 2015 yılları arasında düzenli olarak artış göstermiş ve ihracat geliri 2015 yılında 161,6 milyon dolara ulaşmıştır (Anonim, 2017d).

Çizelge 5.10’de yer alan 2015 yılı toplam süt ürünleri ihracat gelirinin 234,9 milyon dolar olduğu düşünüldüğünde toplam ihracat gelirlerin %69’luk kısmı peynir ihracatından sağlanmıştır. İhracatta önem bir yer teşkil eden diğer süt ürünü ise yağsız süttozu olmuştur. 2016 yılında yaklaşık olarak 56 bin ton süttozu satışından, 83,4 milyon dolar gelir elde edilmişken, 2017 yılında 32 bin ton satıştan yaklaşık olarak 60 milyon dolar döviz girişi sağlanmıştır (Anonim, 2017b). Irak, ihracatta, en fazla satış yapılan ülkelerin başında olmuştur. TÜİK verilerine göre 2015 yılında 75,8 milyon dolar değerinde süt ve süt ürünleri satışı gerçekleşmiştir. Aynı yıl içerisinde en fazla satış yapılan 2. ülke ise 53 milyon dolarlık ihracat ile Suudi Arabistan olmuştur (Anonim, 2016b)

Türkiye'nin süt ürünleri ithalatı 2010 yılında 115,4 milyon dolar düzeyinden, 2016 ve 2017 yıllarında 90 milyon doların altına düşmüştür. Aynı dönemlerde ihracat önemli ölçüde artış göstermiş olduğundan, söz konusu ürün grubunda dış ticaret fazlası elde edilmiştir (**Çizelge 5.10**).

İthalat kalemleri incelendiğinde, 2010- 2017 yılları arasında en önemli ithalat kalemleri peynir ve süttozu olmuştur. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre 2016 yılında 13,5 bin ton tereyağı ithalatı için yaklaşık olarak 44 milyon dolar ödenmişken, dünya fiyatlarındaki artışında etkisiyle 2017 yılında 9,6 milyon tonluk tereyağı ithalat için 44,6 milyon dolar ödenmiştir. **Çizelge 5.10**'da yer alan toplam ithalat tutarı (88,7 milyon dolar) ile karşılaştırıldığında süt ürünleri ithalat harcamalarının %50'nin üzerinde bir kısmının tereyağı ithalatından oluştuğu gözlemlenmiştir. İthalat kalemleri içerisinde peynir ithalatı tereyağından sonra en fazla ithal edilen ürünler arasında yer almıştır. 2016 yılında ithal edilen peynir miktarı 10450 ton olarak gerçekleşmiş ve toplamda 37,1 milyon dolar ödenmiştir (Anonim, 2017e).

Dünya'da süt endüstrisi incelendiğinde, çiğ süt üretiminde Hindistan, ABD ve Çin 2009- 2013 yılları arasında ilk 3 sırada yer almıştır. 2013 yılı verilerine göre Hindistan'ın toplam çiğ süt üretimi 136 milyon ton olarak gerçekleşirken, ABD 91 milyon tonluk üretim ile ikinci sıradadır. İki ülkenin toplam çiğ süt üretimi dünya çiğ süt üretiminin %29'unu oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Çizelge 5.11 Dünya Çiğ süt üretimi (Milyon ton)

	2009	2010	2011	2012	2013
Hindistan	116	122	128	132	136
ABD	86	87	89	91	91
Çin	40	41	41	42	40
Pakistan	34	35	37	38	39
Brezilya	29	31	32	32	34
Almanya	29	30	30	31	31
Rusya	33	32	32	32	31
Fransa	24	24	25	25	25
Yeni Zelanda	16	17	17	19	19
Türkiye	13	14	15	17	18
İngiltere	14	14	14	14	14
Polonya	12	12	12	13	13

Çizelge 5.11 Dünya Çiğ süt üretimi (Milyon ton) (devam)

Hollanda	12	12	12	12	12
Arjantin	10	10	11	11	12
Ukrayna	12	11	11	11	11
Meksika	11	11	11	11	11
İtalya	11	11	11	11	11
Avustralya	9	9	9	9	10
Kanada	8	8	8	9	8
Özbekistan	6	6	7	7	8
Toplam	709	725	743	760	769

Kaynak: (Anonymous, 2018a)

Aynı dönem içerisinde yaklaşık 18 milyon tonluk üretimi ile Türkiye çiğ süt üretiminde dünya genelinde 10. sırada yer almış olup, süt üretiminde önemli bir küresel aktör olarak yer almıştır. FAO verilerine göre toplam çiğ süt üretimi 2013 yılında 769 milyon ton olarak gerçekleşmişken, üretim 2106 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 800 milyon tona ulaşmış, 2017 yılında ise 811,9 milyon tona yükselmiştir (Anonymous, 2018a).

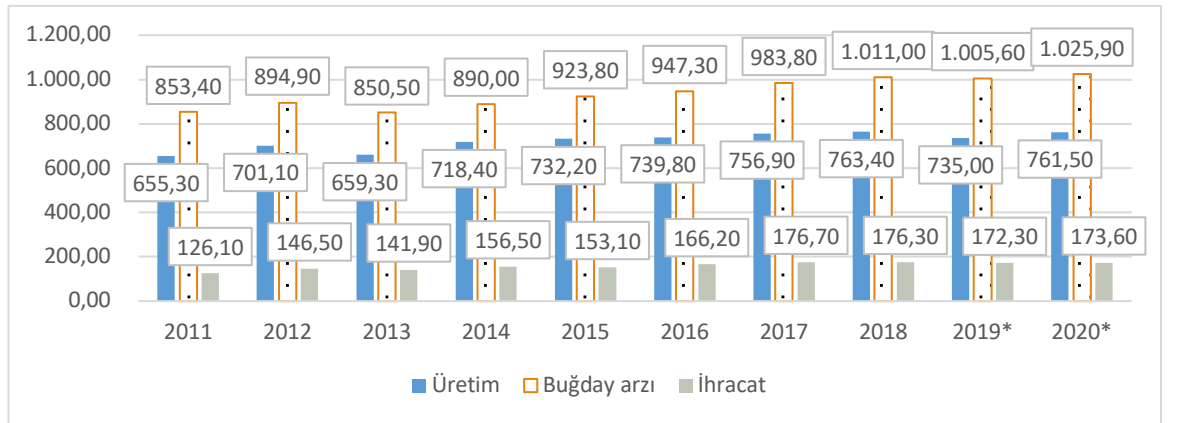
Dünya ticareti ele alındığında, 2016 yılında toplamda 70,4 milyon tonluk süt ve süt ürünü ticareti gerçekleşirken 2017 yılında ticaret 71,7 milyon tona yükselmiştir. Süt ürünleri ticaretinde kaymaklı ve kaymaksız süttözlüleri, tereyağı, ve peynir en önemli ticaret ürünleri arasında yer almıştır (Anonymous, 2018a)

Kaymaklı süttözü ticaretinde 2017 yılı verilerine göre toplamda 2,4 milyon ton süttözü ihracatı gerçekleşmiştir. Bu ürün grubunda Yeni Zelanda 1,34 milyon tonluk ihracat ile lider konumda yer alırken, AB ülkelerinin AB sınırları dışında kalan ihracatı 393 milyon ton ile ikinci sırada yer almıştır. Tereyağı ticaretinde, 2017 yılı FAO verilerine göre toplamda 855 milyon ton yağ ihracatı gerçekleşmiş, ihracatın yarısından fazlasını 436 milyon ton ile Yeni Zelanda sağlamıştır. AB ülkeleri AB dışı ihracatı 2. sırada yer almış ve toplamda 12 milyon ton tereyağı ihacatı yapılmıştır. Aynı dönemde peynir ticaretinde toplam hacim 2,5 milyon ton olarak kaydedilmiş, ihracatta AB ülkeleri 830 milyon ton ile birinci sırada yer alırken, ABD ve Yeni Zelanda 343 milyon ton ile ikinci ve üçüncü sıraları paylaşmışlardır (Anonymous, 2018a).

5.5 Türkiye ve Dünyada Un ve Unlu Mamulleri Sektörü

Un ve unlu mamullerinde en fazla kullanılan hammadde buğdaydır. Buğdayda çeşit sayısının fazla olması, birçok iklim ve toprak şartında yetiştirilmesini mümkün kılmıştır. Yetiştirme kolaylığı ve işleme teknolojilerinin gelişmesinden ötürü dünyada işlenen toplam tarımsal alanların %15'i buğdaya ayrılmıştır (Anonim, 2019c).

Dünyada buğday arzı ele alındığında, uluslararası hububat konseyi (IGC) verilerinden derlenen üretim verilerinden elde edilen **şekil 5.4**'e göre, 2011 yılında toplam üretim, 655 milyon ton seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde mevcut stoklar ile birlikte toplamda 853,4 milyon ton buğday arz edilmiştir. 2011-2018 yılları arasında üretim 2013 yılı haricinde düzenli olarak artış göstermiştir. 2018 yılında üretim 763,40 milyon tona ulaşmıştır. Artan stoklar ile birlikte toplam buğday arzı 1 milyar tonu geçmiştir (Anonim, 2019c).

Şekil 5.4 2011-2018 yılları arasında dünyada Buğday üretimi (Anonim, 2019c)

Buğday üretiminde 2007-2018 yılları arasında AB ülkeleri 1'inci sırada yer almaktadır. AB'de üretim 2007 yılına 118 milyon ton düzeyinden, 2015 yılında 159,7 milyon tona kadar yükselmiştir. Dünya üretiminin %20'ye yakın kısmı AB ülkelerince üretilmektedir. AB ülkelerinin ardından Çin 2'nci sırada, Hindistan ve ABD ise 3'üncü

ve 4'üncü sıralarda yer almışlardır (Anonim, 2017f). Son dönemlerde Ukrayna'nın buğday arzında gerçekleştirmiş olduğu artış ile üretimde Türkiye'nin önüne geçmiştir. 2016 yılına kadar Türkiye buğday üretiminde 9'uncu sırada yer alırken 2016 yılında Ukrayna 26,1 milyon ton üretim ile Türkiye'yi üretimde geçmiştir. 2018 yılı için Türkiye'nin buğday üretimi 21 milyon ton olarak kaydedilmiştir. Dünyada toplam üretimin 736,1 milyon ton olarak gerçekleştiği düşünülürse , Türkiye'nin dünya buğday üretiminde % 2,8'lik bir paya sahip olduğu söylenebilir (Anonymous, 2018a)

Buğdayda ticaret verileri incelendiğinde düzenli bir artış gözlenmektedir. **Şekil 5.4'**de göre buğday ticareti 2011 yılında 126,1 milyon ton düzeyinde gerçekleşirken, 2018 yılında 176,3 milyon tona yükselmiştir. FAO verilerine göre 2016 ve 2017 yılları ortalaması ile ithalatta Mısır 11,8 milyon ton ile birinci sırada yer almaktadır. Endonezya 10,4 milyon ton ithalat ile 2'inci, Cezayir ise 8.2 milyon ton ile 3'üncü sırada yer almıştır. İhracatta 2016-2017 yılları ortalamasına göre Rusya 30,7 milyon tonluk ihracat ile birinci sırada yer almaktadır. Söz konusu dönemlerde toplam buğday ticaretinin 176 milyon ton olduğu düşünüldüğünde, dünya buğday ticaretinin %17'lik kısmının Rusya tarafından gerçekleştirildiği söylenebilir. İhracatta önemli bir diğer aktör ise AB ülkelerinden oluşmaktadır. Üretimde olduğu gibi dünya ticaretinde de AB ülkeleri buğday ticaretinde 2'inci sırada yer almaktadır. 2016 ve 2017 yılları ortalamasına göre toplamda 27,2 milyon ton ürün ihracatı AB ülkelerince gerçekleştirilmiştir. AB ülkelerinden sonra ABD 24,7 milyon ton ihracat ile 3'üncü sırada, Kanada ise 21 milyon ton ile 4'üncü sırada yer almışlardır. Aynı dönem içerisinde Türkiye 4,6 milyon tonluk ihracat ile dünya genelinde 9'uncu sırada yer almıştır (Anonymous, 2018a).

Buğday unu ticaretinde, 2012- 2016 yılları arasında FAO verilerinden oluşturulan ve aşağıda yer alan **çizelge 5.12** elde edilmiştir.

Çizelge 5.12 Dünya buğday unu ticareti (Anonymous, 2019f)

Un ticareti	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İhracat (Ton)	13.157.895	13.330.198	12.278.464	12.178.014	13.806.537	14.632.240
İhracat (1000\$)	5.714.844	5.535.373	5.749.987	5.438.533	5.261.444	4.974.035
İthalat (Ton)	13.058.572	12.620.369	11.619.164	11.588.273	12.915.256	14.091.407
İthalat(1000\$)	5.970.995	5.463.115	5.693.187	5.670.693	5.393.579	5.081.188

2011-2016 yılları arasında FAO verilerine göre un ihracatında yıllık ortalama 13,2 milyon ton un ihracatı gerçekleşmiştir. İhracatta 2014 yılına kadar düşüş gerçekleşmiş ve ihracat miktarı 2011 yılında 13,1 milyon tondan 2014 yılında 12,1 milyon tona kadar gerilemiştir. Talep artışı ile birlikte 2014 yılından itibaren ihracat miktarlarında önemli bir artış kaydedilmiş ve ihracat 14,6 milyon tona kadar yükselmiştir. İhracat gelirleri incelendiğinde, 2011 yılında 13,2 milyon tonluk ihracattan toplamda 5,97 milyar dolar gelir akışı sağlanırken 2016 yılına gelindiğinde ihracat miktarında artış olmasına rağmen ihracat gelirleri düşmüştür. 2016 yılında yaklaşık olarak 14,6 milyon ton un ihracatından 5 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Bu bağlamda dünya buğday ve un fiyatlarında bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir. Fiyatların düşmesinde dünya genelinde buğday stoklarının artmasının etkili olduğu söylenebilir (Anonymous, 2019f).

Ülkeler bazında ihracatta Türkiye'nin ve Kazakistan'ın un ihracatında lider konumda oldukları gözlenmektedir. 2016 yılında Türkiye'nin un ihracatından yaklaşık 1 milyar dolar gelir elde ederken, Kazakistan 504 milyon dolar ihracat geliri sağlamıştır (Anonim, 2017f). Söz konusu yıl için toplam un ihracatının dolar bazında 4,3 milyar dolar olduğu hesaba katıldığında yaklaşık olarak dünya un ticaretinin %24'lük diliminin Türkiye tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Un ithalatında Afganistan, Irak ve Özbekistan en fazla un ithalatı gerçekleştiren ülkeler arasında yer almışlardır. 2016 yılı verilerine göre Afganistan'ın toplam un ithalatı 1,46 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiş olup, ithalatı birinci sırada yer alırken, Irak 1,434 milyar dolarlık ithalat ile 2'inci sırada yer almıştır. Özbekistan'ın 2012-2016 yılları arasında un ithalatında önemli ölçüde düşüş gerçekleşmiştir. İthalat 2012 yılında 1,243

milyar dolar düzeyinden 2016 yılında 726 milyon tona gerilemiş ve dünya un ithalatında 3'üncü sıradaki yerini korumuştur. (Anonim, 2017f)

Unlu mamuller içerisinde ekmek, insanoğlunun beslenmesi açısından diğer gıdalar ile kıyaslandığında en fazla besin maddesini bir arada sunabilen bir üründür. Bu nedenden dünyada ekmek tüketim oldukça yüksektir. İngiltere fırıncılar federasyonu The Federation of Bakers'ın 2010 yılında yayınlamış olduğu rapora göre AB ülkelerinde ekmek toplamda 32 milyon tonluk bir pazar oluştururken yıllık ortalama kişi başı ekmek tüketimi birlik içinde 50 Kg olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde ABD'de 2016 yılı verilerine göre perakende ekmek satışı 21,4 milyar dolarlık yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir. (Anonim, 2017f)

Dünya unlu mamuller ticaretinde 2016 yılında toplamda 11,16 milyon tonluk ithalat gerçekleştirilmiştir. İthalatta AB ülkeleri 5,8 milyon ton ile toplam ithalatın yarısından fazlasını gerçekleştirmiştir. AB ülkeleri dışında en fazla ithalat ABD tarafından gerçekleştirilmiş olup 1,4 milyon ton olarak tespit edilmiştir. İthalatta Kanada ve Irak ülkeler bazında sırasıyla unlu mamul ithalatında 2'inci ve 3'üncü sıralarda yer almışlardır.

İhracatta 2012-2016 yılları arasında yıllık ortalama 30 milyar dolar düzeyinde satış gerçekleşmiştir. Unlu mamuller ihracatının önemli bir bölümü AB ülkelerince gerçekleştirilmektedir. Sektörde 2016 yılında toplam ihracat 30,7 milyar dolar düzeyinde gerçekleşirken AB ülkeleri 18,1 milyar dolarlık ihracat ile sektörün %59'luk bölümüne hakim olmuştur. AB ülkelerinden sonra en fazla ihracat gerçekleştiren ülke 2016 yılında 2,241 milyar dolarlık ihracat ile Kanada olmuştur. ABD 2014 yılına kadar ihracatta 2'inci sırada yer alırken yerini Kanada'ya kaptırmış ve 3'üncü sıraya gerilemiştir. 2016 yılı verilerine göre ABD unlu mamul ihracatından toplamda 1,9 milyar dolar gelir elde etmiştir. Türkiye'de gıda sanayisinde un ve unlu mamüller en önemli alt sektörlerin başında gelmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) 9. Kalkınma Planı (2007-2013) raporuna göre, un ve unlu mamüller gıda sanayinin %65'ini oluşturmaktadır.

Türkiye’de un üretiminde ilk sırada yer alan hammadde buğdaydan oluşmaktadır. Dünyada toplam buğday ekim alanının %3,5’i Türkiye’de yer almakta olup, işlenen tarım arazilerinin %33’ü buğday üretimine ayrılmıştır. Tahıl ekili alanların yarısından fazlası buğday üretimine ayrılmıştır. Buğday verimi ve ekili alanlar incelendiğinde, 1930’lu yıllarda hektar başına verim 921 Kg olarak hesaplanmıştır. Yaklaşık 2,8 milyon Ha alan buğday üretimine ayrılmıştır. Üretim alanlarında ve verim artışında özellikle 80’li yıllarda önemli gelişmeler kaydedilmiş, yeşil devrim ve mekanizasyonun etkileriyle verim artışı sağlanmıştır. Buğdayda verim 921 Kg/Ha seviyesinden, 1829 Kg/Ha düzeyine yükselmiştir. Buğday üretimine ayrılan alanlar da 1930’lu yıllara göre 3 kattan fazla artarak yaklaşık olarak 9 milyon Ha alana ulaşmış, üretim ise 2,6 milyon tondan 16,5 milyon tona ulaşmıştır. Üretimdeki bu artış verimin iki kat artması ve ekili alanların 3 kat artması ile sağlandığı söylenebilir. (Anonim, 2017f)

1980’li yıllar ile karşılaştırıldığında, üretim alanlarında bir azalma oluşmuştur. 80’lerde 9 milyon Ha alanda buğday üretimi gerçekleşirken, 2011 yılına üretim yaklaşık olarak 8 milyon Ha alanda, 2018 yılında ise yaklaşık olarak 7,3 milyon Ha alanda üretim yapılmıştır (**Çizelge 5.13**). Buğday ekim alanlarındaki düşüşün aksine verimde önemli artışlar kaydedilmiştir. Verim 1980’li yıllarda 1829 Kg/HA’dan 2000’li yılların başında 2167 Kg/Ha’ya, 2017 yılında ise 2803 Kg/Ha ya kadar yükselmiştir. Buğday verimindeki değişimler toplam buğday üretimini de arttırmış, ancak kuraklık ve benzeri iklim etkilerinden ötürü üretim dalgalı olarak 2009-2018 yılları arasında 19 milyon ton ile 22 milyon ton aralığında kalmıştır.

Çizelge 5.13 2007-2018 yılları arası buğday üretimi

Yıllar	Buğday (ton)	ekim alanı (Da)	verim (Kg/Ha)
2007	17.234.000	80.977.000,00	2128,26
2008	17.782.000	80.900.000,00	2198,02
2009	20.600.000	81.000.000	2543,21
2010	19.674.000	81.034.000	2427,87
2011	21.800.000	80.960.000	2692,69
2012	20.100.000	75.296.394	2669,45
2013	22.050.000	77.726.000	2836,89
2014	19.000.000	79.192.084	2399,23

Çizelge 5.13 2007-2018 yılları arası buğday üretimi (devam)

2015	22.600.000	78.668.874	2872,80
2016	20.600.000	76.719.448	2685,11
2017	21.500.000	76.688.785	2803,54
2018	20.000.000	72.992.701	2740,00

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden derlenmiştir

Türkiye’de buğday arzında yeterlilik derecesi yüksek olmasına karşın son yıllarda rastlanan olumsuz iklim koşulları ve artan nüfus ile birlikte buğdayda yeterlilik derecesi arzu edilen seviyelere ulaşmamıştır. TÜİK verilerine göre 2014/2015 dönemi yeterlilik derecesi %89,2 düzeyinde oluşmuş ve buğday ithalatında artışa neden olmuştur (Anonim, 2017f). TÜİK verilerinden elde edilen 2007-2016 yılları arasında Türkiye’nin buğday ticaret miktarları ve değerlerine **çizelge 5.14**’de yer verilmiştir

Çizelge 5.14 2007-2016 yılları arasında Türkiye’nin buğday ticareti (TÜİK)

yıllar	İhracat		İthalat	
	Miktar (Ton)	Değer (\$)	Miktar(Ton)	Değer (\$)
2007	18.281	9.132.000,00	2147107	570.390.000
2008	8.005	5.569.000,00	3708003	1.483.190.000
2009	301.457	60.692.000	3392692	901.858.000
2010	1.171.002	200.848.000	2554189	655.044.000
2011	5.233	2.580.000	4754682	1.623.089.000
2012	116.079	34.248.000	3719174	1.125.977.000
2013	275.132	79.317.000	4053001	1.289.235.000
2014	68.572	35.356.000	5285243	1.545.853.000
2015	68.798	32.394.000	4349820	1.103.420.000
2016	26.503	11.439.000	4225784	892.409.000
2017	42.014	14.828.000	4990864	1.043.330.000
2018	69.989	24.034.000	5781704	1.289.386.000

Çizelge 5.14 incelendiğinde, buğday ihracatı 2007-2018 yılları arasında düşük kalmıştır. Bu dönem içerisinde ortalama olarak 205.000 ton buğday ihracatı gerçekleştirilirken, yaklaşık olarak 3,8 milyon ton buğday ithal edilmiştir. Gelirler ve giderler yönüyle incelendiğinde, ithalat için ortalama 47 milyon dolarlık ihracat geliri elde edilirken,

1,119 milyar dolar buğday ithalatı yapılmıştır. İthalat giderlerinin bu kadar yüksek olması bir ölçüde, un, ekmek gibi işlenmiş unlu mamul ihracatında gerçekleşen artış ile açıklanması mümkündür.

Un ve unlu mamuller alt sektörü incelendiğinde Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) verilerine göre, 2016 yılında Türkiye’de faaliyet gösteren 677 buğday unu fabrikası bulunmaktadır. Yem, makarna, irmik, bulgur ve bisküvi fabrikaları ile birlikte toplamda unlu mamuller alanında 1435 adet fabrika bulunmaktadır (Anonim, 2017f).

Buğday unu üretiminde kapasite kullanım oranı %48 olarak belirlenmiş ve dünya genel ortalaması olan %65’in altında bir kapasite kullanım oranı bulunmaktadır. Un fabrikaları dağılımına bakıldığında İç Anadolu bölgesi 202 fabrika ile birinci sırada yer almış, Karadeniz ve Marmara bölgesi ise sırasıyla 141 ve 135 fabrika ile 2’inci ve 3’üncü sıralarda yer almışlardır. Bu bölgelerde fabrikaların kurulması buğday ekim alanları ile orantılı olmuş, hammaddenin bulunduğu bölgelerde daha fazla fabrika kurulmuş olduğu gözlemlenmiştir. Üretimde 2010 yılı verilerine göre tahminen 35,5 milyon ton un üretimi kapasitesi mevcut iken 14,5 milyon ton un üretimi gerçekleşmiştir (Akgün, 2010). Düşük kapasite kullanım oranı unculuk sektöründe ölçek ekonomisinin getirdiği faydalardan istifade edememe ve dolayısıyla sektörün rekabetçi olmasını engellemektedir.

Kapasite kullanım oranının un sektöründe düşük olmasına karşın, Türkiye un ve unlu mamuller ihracatında önemli bir konuma gelmiştir. TÜİK verilerine göre, 2016 yılında 3534 ton un, 831 ton makarna ile 278 ton bulgur ihrac edilmiştir. Un ihracatından 1,078 milyar dolar gelir elde edilirken, makarna ihracatı 422 milyon dolar döviz girişi sağlamıştır. Kek, pasta bisküvi gibi buğdaydan üretilen mamullerin ihracat gelirleri ile birlikte toplamda 2,5 milyar doların üzerinde döviz girişi sağlanmıştır. 2012-2016 yılları arasında söz konusu kalemlerde ihracat ortalaması 2,38 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. İhracat değerinin bu denli yüksek olmasında unlu mamul ihracatının katkısı fazladır. 2012-2016 yılları arasında 871 milyon dolarlık ihracat ortalamasıyla Türkiye unlu mamuller ihracatında 5’inci sırada yer almaktadır. Un ihracatında olduğu

gibi unlu mamuller ihracatında en fazla talep Irak ve Avrupa Birliği ülkelerin ardında diğer Ortadoğu ülkelerinden gelmektedir.

Un üretiminde kendi kendine yeten bir konumda olan ve kapasite fazlası bulunan bir sektör özelliği bulunmasına karşın Türkiye’de özellikle son yıllarda un ithalatında önemli artışlar gözlemlenmiştir. 2012 yılında 128 ton düzeyinde gerçekleşen ithalat, 2014 yılında 3306 tona, 2015 yılında 4149 tona yükselmiş, 2016 yılında ise 66 bin tonluk kısmı Bosna Hersek’ten ithal edilmek üzere toplamda 67564 ton un ithalatı yapılmıştır (Anonim, 2017f).

5.6 Türkiye ve Dünyada Şeker ve Şekerli Mamuller Sektörü

Son dönemlerde artan kanser hastalıkları ve obezite gibi sağlık sorunların temelinde şeker ve şekerli ürünler gösterilmiş olsa da dünya genelinde şeker beslenmede önemli bir yere sahiptir. Pancar ve kamıştan elde edilen bir mamul olan şeker, tarım ve tarıma dayalı üretime sağladığı istihdam, elde edilen yan ürünlerden ötürü dünya genelinde korunan stratejik bir üründür (Eştürk, 2018).

Dünyada şeker üretimi pancar ve kamıştan olmak üzere iki tarımsal üründen elde edilmektedir. Her iki üründen elde edilen şeker yapısal olarak aynı özelliklere sahiptir ancak tropik iklim koşullarında şeker kamışında üretilen şekerin üretim maliyeti ve işleme maliyeti pancardan üretilene göre daha düşüktür. 2017 yılı verilerine göre şeker üretiminin %78’i şeker kamışından, %22’lik dilimi ise şeker pancarından üretilmektedir. Bu nedenle fiyatlarının belirlenmesinde şeker kamışından elde edilen şekerin belirleyici olduğu söylenebilmektedir (Türkşeker, 2018).

Dünya toplam şeker üretimi incelendiğinde 2013-2014 üretim sezonunda üretim 144 milyon ton düzeyinden 2015/2016 üretim sezonunda 166 milyon tona kadar gerilemiştir. Bu süre zarfında tüketim 2103 yılında 166 milyon tondan 2016 yılında 171,4 milyon tona yükseldiğinden şekerde açık verilmiş ve 5,34 milyon tonluk şeker

stoklardan karşılanmıştır. 2016 yılından itibaren üretim artışa geçmiş olup, 2017-2018 üretim sezonunda 178,7 milyon ton şeker üretimi gerçekleştirilmiştir (Türkşeker, 2018).

Uluslararası Şeker Örgütü ISO verilerine göre üretimde Brezilya dünya şeker üretiminin %21'ini tek başına karşılayarak üretimde ve ihracatta lider konumdadır. Tropik iklim kuşağında olan Brezilya'da üretim şeker kamışından sağlanmakta olup, 2017/2018 üretim sezonunda yaklaşık 36 milyon ton şeker üretilmiştir. Üretimde ikinci sırada yer alan Hindistan'da aynı sezonda üretim 26 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. İklim koşulları gereği pancardan şeker üretimi gerçekleştiren AB ülkelerinde toplam üretim 19 milyon ton olarak kaydedilmiştir (Türkşeker, 2018).

Şeker ticaretinde, ihracat hacmi 2018 yılında yaklaşık olarak 64,5 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Şeker üretiminde lider olan Brezilya, ihracatta da önemli bir paya sahiptir. 2018 yılı Birleşik devletler ticaret bakanlığı (USDA) verilerine göre, 28, 2 milyon tonluk ihracat ile dünya şeker pazarının %43,7'lik dilimine Brezilya'nın hakim olduğu gözlemlenmektedir. İhracatta Tayland 10,9 milyon ton ile ikinci sırada yer alırken Avustralya 3,8 milyon ton ile üçüncü, Hindistan ise 2,24 milyon ton ile dördüncü sırada yer almışlardır (Anonymous, 2019d). Şeker üretiminde önemli konumlarına rağmen ihracatta etkin olmayan Çin'de şeker tüketiminin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

2018 yılı ithalat verilerine göre, Çin 4,35 milyon ton şeker ithalatı ile birinci sırada yer alırken, Endonezya 4,30 ton ile ikinci sırada yer almıştır. Önemli bir şeker üreticisi olan ABD'de şeker ve şekerli ürünlere olan talebin yüksek olmasından ötürü ABD ithalatı 2, 97 milyon ton ile 3. Sırada yer almıştır. Aynı yıl içerisinde toplam ithalatın 54,7 milyon ton düzeyinde olduğu düşünüldüğünde yukarıda bahsi geçen şeker ithalatçısı 3 ülkenin toplam ithalattaki payları %21'in üzerindedir (Anonymous, 2019d).

Mamul olarak tüketilebilen şeker aynı zamanda birçok gıda ürününde ara mamul olarak kullanılmaktadır. Şekerleme ve çikolatalı mamuller, şekerin gıda endüstrisinde en fazla kullanılan alanların başında gelmektedir. T.C: Ekonomi Bakanlığı, İhracat Genel

Müdürlüğü (İGM) verilerine göre dünyada şeker ve çikolatalı mamullerde toplam ticaret hacmi 2015 yılında 66 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır (İGM, 2017).

2008 yılı verilerine göre ihracat %33'lük artışla 2015 yılında 40 milyar düzeyine ulaşmıştır. İhracatta şekerli mamuller %62 paya sahipken çikolatalı mamuller ihracatın %38'lik kısmını oluşturmuştur. Şekerli mamuller ve çikolatalı mamuller ihracatında Almanya ve Belçika ilk sıralarda yer almaktadır. Şekerli mamullerde %11,22'lik pay ile Almanya birinci sırada yer alırken, Belçika %6,5 ile ikinci sırada yer almıştır. Çikolatalı ürünlerde Almanya %16,9'luk pay ile birinci, Belçika ise %10,5 ile ikinci sırada yer almaktadır (İGM, 2017).

Şekerli ve çikolatalı ürünler grubunda ihracatta 4. Sırada yer alan ABD, ithalatı her iki ürün grubunda da birinci sırada yer almaktadır. 2015 yılında şekerli mamul ithalatı için ABD yaklaşık olarak 5,7 milyar dolar harcamış ve ithalat pazarında %14,3'lük paya sahip olmuş, çikolatalı ürün ithalatına ise 2,46 milyar dolar ödeyerek %9,5'lik bir pazar payı almıştır.

Türkiye'deki iklim koşulları şeker kamışından üretim gerçekleştirilmesine imkân vermemektedir. Bu nedenle şeker üretimi pancarından ve nişasta bazlı şekerden üretilmekte olup, üretim genel olarak iç tüketimi karşılaması amacı ile kotalı olarak gerçekleşmektedir. 4634 sayılı Şeker kanun gereğince ülke şeker kotasının %90'lık dilimi şeker pancarından karşılanırken kalan kısmı ise nişasta bazlı şeker üretiminden karşılanmıştır. Ancak 2018 yılında yürürlüğe giren 7103 sayılı kanun ile üretimde nişasta bazlı şeker üretimi toplam şeker kotasının %5'ine düşürülmüştür (Türkşeker, 2018).

Pancar üretimi 2011- 2015 yılları arasında 2,85 milyon dekar alanda gerçekleştirilirken şeker kotasının artması ile üretim 2016 yılında 3,2 milyon, 2017 yılında ise 3.39 milyon dekar alanda gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında dekar başına verim 5,11 tondan 2017 yılında 6,1 tona ulaşmıştır. Artan verim ve pancar şekeri A kotası ile yıllık pancar şekeri üretimi 2012 yılında 2,16 milyon tondan 2018 yılında 2,52 milyon tona ulaşmıştır.

Türkiye’de şekerin kamışa göre daha maliyetli olmasından ötürü rekabet edebilirliği düşük olup, üretim maliyetleri dünya ortalama maliyetlerinin yaklaşık olarak iki katıdır (Eştürk, 2018). Bu nedenden ötürü şeker ihracatı çok düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Üretimde kendi kendine yeten bir konumda bulunmasında ötürü Türkiye’de şeker ithalatı da sınırlı kalmıştır. 2011- 2014 yılları arasında ithalat 10 bin tonun altında ülke içinde üretilmeyen özel amaçlı (ilaç, laboratuvar amaçlı) şekerler ile sınırlı kalmış olmakla birlikte özellikle dahilde işleme rejimi kapsamında 2015 yılında 166 bin ton, 2016 yılında 240 bin ton ve 2017 ‘de 227,8 bin ton şeker ithalatı gerçekleştirilmiştir (Türkşeker, 2018).

Türkiye’nin dış ticaretinde şeker sınırlı olmasına karşın, şekerli ve çikolatalı mamullerde ihracatta üst sıraları zorlamaktadır. 2015 yılı verilerine göre çikolatalı mamul ihracatında Türkiye 475 milyon dolarlık ihracat ile dünya sıralamasında 12. olmuş, şekerli ürün ihracatında ise 1,3 milyar dolarlık şekerli mamul satışı ile 11. Sırada yer almıştır. Tatlı bisküviler de dahil edildiğinde söz konusu alt sektörde toplam ihracat 1,3 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. İhracat kalemleri arasında çikolata ve kakaolu mamuller birinci sırada yer alırken, jöleli şekerler 2. Sırada yer almaktadır. Her iki ürün grubunda en fazla ihracat yapılan ülkeler Irak ve Suudi Arabistan olmuştur. Toplam ihracatın yaklaşık olarak %30’u bu iki ülkeye gerçekleştirilmiştir (İGM, 2017).

Türkiye’de çikolatalı ve şekerli mamul tüketimi Dünya geneli ile karşılaştırıldığında sınırlı olmasına karşın söz konusu ürün grubunda ithalatta önemli artışlar meydana gelmiştir. (Önder, 2016) 2002-2014 yılları arasında Trademap verilerinden aşağıda yer alan **çizelge 5.15** elde edilmiştir.

Çizelge 5.15 Dünya çikolatalı ve şekerli mamuller ithalatı

Ürün	Çikolatalı Mamuller	Şekerli Mamuller
Yıl	Değer (bin dolar)	Değer (bin dolar)
2002	20.274	2.523
2003	24.060	3.212
2004	36.137	4.166
2005	41.544	4.771
2006	58.484	5.015
2007	64.349	7.394

Çizelge 5.15 Dünya çikolatalı ve şekerli mamuller ithalatı (devam)

2008	80.343	16.627
2009	77.208	15.139
2010	89.227	10.074
2011	91.693	13.010
2012	100.653	10.719
2013	111.379	13.623
2014	98.108	16.895

Kaynak: Trademap verilerinden derlenmiştir.

Çizelge incelendiğinde, 2002-2014 yılları arasında çikolatalı mamuller ve şekerli mamuller ithalatında önemli artışlar meydana gelmiştir. Çikolata ithalatı yaklaşık olarak 4,8 kat artarak 2014 yılında 98,1 milyon dolara ulaşmış, şeker ithalatı ise 6,7 kat artarak yaklaşık olarak 16,9 milyon dolara ulaşmıştır. İthalatta çikolata ve şekerli mamullerde en fazla ithalat yapılan ülkeler Almanya, Hollanda, Belçika ve İtalya olmuştur. Bu dört ülkenin sektör içerisinde toplam ithalattaki toplam payları %65 düzeyinde gerçekleşmiştir (Önder, 2016).

5.7 Türkiye ve Dünyada Alkollü ve Alkolsüz İçecekler

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, gümrük tarife pozisyonlarına göre alkolsüz içecekler mineral ve gazlı sular ile meşrubatlardan oluşmaktadır. Fermente alkollü içecekler ve distile alkollü içecekler ise alkollü içeceklerin alt grubunu oluşturmaktadır.

İçecek sektörü dünya genelinde ürün çeşidi bol olan ve ticarete önemli bir yere sahip olan bir ürün grubu olmuştur. İhracat Genel Müdürlüğü (İGM) Tarım Ürünleri Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan sektör raporuna göre alkollü ve alkolsüz içecekler ihracatı yıllık bazda 100 milyar dolar düzeyine erişmiş bir sektör haline gelmiştir. 2012 yılında içecek ihracatı 97,1 milyar dolardan 2014 yılında 104,1 milyar dolara ulaşmıştır. 2015 yılında ihracatta yaklaşık olarak %8'lik bir düşüş gerçekleşmiş ve toplam içecek ihracatı 95,9 milyar dolara gerilemiştir. Bu düşüşte ihracatın büyük bir kısmını oluşturan alkollü içecekler ihracatındaki azalmanın etkisi büyüktür. Bir önceki yıl 82,1 milyar dolar düzeyinde gerçekleşen alkollü içecekler ihracatı 2015 yılında 74,9 milyar dolara gerilemiştir (İGM, 2016).

İçecek sektöründe ihracat kalemleri incelendiğinde, alkolsüz içecekler içerisinde en fazla ihracatı yapılan ürün grubunun meşrubatlardan oluştuğu görülmektedir. 2015 yılında alkolsüz içeceklerde toplam ihracat yaklaşık olarak 21 milyar dolar düzeyinde oluşurken 17,6 milyar dolarlık kısmı meşrubat ihracatından kaynaklanmıştır.

Dünya ticaretinde şaraplar 2015 yılı verilerine göre toplam içecek ihracatının %33,2'lik dilimini oluşturmuştur. Şarap ihracatında Fransa 9,2 milyar dolar ve %29 pay ile birinci sırada yer almıştır. Şarap ticaretinde İtalya 6 milyar dolarlık satış ile ikinci sırada yer almış, İspanya ise 3 milyar dolar ile 3. Sırada yer almıştır. (İGM, 2016)

Dünyada şaraplardan sonra en fazla ticareti yapılan ürün grubu distile alkollü içeceklerden oluşmaktadır. 2015 yılında bu alt sektör toplam içecek ihracatının %29,5'ini oluşturmaktadır. Distile alkoller içinde en fazla ticareti yapılan ürün viskilerden oluşmakta olup, 6 milyar dolarlık satış ile İngiltere bu alanda en önemli ihracatçıların başında gelmektedir. Votkalar distile alkoller içerisinde en önemli ikinci ihracat kalemini oluşturmaktadır. 2015 yılı verilerine göre dünyada 2,2 milyar dolar düzeyinde votka ihracatı gerçekleştirilmiştir. Votka ihracatının yaklaşık olarak %42'lik dilimi İsveç ve Fransa tarafından gerçekleştirilmiştir (İGM, 2016).

Bira ihracatı içecek sektöründe en önemli 3. İhracat kalemini oluşturmaktadır. 2015 yılı verilerine göre toplamda 12,8 milyar dolarlık bir ihracatı gerçekleştirilmiştir. İhracatta Meksika 2,5 milyar dolar, Hollanda 1,9 milyar dolar, Belçika ise 1,3 milyar dolarlık bira satışı ile ilk 3 sırada yer almışlardır.

İthalat yönü incelendiğinde, 2011- 2015 yılları arasında içecek ithalatında en fazla ithalat yapan ülkelerin başında gelişmiş ülkeler yer almaktadır. TradeMap verilerine göre ABD hem alkollü hem alkolsüz içeceklerde en fazla ithalat yapan ülke konumundadır. 2015 yılı verilerine göre alkolsüz içecek ithalatının %16,2'sı ile alkollü içecekler de ise 18 milyar dolar değerinde ithalat ve %23,3'lük pay ile ABD birinci sırada yer almaktadır. İngiltere ABD'den sonra ithalatta her iki ürün grubunda da ithalatta ikinci sırada yer almakta olup, 2015 yılında 6,5 milyar dolar değerinde alkollü

içecek ve 1,32 milyar dolar değerinde alkolsüz içecek ithalatı gerçekleştirmiştir (İGM, 2016).

Türkiye içecek imalatında çeşitli avantajlara sahip bir ülkedir. Coğrafı konumu gereği Türkiye ‘da birçok doğal su kaynağı bulunmaktadır. İklim koşulları ve çeşitliliği sayesinde sektörün ihtiyaç duyabileceği meyveler ve benzeri hammaddelerin yelpazesi geniş ve ucuzdur. Öte yandan turizm sektörünün canlı olması ve sürekli artan bir nüfusun olması içecek sektöründe önemli talepler oluşturmuştur (Ediz & Önder, 2019).

TÜİK verilerine göre içecek imalat sanayisinin üretim değeri 2009 yılında 4,84 milyar Türk Lirasından 2015 yılında 9,11 milyar Türk Lirasına yükselmiş ancak toplam imalat sanayi içindeki payı % 1,51 den %0,88’e gerilemiştir (Ediz & Önder, 2019)

İhracatta alkollü ve alkolsüz içecekler döviz getirisi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. 2013-2015 yılları arasında Türkiye’nin içecek ihracatı izelge 5.16’de gösterilmiştir.

Çizelge 5.16 Türkiye’nin içecek ihracatı

İçecek türü	2013		2014		2015	
	(1000L)	(1000\$)	(1000L)	(1000\$)	(1000 L)	(1000\$)
Meşrubat	176.031	127.075	217.702	153304	239.325	145.507
Mineral ve Gazlı Sular	250.818	44.656	297.822	54673	361.137	62.183
Alkolsüz İçecekler	426.849	171.731	515.524	207977	600.462	207.689
Biralar	101.333	69.363	86.538	59296	72.723	46.962
Distile Alkollü İçkiler	4.996	33.583	3.812	39282	2.539	45.301
şaraplar	3.018	11.663	3.091	11161	3.037	10.543
Diğer Fermente İçkiler	109	600	124	600	90	455
Aromatize şaraplar	0	4	9	28	6	31
Alkollü İçecekler	109.456	115.213	93.575	110366	78.395	103.292
İçecekler Toplamı	536.305	286.944	609.099	318343	678.857	310.981

Kaynak: İGM verilerinden derlenmiştir.

İhracat verileri incelendiğinde 2013 yılında toplamda 536 milyon litrenin üzerinde içecek ihraç edilmiş ve 286,7 milyon dolar gelir sağlanmışken 2015 yılında 678,8

milyon litre ürün satışından yaklaşık olarak 311 milyon dolar gelir elde edilmiştir. İhracat gelirlerinde alkolsüz ürünlerin payı alkollü ürünlerin payından daha yüksek olmuştur. 2015 yılında 311 milyon dolarlık ihracatın 208 milyon dolarlık kısmı alkolsüz içeceklerden sağlanırken, alkollü içeceklerin ihracattaki payı %33'ün altında kalmıştır.

Meşrubatlar 145,5 milyon dolarlık satış ile ihracat kalemleri arasında birinci sırada yer almış, mineral ve gazlı sular yaklaşık 62,2 milyon dolarlık gelir ile ikinci sırada önem teşkil etmiştir (İGM, 2016). TradeMap verilerine göre 2016 ve 2017 yıllarında içecek ihracat miktarlarında artış devam etmiştir. 2016 yılında 708,1 milyon litre, 2017 yılında ise 783,7 milyon litre içecek ihraç edilmiş ancak dolar bazında gelirler düşmüştür. 2014 yılında 609 milyon litrelik ürün satışından 318,3 milyon dolar gelir sağlanırken, 2017 yılına gelindiğinde 783,7 milyon litrelik içecek ihracatından 315,7 milyon dolar gelir elde edilmiştir (Ediz & Önder, 2019). 2016 ve 2017 yıllarında gelirlerde yaşanan düşüşün Türk Lirası'nın dolar karşısında değer kaybetmesinin neden olduğu düşünülebilir.

Alkollü içeceklerde ithalat miktarı alkolsüz içeceklere göre düşük olmasına karşın, ithalat değeri bakımından daha yüksektir. 2016 yılında toplamda 91,3 milyon ton içecek ithal edilmiş olup, ithalatın 70,3 milyon tonluk kısmı alkolsüz içeceklerden oluşmuştur. Aynı yıl içerisinde alkollü içecek ithalatı için yaklaşık olarak 116 milyon dolar ödenmişken, alkolsüz içecekler için toplamda 74,3 milyon dolar ödenmiştir. Alkollü içecekler içerisinde en önemli ithalat kalemi alkol oranının yüksek olduğu distile alkollü içkilerden oluşmaktadır. 2017 yılında toplamda 145,8 milyon dolarlık alkollü içki ithalatı gerçekleştirilmişken, 89,5 milyon dolarlık kısmını distile alkollü içkiler oluşturmuştur. Distile alkollerde en fazla ithalat yapılan ülke %76'lık pay ile İngiltere olurken ABD %22 pay ile ikinci önemli tedarikçi olmuştur (Ediz & Önder, 2019).

5.8 Türkiye'de ve Dünya'da Su Ürünleri

8300 km'nin üzerinde kıyı şeridi, 200 doğal göl, 300 baraj gölü, 750 gölet ve 33 akarsu ile Türkiye su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği açısından önemli kaynaklara sahiptir.

Üç tarafında farklı sıcaklık ve tuzluluk derecelerine sahip denizlerin bulunması ürün çeşitliğini de beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de su ürünleri üretim miktarı aşağıda yer alan **çizelge 5.16**’de gösterilmiştir.

Çizelge 5.17 Türkiye’de su ürünleri üretimi

	Deniz Ürünleri	Yetiştiricilik Üretimi	Tatlısu Ürünleri
	(Ton)	(Ton)	(Ton)
2006	488.966	128.943	44.082
2007	589.129	139.873	43.321
2008	453.113	152.186	41.011
2009	425.046	158.729	39.187
2010	445.680	167.141	40.259
2011	477.658	188.790	37.097
2012	396.322	212.410	36.120
2013	339.047	233.394	35.074
2014	266.078	235.133	36.134
2015	397.731	240.334	34.176
2016	301.464	253.395	33.856
2017	322.173	276.502	32.145
2018	283.955	314.537	30.139

Kaynak: (TÜİK, 2019)

2006-2018 yılları arasında avcılık yoluyla elde edilen deniz ürünleri üretiminde azalma meydana gelirken yetiştiricilik ürünlerinde artış kaydedilmiştir. Avcılık kaynaklı su ürünleri üretimi 2006 yılında 488.996 tondan, 2018 yılında 283.955 tona gerilerken, yetiştiricilik ürünleri 128.943 tondan 314.517 tona yükselmiştir. Toplam üretim değerlendirildiğinde, üretim miktarı dalgalı olarak ortalama 600.000 ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Su ürünleri üretiminde avcılığın yetiştiriciliğe doğru bir sapma olduğu gözlemlenmiştir. (Anonim, 2019d).

Türkiye’de su ürünleri ticaretine ilişkin TÜİK verileri incelendiğinde 2000-2018 yılları arasında ihracatta önemli artışlar meydana gelmiştir. 2000 yılında 14.533 ton su ürünü ihracatından 46,37 milyon dolar gelir elde edilmiştir. 2018 yılı verilerine göre ihracat

177.500 ton ürün ihracatından 951,8 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Söz konusu dönem içerisinde ithalat miktarı 10 katın üzerinde artış gösterirken, ihracat tutarı 20 katın üzerinde artış göstermiştir. İhracata oranla daha düşük bir artış kaydedilen su ürünleri ithalatı 2000 yılında 44.230 tondan 2018 yılında 98.315 tona ulaşmıştır. İthalat giderleri 36,6 milyon dolardan 189 milyon dolara ulaşmıştır. İhracat miktarı ve gelirlerindeki artış ithalata göre daha yüksek oranda gerçekleştiğinden Türkiye'nin su ürünleri ticaretinde net ihracatçı konumunda olduğu görülmektedir (**Çizelge 5.17**).

Çizelge 5.18 Türkiye’de su ürünleri ticareti

Yıllar		İHRACAT		İTHALAT
	Miktar (ton)	Değer (\$)	Miktar (ton)	Değer (\$)
2000	14.533	46.374.937	44.230	36.647.254
2001	18.978	54.487.312	12.971	11.295.373
2002	26.860	96.728.389	22.532	18.754.783
2003	29.937	124.842.223	45.606	32.636.120
2004	32.804	180.513.989	57.694	54.240.304
2005	37.655	206.039.936	47.676	68.558.341
2006	41.973	233.385.315	53.563	83.409.842
2007	47.214	273.077.508	58.022	96.632.063
2008	54.526	383.297.348	63.222	119.768.842
2009	54.354	318.063.028	72.686	105.822.852
2010	55.109	312.935.016	80.726	133.829.563
2011	66.738	395.306.914	65.698	173.886.517
2012	74.006	413.917.190	65.384	176.402.894
2013	101.063	568.207.316	67.530	188.068.388
2014	115.381	675.844.523	77.551	198.273.838
2015	121.053	692.220.595	110.761	250.969.660
2016	145.469	790.303.664	82.074	180.753.629
2017	156.681	854.731.829	100.444	230.111.248
2018	177.500	951.793.070	98.315	188.965.220

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Su ürünleri ihracatının önemli bir kısmı AB ülkelerine yapılmaktadır. 2018 yılında toplam ihracatın %16’lık kısmı Hollanda’ya, %10’luk kısmı İtalya’ya, %8’lik kısmı ise İngiltere’ye gerçekleştirilmiştir. İthalatta Norveç %37, Fas %10, İspanya ve İzlanda %7 oran ile en fazla ithalat yapılan ülkelerin başında gelmiştir (Anonim, 2019e).

FAO verilerine göre 2016 yılı itibariyle kişi başı su ürünleri tüketimi 20 kg’a ulaşmıştır. Üretim 2011 yılında 154 milyon tondan 2016 yılında 170,9 milyon tona

yükselmiştir. 2016 yılı verilerine göre, su ürünleri üretiminde avcılık %53'lük paya sahipken, yetiştiricilik %47'lik payla ikinci sırada yer almaktadır. Ancak Türkiye'de olduğu gibi dünya genelinde de üretimde yetiştiriciliğin payı giderek artmaktadır. 2011 yılında yetiştiricilik yoluyla temin edilen su ürünleri toplam miktarı 61,8 milyon tondan 2016 yılında 80 milyon tona ulaşmıştır (Anonymous, 2018b).

Dünya genelinde 2016 yılı verilerine göre su ürünleri üretiminde Çin %36 pay ve toplamda 62,2 milyon tonluk üretim ile sektörde en çok üretim yapan ülke olmuştur. 12,8 milyon tonluk üretim ile Endonezya ikinci sırada, Hindistan ise 11,6 milyon ton ile üçüncü sırada yer almıştır (Anonim, 2019e).

Üretimde birinci sırada yer alan Çin, su ürünleri ihracatında da birinci sırada yer almaktadır. 2016 yılında %14,2'lik pay ile en fazla su ürünleri ihracatı yapan ülke Çin olarak belirlenmiştir. İhracatta Norveç %7,6 ile ikinci, Vietnam %5,2 ile üçüncü sırada yer almaktadır. (Anonim, 2019e).

6. ARAŞTIRMA BULGULARI

6.1 Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Çalışmada analize tabi tutulan ve Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren 28 gıda işletmesi ile anket çalışması gerçekleştirilmiş, 26 işletme anket sorularına cevap vermiştir. Anket sonuçları SPSS yazılım aracılığı ile değerlendirilmiştir.

İşletmelerin genel yapısı incelendiğinde 2018 yılı itibariyle ankete katılan 26 işletmeden 16'sında çalışan personel sayısının 200'ün üzerinde olduğu saptanmıştır. 50 ile 100 kişi arasında personele sahip olan işletme sayısı 5, 100 kişi altında personel çalıştıran işletme sayısı 5 olarak belirlenmiştir. Çalışan sayısı ve işletmelerin frekans dağılımı aşağıda yer alan **çizelge 6.1**'de yer verilmiştir.

Çizelge 6.1 Gıda işletmelerinin personel sayılarına göre dağılımı

Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Oran
1- 50	2	7.7
51-100	3	11.5
51-100	5	19.2
201+	16	61.5
Total	26	100.0

Anket çalışmasında şirketlerin faaliyet süreleri saptanmış olup, şirketlerin sektördeki tecrübeleri belirlenmiştir. Anket çalışmasına katılan 26 işletmenin 24'ünün sektör içerisindeki tecrübesinin 20 yılın üzerinde olduğu saptanmıştır. Anket çalışmasında işletmelerin borsa geçmişi sorgulanmış ve buna ilişkin veriler **çizelge 6.2**'de sunulmuştur.

Çizelge 6.2 Yıl bazında BİST GIDA işletmelerinin borsa tecrübesi

Borsa geçmişi	Şirket sayısı	%
1-5 yıl	1	3.8
6-10 yıl	5	19.2
16-20 yıl	5	19.2
20 yıl üstü	15	57.7
Toplam	26	100.0

Ankete katılan 26 şirketten 15'i 20 veya daha fazla yıldır halka arz edilmiş olup, hisseleri borsada işlem görmektedir. 20 yıldan az 15 yıldan fazla süredir borsaya kayıtlı olan şirket sayısı 5 olarak belirlenmiş, 1 işletmenin ise borsa tecrübesinin 6 yıldan az olduğu gözlenmiştir.

Ankete katılan işletmelerin tamamında uzman finans yönetici istihdam edildiği saptanmış olup yöneticilerin %46'sının yüksek lisans , %54'nün de lisans düzeyinde diplomaya sahip olduğu anlaşılmıştır. Çalışmada şirketlerin %77'sinde finansman faaliyetlerinin uzman finans yöneticisi tarafından, %23'ünde ise muhasebe/finans biriminde yer alan uzman finans yöneticileri tarafından gerçekleştirildiği belirlenmiştir.

Anket çalışmasında şirketlerin hedef öncelikleri belirlenmiştir (Çizelge 6.3).

Çizelge 6.3 BİST gıda işletmelerinde hedef öncelikleri

Önem derecesi	Satışlar		Kar		Dış Ticaret		İstihdam	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
En önemli	5	19,2	10	38,5	11	42,3	0	0,0
Önemli	12	46,2	7	26,9	8	30,8	0	0,0
Az önemli	9	34,6	7	26,9	7	26,9	2	7,7
Önemsiz	0	0,0	2	7,7	0	0,0	24	92,3
Toplam	26	100,0	26	100,0	26	100,0	26	100,0

Ankete katılan şirketlerin %42'si dış ticaretin geliştirilmesini 1'inci hedef olarak belirlemişlerdir. İşletmelerin tamamına yakın kısmı (%92) istihdam artışını hedefleri arasında son sıraya yerleştirmişlerdir.

Çalışmada şirket faaliyetlerinde en çok sorun yaşanan alanlar ortaya konulmuştur. Pazarlama, faaliyet alanları içerisinde en çok sorun yaşanan alanların başında gelmektedir. Ankete katılan işletmelerin %61,5'lik kısmı en çok pazarlama alanında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. İşletmelerin %19'u ise faaliyet alanları içerisinde en çok üretim ve finansman alanlarında sorun yaşamaktadırlar (**Çizelge 6.4**).

Çizelge 6.4 BİST gıda işletmelerinde sorun yaşanan faaliyet alanları

Faaliyet alanları	İşletme sayısı	Oran (%)
finansman	5	19,2
üretim	5	19,2
pazarlama	16	61,5
Toplam	26	100,0

Şirketlerin üretim faaliyetlerine ilişkin verileri incelendiğinde, hammadde temininde şirketlerin %32,2'si hammaddeyi şirket tesislerinin bulunduğu illerden sağlamaktadır. Çalışmada 15 şirketin diğer illerden hammadde temini sağladığı, 15 şirketin hammadde temininin bir kısmını kendi üretimlerinden karşıladıkları tespit edilmiştir. Duruma bağlı olarak iç ve dış piyasalardan hammadde temini sağlayan işletme sayısı 10 olarak belirlenmiştir (**Çizelge 6.5**).

Çizelge 6.5 BİST gıda işletmelerinde hammadde temini

Hammadde temini	sayı	Oran (%)
Mevcut ilden hammadde	19	32.2%
Diğer illerden temin	15	25.4%
Kendi üretimi	15	25.4%
İç ve dış piyasalar	10	16.9%
Toplam	59	100.0%

Hammadde alımlarında işletmelerin %84,6'sının peşin alım gerçekleştirdikleri saptanmıştır. Hammadde temininde sözleşmeli tarım modeli uygulayan işletme sayısı 17 olarak belirlenmiş olup ödemelerde banka kredisi kullanan işletme sayısı 15 olarak tespit edilmiştir.

Üretimde maliyet kalemleri içerisinde, hammadde giderleri ankete katılan tüm işletmeler tarafından en yüksek gider unsuru olarak belirtilmiştir.

İşletmelerin kısa ve uzun vadede faaliyetlerinin finansmanında, banka kredisi oranı ortalaması %24,2 olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde ticari borçların toplam kaynaklara olan oranı ortalama olarak %26,7 olarak belirlenmiştir. Anket çalışmasında yer alan işletmelerde faaliyetlerin finansmanının öz sermaye ile gerçekleştirildiği gözlemlenmiş, öz sermaye ile finansman oranı ortalama olarak %55,1 olarak belirlenmiştir. İşletmelerde finansal kiralama (leasing), faktoring, forfaiting gibi alternatif finansman araçlarının faaliyet finansmanında kullanım oranı %1'in altında kalmıştır. Bu durum işletmelerin geleneksel finansman teknikleri dışında alternatif finansman araçlarından sınırlı olarak faydalandıkları ortaya koymuştur.

Kısa vadeli finansman kaynakları kullanımında, işletmelerin 1 yıldan az finansman ihtiyaçlarının %32,7'lik kısmını banka kredilerinden, %56,8'lik kısmını öz sermayeden, %8,9'luk kısmını ise diğer kısa vadeli finansman araçlarından karşılanmaktadır. Kısa vadeli finansmanda da işletmelerin alternatif finansman kaynaklarından sınırlı olarak yararlandıkları görülmüştür.

Kısa vadeli kredi kullanımında karşılaşılan en önemli sorun faizlerin değişken ve yüksek düzeyde olmasıdır. Ankete katılan 25 işletme, faiz oranlarının değişken ve yüksek olmasının önemli bir sorun olduğunu ifade etmişlerdir. Karşılaşılan önemli bir diğer sorun ise kısa vadeli kredi kullanımına karşılık talep edilen teminat tutarların yüksek olmasıdır. İşletmelerin %23,1'lik kısmı kredi kullanımında talep edilen yüksek teminatların sorun teşkil ettiğini belirtmişlerdir. İşletmelerin %3'ü de geri ödemelerin faaliyet süresi ile uyumlamasını sorun olarak değerlendirmektedirler (**Çizelge 6.6**).

Çizelge 6.6 Kısa vadeli kredi kullanımında karşılaşılan sorunlar

Kısa vadeli kredide sorunlar	İşletme sayısı	Oran
Yüksek faiz	25	64.1%
Anında kullanılamaması	2	5.1%
Geri ödemlerin faaliyet süresi ile uyuşmaması	3	7.7%
Yüksek teminatlar	9	23.1%

Uzun vadeli kredi kullanımı değerlendirildiğinde, işletmelerin %69'unun banka kredilerinden yararlandığı belirlenmiştir. Uzun vadeli kredi kullanımında karşılaşılan en önemli sorunun, faizlerin yüksek oranlı olduğu ifade edilmiştir. Anket sorusuna cevap veren 19 şirketten 18'i faizlerin yüksek olduğunu belirtmiştir.

2012- 2018 yılları arasında işletmelerin faaliyetlerinde faydalandıkları alternatif finansman kaynakları belirlenmiş olup, çizelge 6.7'de gösterilmiştir.

Çizelge 6.7 BIST GIDA işletmelerinde alternatif finansman kullanımı

Finansman türü	Sayı	Oran(%)
Finansal kiralama	16	64.0
Türev piyasalar	11	44.0
barter	1	4.0
yatırım teşvikleri	23	92.0
Toplam	59	236.0

Ankete katılan işletmelerin büyük bir çoğunluğunun (%92) devlet teşviklerinden faydalandıkları saptanmıştır. İncelenen dönem içerisinde faktoring işleminden faydalanan şirket sayısı 8 olarak belirlenmiştir. Faktoring işlemlerinin tamamı iskontolu faktoring işleminden oluştuğundan söz konusu şirketlerde likidite sorununa işaret etmektedir. Alternatif finansmanda, yenilikçi finansman kaynakları içinde en fazla finansal kiralama işlemi gerçekleştirildiği görülmüştür. Dönem içerisinde finansal kiralama işlemi gerçekleştiren işletmelerin oranı % 64 olarak belirlenmiştir.

Kur ve faiz gibi özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sürekli değişim gösteren finansal değişkenlerden oluşabilecek risklerden korunmada etkili olan türev piyasa araçlarının kullanımının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ankete katılan işletmelerin sadece %44'lük kesimi söz konusu araçlardan faydalanmıştır. Gıda sektöründe hammadde, sarf malzemesi, ambalaj gibi üretim faktörlerinin de bir kısmının ithal girdiler ile karşılandığı düşünüldüğünde, türev piyasa araçlarından yararlanmayan işletmeler risklere maruz kalmakta ve faaliyetleri olumsuz yönde etkilenmektedir.

Factoring hizmetlerinden faydalanan işletmeler incelendiğinde, factoring işlemi gerçekleştiren 8 işletmeden 7'sinin iskontolu factoring işlemi gerçekleştirmiştir. 1 firma ise zahiri factoring hizmetinden faydalanmıştır. Zahiri factoring, tam servis factoring ve vadeli factoring hizmetlerinden yararlanan işletme sayısı sınırlı olmuştur. Söz konusu hizmetler ticari alacaklara dair riskleri önlemede önem teşkil ederken, alacakların daha hızlı ve daha fazla tahsil edilmelerine olanak sağlayabilir. Genel anlamda işletmelerin factoring yolu ile finansmanı tercih etmemeleri incelenen işletmelerde likidite sorununun düşük olduğuna işaret etmektedir.

2012- 2018 yılları arasında işletmeler tarafından gerçekleştirilen finansal kiralama işlem türleri de anket çalışması sonucunda belirlenmiştir. Dönem içerisinde işletmeler en çok makine ekipman kiralama işlemi gerçekleştirmiştir. İşletmelerin %71,4'ü faaliyetlerinde ihtiyaç duyabilecekleri makine ekipmanların alımı yerine kiralama yöntemini tercih etmişlerdir. Vergisel avantajı dışında finansal kiralama finansman kaynaklarının etkin kullanılmasını sağlamıştır (Çizelge 2.6).

Çizelge 6.8 BİST gıda işletmelerinde finansal kiralama işlemleri

Finansal kiralama türü	Yanıtlar	
	Sayı	%
Makine-ekipman kiralaması	15	71.4%

Çizelge 6.8 BİST gıda işletmelerinde finansal kiralama işlemleri (devam)

Taşıt leasing	1	4.8%
Sat-kirala leasing	5	23.8%
Toplam	21	100.0%

Taşıtların finansal kiralama yolu ile temin edilmesini sağlayan taşıt leasing işleminden yararlanan işletme sayısı 1 olarak belirlenirken, sat-kirala işleminden 5 işletmenin yararlandığı tespit edilmiştir. Özellikle uzun vadeli ve yüksek yatırım gerektiren faaliyetlerde önem arz eden kaldıracağı kiralama işleminden yararlanan işletme olmadığı gözlemlenmiştir.

Anket çalışmasına katılan işletmelerde forfaiting işlemi gerçekleştirilmediği saptanmıştır. Dış ticarete bir banka kredisi türü olan akreditiflerin forfaiting işlemlerine göre daha yaygın ve nispeten daha hızlı gerçekleşmesinden ötürü, forfaiting işlemlerinin işletmeler tarafından tercih edilmemesine neden olarak gösterilebilir.

BİST gıda işletmelerinin finansman faaliyetlerinde kullanmış oldukları türev araç türleri de belirlenmiştir. Türev araçlar içerisinde en çok tercih edilen araç Swap sözleşmeleri oluşmuştur. Toplamda 6 işletme 2012-2018 yılları arasında en az 1 kere swap sözleşmesi gerçekleştirmiştir. 5 işletme en az 1 kere forward sözleşmelerinde taraf olurken, en az 1 opsiyon sözleşmesi bulunan işletme sayısı 5 olarak belirlenmiştir. Futures sözleşmeleri türev araçlar içerisinde en az tercih edilen sözleşme türü olmuştur. Bu alanda yalnızca 1 işletme incelenen dönem içerisinde faaliyetlerinde futures sözleşmelerden yararlanmıştır.

Çalışmada işletmelerin hangi devlet teşviklerinden faydalandıkları belirlenmiştir. 26 işletmeden 12'si Eximbank'ın dış ticarete yönelik sağlanan imkanlardan yararlanmıştır. Ekonomi Bakanlığı'nın düzenlemiş olduğu teşviklerden yararlan işletme sayısı 21 olarak belirlenmiştir.

İşletmelerin risk sermayesi ve KOSGEB desteklerinden faydalanmadıkları saptanmış olup, işletmelerin bulunduğu sektör ve işletme yapısı (çalışan sayısı, yıllık ciro, vb.) itibarıyla bu teşvik türlerinin işletmelerin faaliyetleri ile tam olarak örtüşmediği söylenebilir.

6.2 Gıda işletmelerinde eğilim analizleri

BİST gıda işletmelerinin eğilim analizi, BİST gıda kodunda yer alan 28 işletmenin toplam bilançoları ve gelir tabloları üzerinden incelenmiştir. Analizde enflasyon etkisini kaldırmak için bilançolar ve gelir tabloları yeniden düzenlenmiştir. TCMB resmi internet sayfasında yer alan yeniden değerlendirme oranları üzerinden 2012 yılından 2018 yılına kadar düzeltme katsayıları hesaplanmıştır. İncelenen yıllara ait yeniden değerlendirme oranları ve düzeltme katsayıları **çizelge 6.9**'da sunulmuştur.

Çizelge 6.9 2012-2018 yılları arasında yeniden değerlendirme oranları ve düzeltme katsayıları

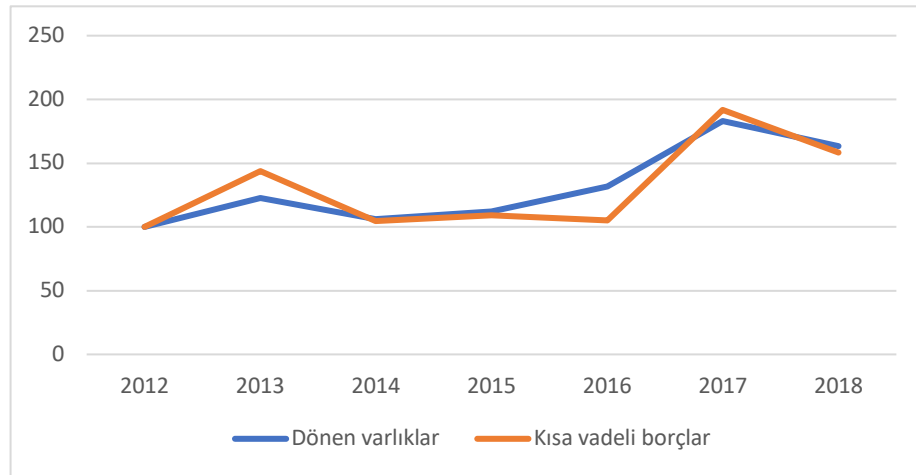
Düzeltilme katsayıları	Yeniden değerlendirme (%)	Düzeltilme katsayı
2012	7,80	1,780
2013	3,93	1,709
2014	10,11	1,553
2015	5,58	1,471
2016	3,83	1,416
2017	14,47	1,237
2018	23,73	1,000

Elde edilen katsayılar ilgili yılın bilanço ve gelir tablosu kalemleri söz konusu yıla ait düzeltme katsayısı ile çarpılarak enflasyon etkisinden arındırılmış bilanço ve gelir tablosu kalemleri elde edilmiştir. Trend analizinde 2012 yılı temel yıl olarak seçilmiş ve kalan yıllara ait bilanço ve gelir kalemlerindeki değişimleri yüzde olarak hesaplanmıştır. Temel yıla göre BİST gıda sektörünün faaliyet ve gelir kalemlerinin yüzdeleri aşağıda yer alan **çizelge 6.10**'da gösterilmiştir.

Çizelge 6.10 BİST gıda sektör geneli düzeltilmiş toplam bilanço ve gelir tablosu yüzdeleri

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Net satışlar	100	127	130	131	135	153	162
satışların maliyeti	100	123	135	138	143	164	147
brüt satış karı	100	120	121	117	120	133	137
Net kar	100	290	41	33	37	101	91
Ticari alacaklar	100	119	118	121	134	150	179
Dönen varlıklar	100	123	106	112	131	183	163
Duran varlıklar	100	177	156	173	192	190	199
Toplam aktifler	100	154	135	147	166	186	183
Stoklar	100	129	158	122	122	138	148
Kısa vadeli borçlar	100	144	105	109	105	192	159
uzun vadeli borçlar	100	141	147	168	177	198	208
Toplam borçlar	100	142	125	138	140	195	183
Öz sermaye	100	164	140	154	71	174	181
Geçmiş yıllar karı	100	145	290	279	264	249	254
Fvök	100	128	118	124	143	167	176

Dönen varlıklar ile kısa vadeli borçların değişimleri **şekil 6.1**'de sunulmuştur.

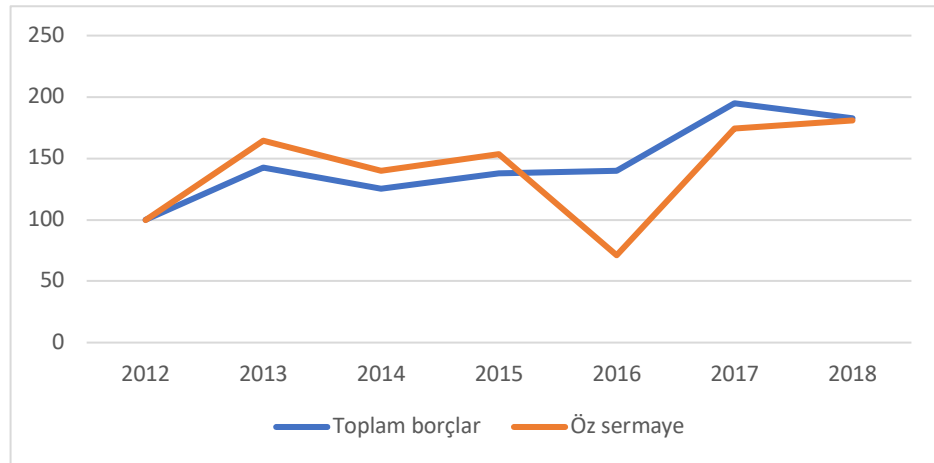

Şekil 6.1 Dönen varlıklar ile kısa vadeli borçların eğilimi

Şekil 6.1 incelendiğinde, dönen varlıklar ile kısa vadeli borçların değişiminde dalgalı bir seyir gözlemlenmiştir. 2012-2013 yılları arasında hem kısa vadeli borçlar hem de

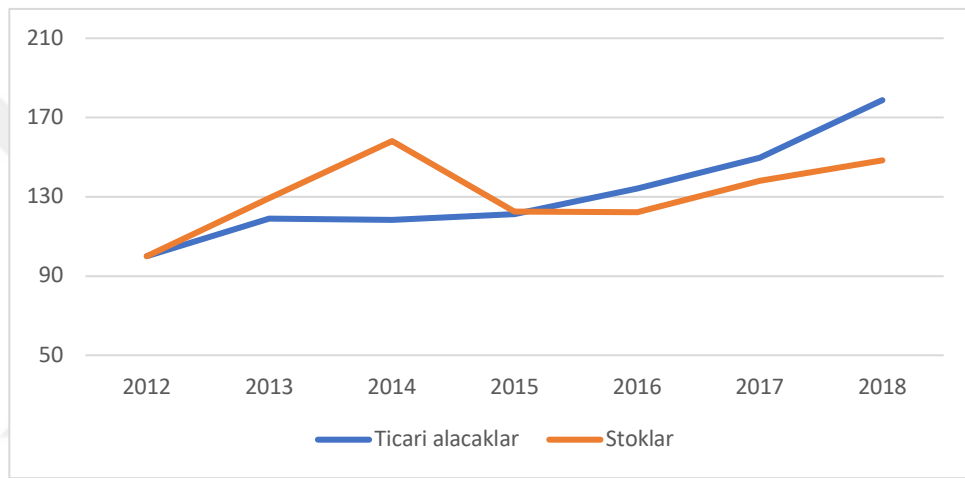
duran varlıklar BİST gıda sektöründe artış göstermiştir. Ancak kısa vadeli borçlar dönen varlıklara oranla daha hızlı bir artış gösterdiğinden, sektörde net çalışma sermayesinde bir azalmaya neden olmuştur. Bu durum şirketlerde likidite sorunu ve borç ödeme gücü oluşturmuştur. 2013-2014 yılları arasında durum tersine dönmüştür. Likidite ve borç ödeme gücü 2014-2016 yılları arasında artmıştır. Bu dönemde dönen varlıklar kısa vadeli borçlara oranla daha fazla artmış ve şirketlerin çalışma sermayelerinin olumlu yönde etkilendiği görülmüştür.

BİST gıda sektörü genelinde, 2012-2018 yılları arasında toplam borçlar (yabancı kaynakların) aşağıda yer alan **şekil 6.2**'den de görüldüğü üzere kademeli olarak artış göstermiştir. Özellikle 2017 yılındaki artış dikkat çekmiştir. 2012 yılına göre 2016'de artış % 40 olarak hesaplanmışken, 2017 yılında artış baz yılına göre %95 olmuştur (**Çizelge 2.2**). İncelene dönem içerisinde sektör genelinde öz sermaye değişimi dalgalı olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında öz sermayede artış gerçekleşirken 2013-2016 yılları arasında öz kaynaklar önemli ölçüde düşmüştür. 2016 yılında düşüş baz yıla göre % 36 olarak kaydedilmiştir.

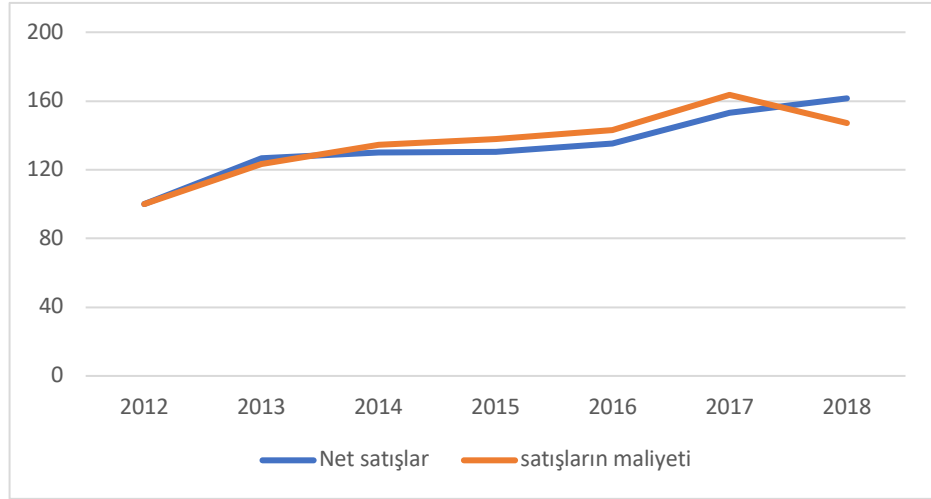
Şekil 6.2 Gıda sektöründe toplam borçlar ve öz sermaye trendleri

Şekil 6.3'de sunulmuş olan stoklar ve alacaklar eğilimleri incelendiğinde, sektör genelinde 2013-2016 yılları arasında stoklardaki değişimin durağana yakın olduğu gözlenmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında ise ticari alacaklarda önemli ölçüde artış gerçekleşmiştir. Temel yıla göre ticari alacaklarda artış 2018 yılında %79 olarak hesaplanmıştır (**Çizelge 6.10**). Stoklarda ise 2012- 2014 yılları arasında önemli bir artış gözlemlenirken, 2015 ve 2016 yıllarında düşüş meydana gelmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında hem stoklarda hem de ticari alacakların önemli ölçüde artış göstermesi, sektörde söz konusu yıllarda likidite sorunu oluşabileceğine işaret etmektedir.

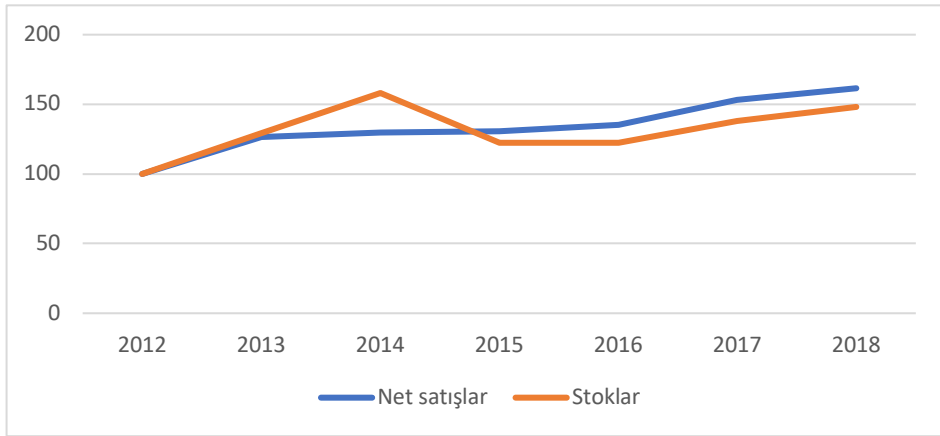
Şekil 6.3 BİST Gıda sektöründe stoklar ve alacaklar eğilimleri

Aşağıda yer alan **şekil 6.4** ile gösterilen satışların maliyeti ve net satışların eğilimleri değerlendirildiğinde, 2012-2013 yılları arasında iki kalemden de benzer eğimlerde yükseliş olduğu görülmektedir. 2014 yılında satışların maliyetindeki artış eğilimi satışların artış hızından yüksek olduğundan maliyetlerin satış fiyatlarına yansıtılamadığı görülmektedir. 2014-2016 yılları arasında satışların maliyetleri sabit kalırken, net satışlarda toplamda %5'lik bir düşüş olmuştur. 2017 yılında satışlarda ve maliyetlerde benzer şekilde artış görülürken, 2018 yılında satışlarda artış eğilimi gerçekleşirken, satışların maliyetinde düşüş meydana gelmiştir. 2018 yılında bu iki kalemden ters yönlü eğilimler BİST gıda işletmelerinin yararına olan bir durum olarak değerlendirilebilir.

Şekil 6.4 BİST gıda işletmelerinde 2012-2018 dönemi net satışlar ve satışların maliyetlerinde eğilim

2012-2018 yılları arasında enflasyona göre düzenlenmiş net satışlar ile stoklardaki değişimler **Şekil 6.5**'de gösterilmiştir. Satışlar ve stoklardaki eğilimler 2014 yılı haricinde 2012-2018 yılları arasında benzerlik göstermiştir. Satışlar arttığında stoklar da benzer oranda artış göstermiştir. 2012-2018 yılları arasında genel olarak satışlarda ve stoklarda paralel artış kaydedilmiştir.

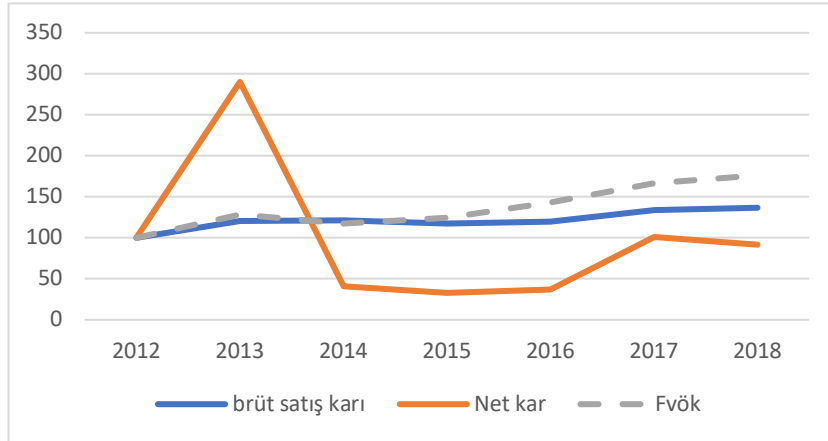

Şekil 6.5 BİST gıda işletmelerinde 2012-2018 dönemi net satışlar ve stokların eğilimleri

Brüt kar, faaliyet karı ve net kar eğilimleri değerlendirildiğinde, 2012- 2015 yılları arasında BİST gıda sektöründe brüt kar ile faaliyet karlarında değişimin durağana yakın

olduğu gözlemlenmektedir (**Şekil 6.6**). 2016-2018 yılları arasında her iki kalemden de artış gözlemlenirken, faiz ve vergi öncesi karın brüt satış karına oranla daha yüksek artış gösterdiği görülmüştür. Bu bağlamda işletmelerin genelinde faaliyet giderlerindeki düşüşün satışların artışı ve satış maliyetlerin düşüşü toplamından daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Net kar eğilimi incelendiğinde, 2012 yılına göre 2013 yılında toplam net karda önemli bir artış meydana gelmiş, ancak 2014 yılında net kar 2012 yılına göre %59 gerilemiştir. 2013 yılında BİST gıda işletmelerinde net karın artmasında Anadolu Efes grubunda konsolidasyon kapsamında değişiklikten kaynaklanan faaliyet dışı gelirin net kara eklenmesinin etkili olmuştur. Şirket bilançosunda 2013 yılında grubun esas faaliyet konusu dışında 2.7 milyar liralık istisnai gelir sağlamış olduğu anlaşılmıştır. Net karda değişim 2014-2016 döneminde durağan olarak gözlemlenmiştir. 2017 yılında sektör genelinde net kar, brüt kar ve faaliyet karına oranla daha fazla artış göstermiştir. Bu dönemde işletmelerin faaliyet konuları dışında kalan yatırımlardan elde etmiş oldukları gelirlerin, net karın diğer karlara göre daha fazla artış göstermesinde etkisi olduğu düşünülebilir.

Şekil 6.6 BİST gıda işletmelerinde Brüt kar, faaliyet karı, net kar eğilimleri (2012-2018)

6.3 Gıda İşletmelerinin Oran Analizleri

6.3.1 Likidite analizleri

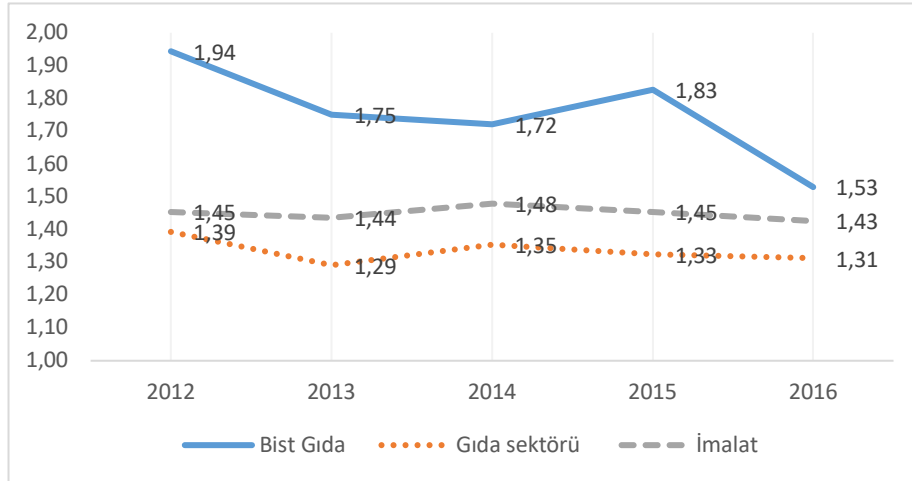
2012- 2018 yılları arasında Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren gıda işletmelerinin cari oranları aşağıda yer alan **çizelge 6.11**’de yer verilmiştir.

Çizelge 6.11 BİST Gıda sektöründe de faaliyet gösteren gıda işletmelerinin cari oranları

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Şirket ortalaması
ALTINYAĞ A.Ş.	0,99	1,08	0,81	0,43	0,43	1,26	0,87	0,84
A.V.O.D.	1,76	1,76	1,2	1,13	1,37	1,32	1,1	1,38
ANADOLU EFES	1,79	1,58	1,78	1,88	2,24	1,58	1,32	1,74
BANVİT	1,05	0,89	0,86	0,6	1,02	1,12	1,43	0,99
COCA-COLA.	2,25	1,54	1,56	1,75	2,09	1,38	1,7	1,75
DARDANEL	0,07	0,22	0,39	0,19	0,14	0,25	0,28	0,22
EKİZ	0,48	0,76	0,74	0,6	0,45	0,45	0,37	0,55
ERSU	3,28	6,88	3,46	2,06	4,41	2,9	1,73	3,53
FRİGO-PAK	0,73	1,5	1,14	0,92	0,86	1,44	1,32	1,13
KARSUSAN	1	1,02	0,28	0,54	1,27	1,63	1,74	1,07
KENT GIDA	1,37	1,39	1,71	1,7	1,07	1,36	1,29	1,41
KEREVİTAŞ	0,9	0,56	0,76	0,55	0,4	1,1	2,33	0,94
KONFRUT	1,83	2,2	6,25	8,65	4,19	2,53	1,58	3,89
KRİSTAL KOLA	10,56	5,53	2,81	3,49	2,56	3,21	1,88	4,29
MERKO GIDA	0,83	0,84	1,56	1,34	1,13	0,85	0,74	1,04
OYLUM	1,95	0,71	0,81	0,78	0,66	1,14	0,9	0,99
PENGUEN GIDA	0,93	1,35	1,06	0,94	0,81	0,83	0,89	0,97
PINAR ET VE UN	1,86	1,7	1,47	1,65	1,67	1,61	1,65	1,66
PINAR SU	1	0,81	1,11	0,71	0,82	0,55	0,47	0,78
PINAR SÜT	1,64	1,51	1,42	1,16	1,23	1,21	1,07	1,32
SELÇUK GIDA	2,73	2,46	1,67	2,25	2,58	2,66	3,26	2,52
TAT GIDA	1,66	2	1,98	2,39	3,26	2,08	2,6	2,28
TAZE KURU	6	4,89	2,6	0,87	1,77	3,5	1,47	3,01
TUKAŞ	1,61	1,64	1,45	1,48	1,55	1,29	1,01	1,43
TÜRK TUBORG	1,06	1,29	1,43	1,63	1,77	1,91	1,75	1,55
ULUSOY UN	0	1,18	1,38	1,32	1,29	1,32	1,44	1,13
ÜLKER	1,98	1,17	3,1	3,7	1,11	2,4	3,46	2,42
VANET	1,17	0,53	3,38	6,41	0,42	2,39	5,34	2,81
SEKTÖR ORTALAMASI	1,94	1,75	1,72	1,83	1,53	1,62	1,61	1,71

Çizelge 6.11 incelendiğinde, sektörde genel ortalama itibariyle cari oranın 1,94 ile 1,53 değerleri arasında seyrettiği gözlemlenmektedir. Cari oranın 2 olması arzu edilen bir durum olmasına karşın Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu oranın 1,5'in altında olmaması beklenmektedir. Bu bağlamda sektör ortalaması 2012- 2018 yılları arasında kritik değer olan 1,5'in üzerinde yer almıştır. İşletmeler içinde en az likidite riski taşıyan firmalar Kristal Kola, Konfrut ve Ersu firmaları olmuştur. Bu üç firmanın cari oranları 2012- 2017 yılları arasında genel olarak 2 den yüksek olmuştur. Bu firmaların yeterli çalışma sermayesine sahip olduklarına ve borç ödeme kapasitelerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Sektör içerisinde cari oranı en düşük firmalar Dardanel, Ekiz ve Kerevitaş firmalarından oluşmaktadır. Bu firmalar borçlarını zamanında ödeyebilme kabiliyetlerinin sınırlı olduğunu göstermekte ve söz konusu firmaların finansal risk taşıdıklarına işaret etmektedir.

TCMB gıda sektörü ve genel imalat sektörü bilançolarından elde edilen ve **şekil 6.7**'de yer alan cari oranlar, BİST gıda işletmelerinin cari oran ortalaması ile karşılaştırıldığında, gıda sektörü geneline ve imalat sektörü ortalamalarına göre BİST gıda işletmelerinde likidite oranları 2012- 2016 dönemi boyunca daha yüksek olmuştur.

Şekil 6.7 2012-2016 yılları arasında BİST gıda işletmeleri, imalat sektörü ve gıda sektörü toplamı likidite oranları

417 işletmenin yer aldığı toplam gıda sektörü ile 3500 şirketin bulunduğu imalat sektöründe cari oranları arasında benzer değişimler gözlemlenmiştir. 2013-2014 yılları

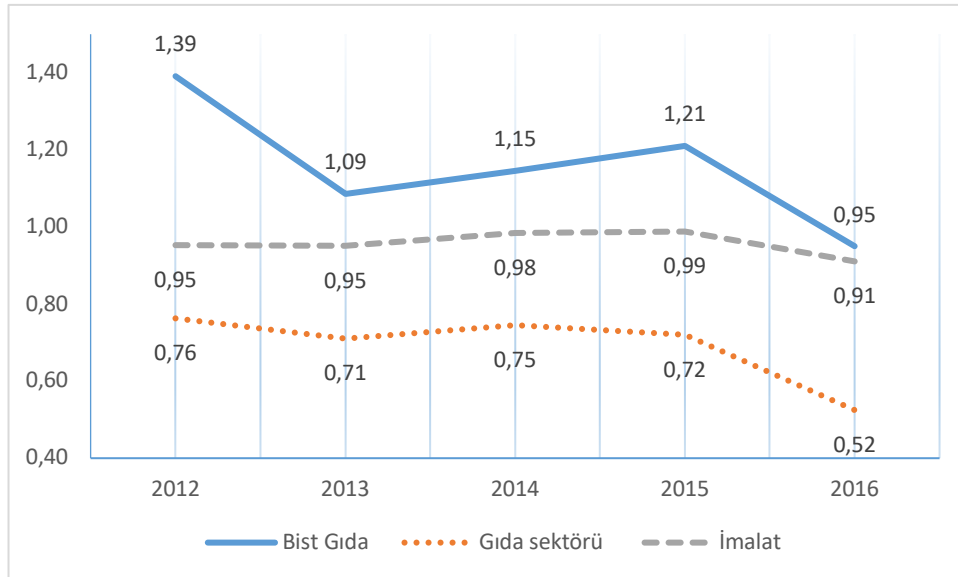
arasında imalat sektörü ve toplam gıda sektöründe likidite oranı artmış, 2014- 2016 yılları arasında ise her iki sektörde de benzer bir düşüş gerçekleşmiştir. 2012- 2016 yılları arasında İmalat sektörünün likidite oranı toplam gıda sektörünün üzerinde gerçekleşmiştir. İmalat sektörü genelinde likidite oranı 1,5'in altında kaldığından sektörde likidite sorunu olduğu gözlemlenmiştir.

Borç ödeme kabiliyetinin ölçülmesinde daha hassas bir ölçüm aracı olan asit test oranı karşılaştırma ölçütü olarak sıkça kullanılmaktadır. İncelenen dönem içerisinde firmalara ilişkin asit test oranları **çizelge 6.12**'de görülmektedir.

Çizelge 6.12 BİST'de faaliyet gösteren gıda işletmelerinin asit test (likidite) oranları

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Şirket ortalaması
ALTINYAĞ A.Ş.	0,70	0,56	0,54	0,39	0,42	1,14	0,85	0,66
A.V.O.D.	0,98	1,08	0,68	0,66	0,65	0,63	0,43	0,73
ANADOLU EFES	1,45	1,26	1,35	1,46	1,85	1,38	1,07	1,40
BANVİT	0,74	0,60	0,58	0,44	0,70	0,73	1,07	0,69
COCA-COLA.	1,79	1,29	1,16	1,34	1,74	1,25	1,40	1,42
DARDANEL	0,06	0,19	0,31	0,13	0,07	0,18	0,20	0,16
EKİZ	0,43	0,71	0,69	0,54	0,43	0,40	0,37	0,51
ERSU	0,58	1,95	1,88	0,96	1,59	0,97	0,71	1,23
FRİGO-PAK	0,26	0,57	0,36	0,30	0,31	0,33	0,45	0,37
KARSUSAN	0,64	0,84	0,27	0,54	1,27	1,59	1,70	0,98
KENT GIDA	1,10	1,06	1,46	1,45	0,81	0,93	0,91	1,10
KEREVİTAŞ	0,44	0,36	0,53	0,37	0,20	0,90	1,87	0,67
KONFRUT	0,51	0,67	2,11	2,63	0,75	0,60	0,42	1,10
KRİSTAL KOLA	9,61	4,79	2,19	2,84	2,18	2,69	1,37	3,67
MERKO GIDA	0,24	0,81	1,13	0,42	0,33	0,41	0,59	0,56
OYLUM	1,63	0,41	0,50	0,59	0,54	0,93	0,69	0,76
PENGUEN GIDA	0,39	0,65	0,53	0,40	0,30	0,31	0,43	0,43
PINAR ET VE UN	1,44	1,26	0,96	1,01	1,19	1,19	1,13	1,17
PINAR SU	0,82	0,60	0,93	0,55	0,62	0,45	0,36	0,62
PINAR SÜT	1,04	0,90	0,93	0,69	0,83	0,81	0,72	0,84
SELÇUK GIDA	1,89	2,15	1,33	1,70	2,08	2,22	1,79	1,88
TAT GIDA	1,03	1,29	1,26	1,45	1,94	1,22	1,63	1,41
TAZE KURU	5,48	3,61	1,45	0,53	1,32	2,27	0,81	2,21
TUKAŞ	0,96	-0,46	0,83	0,63	0,70	0,59	0,39	0,52
TÜRK TUBORG	0,83	1,06	1,31	1,50	1,58	1,74	1,46	1,35
ULUSOY UN	0,00	0,76	0,83	0,89	0,91	0,93	1,19	0,79
ÜLKER	1,81	1,06	2,78	3,34	0,99	2,12	3,14	2,18
VANET	0,70	0,39	3,19	6,13	0,36	2,39	5,34	2,64
SEKTÖR ORTALAMASI	1,39	1,09	1,15	1,21	0,94	1,12	1,16	1,15

Çizelge incelendiğinde sektör ortalaması 1,09-1,39 arasında gerçekleşmiştir. Asit test oranında 1 arzu edilen bir oran olarak değerlendirilmekte olup, gelişmekte olan ülkelerde 0,7 değeri de kritik değer olarak alınabilmektedir. Bu bağlamda sektör ortalamasının 1'den yüksek olması BİST gıda işletimlerinde likidite sorunu ve kısa vadeli borçların ödenememesi gibi sorunların önemli olmadığını göstermektedir. Asit-test oranı incelendiğinde, sektör içerisinde 2012- 2018 yılları arasında asit test oranı en yüksek firma 3,67 oranla Kristal kola olmuştur. Anadolu Efes, Coca-Cola, Ersu, Kent, Konfrut Selçuk Gıda, Tat, Taze Kuru ve Ülker firmalarının cari oranları 1 'in üzerinde yer almış olup dönem içerisinde düşük likidite riski taşımışlardır. Sektör içinde genel olarak en düşük asit test oranına sahip firma Dardanel olmuştur. 2012- 2017 yılları arasında söz konusu firmanın asit test oranı 2012 yılında 0,06 olarak gerçekleşirken, asit test oranının en yüksek 0,31 oran ile 2014 yılında kaydedilmiştir. Dardanel firmasını Frigo-Pak, Penguen Gıda, ve Kerevitaş izleyerek sektör içerisinde en düşük asit test oranına sahip olan firmalar olarak kaydedilmiştir. Firmaların asit test oranları genel olarak 0,7'nin altında gerçekleşmiş olup kısa vadeli borçların zamanında ödenmesi açısından risk taşıdıkları söylenebilir. Bu firmaların kredilere erişimde güçlük yaşamaları olasıdır. İmalat sanayi, toplam gıda sektörü ve BİST gıda işletimlerinin asit test oranları **şekil 6.8**'de sunulmuştur.

Şekil 6.8 2012- 2016 yılları arası imalat sanayi, Gıda sektörü ve BİST gıda işletmelerinin asit test oranları

BİST gıda işletmelerinin asit test ortalamaları 2012-2016 yılları arasında gıda sektörü geneli ve imalat sektörü geneline göre yüksek olmuştur. Gıda sektörü genelinde asit test oranları imalat sektörü genelinin altında kalmış olup, 2016 yılında imalat sanayi ile gıda sektörü arasındaki fark önemli ölçüde artmıştır. 2012 yılında imalat sektörü asit test oranı 0,95, gıda sektörü genelinde ise oran 0,76 olarak hesaplanmıştır. 2016 yılında sektörler arası farkın iki katına ulaştığı gözlemlenmiştir (Anonim, 2019c).

Genel olarak asit test oranı üzerinden mali performans değerlendirmesi yapmak tek başına belirleyici olmamaktadır. Oranı yüksek olan firmalar alacak tahsilatında sorunlarla karşılaşır ve borçlarını zamanında ödeme hususunda sıkıntı yaşayabilir. Öte yandan stoklarını hızlı eritmeyi başarabilen ancak asit test oranı düşük olan firmalar da borçlarını hızlıca ödeme kabiliyetine ulaşabilmektedir.

Nakit oran, daha hassas bir ölçüm sağlayan ve acil borçların ödeme gücünü ortaya koyan bir orandır. Bu oranın 0,2 değerinden düşük olmaması, işletmelerin lehine olan bir durum olarak değerlendirilmektedir. **Çizelge 6.13'**de yer alan işletmelere ait nakit oranlar incelendiğinde, 2012- 2018 yılları arasında sektör ortalaması 2016 yılı haricinde 0,2'nin üzerinde gerçekleşmiştir. 2016 yılı haricinde sektör ortalaması 0,27-0,41 değerleri arasında dalgalanma göstermiştir. Kristal Kola'nın diğer likidite oranları yüksek olmasına karşın nakit oranı sektör ortalamasının altında kalmıştır. Şirketin alacaklarını tahsil edemediği ve stoklarını bitirmede zorlandığı bir durumda, acil borçların ödenmesinde sıkıntı yaşaması mümkün olabilir. Sektör ortalamasının üzerinde değerlere sahip olan firmalar Ülker, Taze Kuru, Anadolu Efes, Coca- Cola, Tuborg ve Pınar Süt firmaları olmuştur. Ülker grubu ile Taze Kuru nakit oranı en yüksek olan firmalar olmuştur. Bu iki firmanın 6 yıllık nakit oran ortalaması 1,5 üzerinde gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Bu oranın yüksek olması firmalar açısından risk taşımamakla birlikte nakit yönetiminde verimsizliğe işaret etmektedir. Sektörde yer alan 18 firmanın nakit oranları 2012- 2017 genelinde kritik değer olan 0,2'nin altında kaldığı gözlemlenmektedir. Dardanel, Karsusan, Ekiz ve Ersu ve Tukaş nakit oranı en düşük firmalar olarak yer almıştır. Söz konusu firmalar acil borçların ödenmesinde risk taşıdıkları söylenebilmektedir.

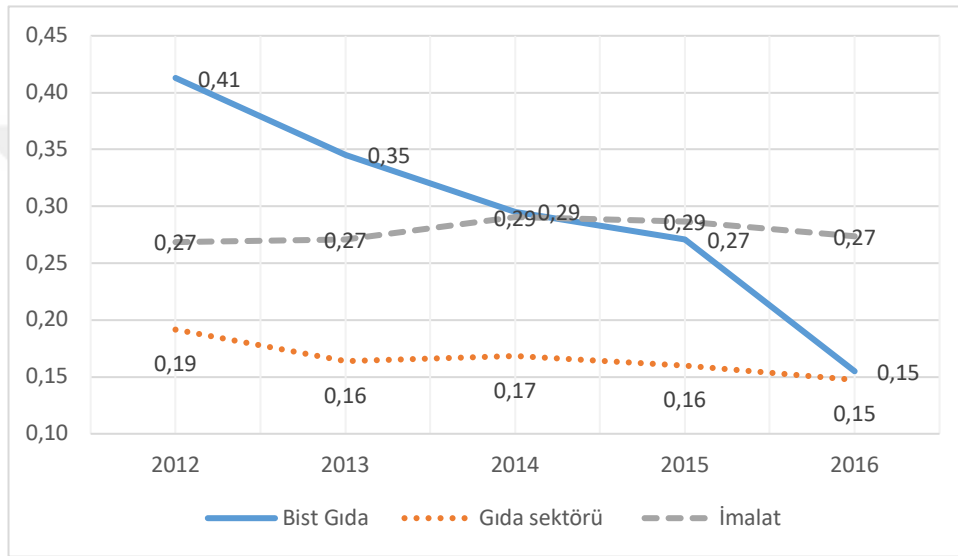
Çizelge 6.13 BİST’de faaliyet gösteren gıda işletmelerinin nakit oranları

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Şirket ortalaması
ALTINYAĞ A.Ş.	0,30	0,16	0,19	0,04	0,04	0,01	0,00	0,11
A.V.O.D.	0,06	0	0,16	0,16	0,09	0,1	0,04	0,09
ANADOLU EFES	0,81	0,55	0,62	0,72	1,03	0,94	0,62	0,76
BANVİT	0,04	0,02	0,04	0,02	0,07	0,08	0,25	0,07
COCA-COLA.	0,71	0,82	0,53	0,66	0,99	0,94	0,87	0,79
DARDANEL	0,00	0	0,00	0,01	0,00	0	0,00	0,00
EKİZ	0,00	0	0,00	0	0,00	0,01	0,00	0,00
ERSU	0,12	0,02	0,03	0,01	0,01	0,02	0,03	0,03
FRİGO-PAK	0,01	0,3	0,07	0,02	0,02	0,01	0,10	0,08
KARSUSAN	0,00	0,12	0,00	0	0,00	0	3,35	0,50
KENT GIDA	0,03	0,01	0,51	0,72	0,06	0,04	0,07	0,20
KEREVİTAŞ	0,06	0,04	0,02	0,01	0,03	0,26	0,02	0,06
KONFRUT	0,01	0,01	0,69	0,09	0,00	0	0,00	0,12
KRİSTAL KOLA	0,10	0,1	0,08	0,01	0,14	0,27	0,12	0,12
MERKO GIDA	0,01	0,02	0,10	0,07	0,01	0,01	0,25	0,07
OYLUM	0,18	0	0,01	0	0,07	0,22	0,10	0,08
PENGUEN GIDA	0,00	0,17	0,11	0,07	0,04	0,04	0,03	0,07
PINAR ET VE UN	0,02	0,17	0,03	0,06	0,02	0,03	0,03	0,05
PINAR SU	0,66	0,73	0,17	0,1	0,11	0,05	0,01	0,26
PINAR SÜT	0,42	0,37	0,36	0,33	0,30	0,21	0,00	0,28
SELÇUK GIDA	0,11	0,04	0,12	0,07	0,03	0,03	0,03	0,06
TAT GIDA	0,02	0,07	0,39	0,1	0,30	0,06	0,11	0,15
TAZE KURU	5,10	2,33	0,62	0,11	0,41	0,86	0,27	1,39
TUKAŞ	0,01	0	0,21	0,07	0,01	0,03	0,01	0,05
TÜRK TUBORG	0,09	0,25	0,62	0,81	0,57	0,58	0,59	0,50
ULUSOY UN	0,00	0,26	0,21	0,14	0,09	0,24	0,39	0,19
ÜLKER	1,11	0,89	2,38	3,19	1,01	2,08	1,83	1,79
VANET	1,15	2,22	0,00	0,01	0,00	2,24	4,11	1,39
Sektör ortalaması	0,41	0,35	0,29	0,27	0,15	0,33	0,47	0,33

Sektör likidite açısından değerlendirildiğinde; firmaların yarısından fazla bir kısmının likidite sorunu yaşadığı gözlenmiştir. Ancak sektör içerisinde likiditesi çok yüksek olan az sayıda firma da sektörün likidite ortalamasını yükseltmektedir.

İmalat sanayi, Gıda sektörü ve BİST gıda işletmelerinin 2012- 2016 yılları arasında nakit oran ortalamaları **şekil 6.9**’da birlikte sunulmuştur. Şekil incelendiğinde, Gıda sektörü genelinde nakit oranlar 2012- 2016 yılları arasında imalat sanayi ortalamasının

altında kalmıştır. Oranlar 0,19 ve 0,15 değerleri arasında değişirken, 0,2 kritik değerin altında kalmıştır. Bu durum gıda sektörü genelinde acil borçların ödenmesinde güçlük olduğuna işaret etmektedir. İmalat sektörü genelinde oran ortalaması 2012-2016 yılları arasında istikrarlı olarak 0,27 düzeyinde gerçekleşmiştir. BİST gıda sektöründe oran 2014 yılına kadar imalat sektörü ortalamasının üzerinde gerçekleşirken, 2014-2016 yılları arasında nakit oran ortalamasının gıda sektörü genel ortalamasına yaklaştığı görülmüştür.

Şekil 6.9 İmalat sanayi, Gıda sektörü ve BİST gıda işletmelerinin nakit oranları

6.3.2 BİST’de işlem gören gıda işletmelerinin finansal yapı oranları

Likidite analizleri araştırmaya konu olan şirketlerin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü ortaya koyarken, finansal yapı oranları uzun vadeli borçların ödeme gücünü ve kaynak yapısını ifade etmektedir. Analize tabi tutulan işletmelerin finansal kaldıraç oranları **Çizelge 6.14**’de yer verilmiştir.

Finansal kaldıraç oranları incelendiğinde; sektör genelinde aktiflerin finansmanında yabancı kaynak kullanımı çok yüksek olduğu görülmektedir. BİST gıda sektör finansal kaldıraç oranı ortalaması en yüksek 2012 yılında kaydedilmiş olup %76,41 düzeyinde gerçekleşmiştir. Oran ortalaması incelenen dönem içerisinde en düşük olarak 2014

yılında, %59,68 olarak hesaplanmıştır. Finansal kaldıraç oranının gelişmiş ülkelerde, genel olarak %50 düzeyinde kalması beklenmektedir. Bu bağlamda BİST gıda sektöründe finansal kaldıraç oranlarının yüksek olduğu söylenebilir. Kaldıraç oranların yüksek olması şirketlerin öz kaynaklarının yetersiz kaldığına da işaret etmektedir. Bu oranın yüksek olmasını açıklayacak bir diğer etken ise şirketlerin kaldıraç etkisinden faydalanmak için öz sermaye yerine yabancı kaynak kullanımını tercih edilmesini de neden olarak gösterilebilir. Öz kaynak yerine yabancı kaynak kullanımı vergi yükümlüğünü azaltıp, etkin bir seviyeye kadar daha düşük bir maliyet oluşturduğundan şirketler yabancı kaynak kullanımını tercih etmektedir (**Çizelge 6.14**).

Çizelge 6.14 BİST’de işlem göre gıda işletmelerinin finansal kaldıraç oranları (%)

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Ortalama
ALTINYAĞ	29,38	30,65	37,60	57,35	69,92	94,52	79,45	56,98
A.V.O.D.	41,63	50,04	53,88	46,46	37,40	44,92	61,08	47,92
ANADOLU EFES	41,72	39,81	41,21	42,96	32,16	46,69	45,19	41,39
BANVİT	81,32	88,15	90,74	79,17	69,19	54,19	52,65	73,63
COCA-COLA	55,14	59,01	53,16	53,7	52,21	59,39	53,99	55,23
DARDANEL	867,43	526,25	299,08	393,1	439,49	440,13	391,84	479,62
Ekiz	85,31	89,02	85,91	95,15	86,21	79,62	84,92	86,59
ERSU	19,98	33,51	26,31	25,91	15,66	20,38	27,72	24,21
FRİGO-PAK	63,04	72,98	74,97	80,47	78,83	71,67	70,86	73,26
Karsusan	41,67	49,66	51,07	63,91	58,25	53,74	53,40	53,10
KENT	37,19	37,13	36,69	31,97	41,86	34,91	43,61	37,62
KEREVİTAŞ	114,07	105,77	103,71	96,41	108,64	77,62	74,28	97,21
KONFRUT	47,91	45,54	16,64	11,57	20,08	24,22	44,16	30,02
KRİSTAL KOLA	6,06	12,85	25,84	21,12	27,68	36,68	45,78	25,14
MERKO GIDA	74,80	79,66	42,75	68,16	73,09	84,36	65,04	69,69
Oylum	18,06	44,36	42,36	55,4	54,09	52,82	55,14	46,03
PENGUEN GIDA	53,17	62,81	67,58	78,89	76,10	83,74	79,15	71,63
PINAR ET VE UN	23,36	24,53	22,56	22,08	23,41	22,89	24,46	23,33
PINAR SU	34,39	43,86	51,76	64,07	68,93	74,09	78,03	59,30
PINAR SÜT	29,29	29,78	32,14	33,56	36,45	42,56	43,88	35,38
SELÇUK GIDA	29,38	36,81	49,72	34,79	42,05	38,63	27,85	37,03
TAT .	61,16	60,87	47,29	36,1	33,34	37,28	42,05	45,44
TAZE KURU	11,77	69,94	56,01	65,42	56,51	67,38	84,17	58,74
TUKAŞ	61,73	81,92	66,00	55,26	53,60	61,83	71,79	64,59
TÜRK TUBORG	55,33	48,93	46,22	43,91	41,89	37,56	39,90	44,82
ULUSOY UN	0,00	75,08	67,02	66,26	68,44	77,16	76,49	61,49

Çizelge 6.14 BİST’de işlem göre gıda işletmelerinin finansal kaldıraç oranları (%)
(devam)

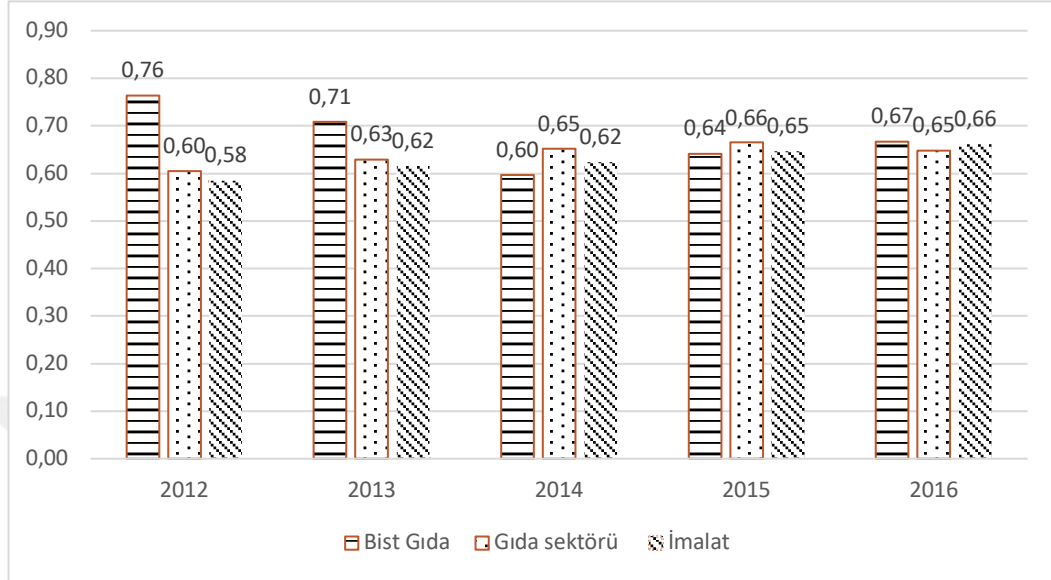
ÜLKER	65,79	59,89	61,42	58,25	66,44	67,62	65,51	63,56
VANET	13,07	23,12	21,37	13,97	36,30	30,71	14,02	21,80
ORTALAMA	76,41	70,78	59,68	64,12	66,72	68,48	67,73	67,70

Gıda işletmeleri arasında Dardanel’in yabancı kaynak kullanımı toplam aktiflerin çok üzerinde yer almakta ve şirket açısından riskli bir durum oluşturmaktadır. 2012 yılı kaldıraç oranı %867,4 düzeyinde gerçekleşirken 2012- 2018 yılları ortalaması %480 olarak belirlenmiştir. Şirketin öz sermayesi faaliyetlerinde yetersiz kalmış olup, şirketin finansal riski son derece yüksektir. Şirket riskinden ötürü yabancı kaynaklara erişim maliyeti de yüksek olduğu söylenebilir. Dardanel’in mali yapısına benzer şekilde Kerevitaş’ın finansal kaldıraç oranı çok yüksektir. 2012- 2018 yılları arasında finansal kaldıraç oranı %97’in üzerinde gerçekleşmiş olup kaldıraç etkisi mali yapıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Coca-Cola, Tat gıda, Pınar Su, Taze Kuru ve Tuborg’un 2012-2018 döneminde finansal kaldıraç oranları %50 düzeyine yakın olduğu görülmüş, söz konusu şirketlerin finansal kaldıraçları etkin kullandıkları söylenebilmektedir. Bu bağlamda bu firmaların daha az mali risk taşıdıklarını söylemek mümkündür. Yabancı kaynakla borçlanma maliyetlerinin de sektör geneline göre daha düşük olması beklenebilir.

Vanet, Pınar Et ve Kristal Kola şirketlerinin finansal kaldıraç oranını sektör ortalamasının ve arzu edilen ideal oranın altında gerçekleştirmiştir. Kristal kola’nın 7 yıllık oranı %25,14, Vanet ve Pınar Et şirketlerinin oran ortalamaları ise %23 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda söz konusu işletmelerin finansal kaldıraç etkisinden etkin şekilde yararlanmadıkları söylenebilir. Bu durum göreceli olarak daha maliyetli bir kaynak olan öz kaynakların kullanılmasından ötürü şirketlerin potansiyel karlılığını olumsuz yönde etkileyebilir.

Finansal kaldıraç oranlarının çok yüksek olması, mali açıdan her durumda risk oluşturmaz. Karlılığın yüksek olduğu durumlarda finansal kaldıraç oranı arzu edilen değerlerin üzerinde bile olsa işletmeler açısından risk teşkil etmemektedir.

BİST gıda işletmelerinin finansal kaldıraç oranları gıda sektörü geneli ve imalat sektörü geneli ortalamaları aşağıda yer alan **şekil 6.10**'da gösterilmiştir.

Şekil 6.10 2012-2016 yılları arasında BİST gıda, gıda sektör geneli ve imalat sanayi finansal kaldıraç oranları

Şekil 2.4 incelendiğinde, 2012 ve 2013 yıllarında BİST gıda işletmelerinin finansal kaldıraç oran ortalamaları imalat sanayi ve gıda sanayi ortalamalarının üzerinde yer alırken, 2013-2016 yılları arasında sektör ortalamalarına yakın değerlere sahip oldukları gözlenmektedir.

İşletmelerin mali bağımsızlık derecelerinin ölçülmesinde başka bir finansal yapı oranı olarak finansman oranı kullanılmaktadır. Özkaynakların toplam yabancı kaynaklara oranlaması yoluyla elde edilen bu değer 1'den yüksek olması beklenmektedir. Ancak finansal kaldıraç oranında da olduğu gibi bu oran için de işletmelerin öz kaynak ve yabancı kaynak kullanımında etkin bir denge oluşturmaları gerekmektedir. Oranın 1 den yüksek olması işletmelerin faaliyetlerinde yabancı kaynaktan çok kendi kaynaklarından yararlandıklarını gösterirken, 1'den küçük olması durumunda kredi sağlayanların işletme sahiplerine oranla daha fazla kaynak aktardıklarını göstermektedir. Borsa İstanbul'da kote olan gıda işletmelerine ilişkin finansman oranları **çizelge 6.15**'de görülmektedir.

Çizelge 6.15 Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren gıda işlemlerinin finansman oranları

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	ortalama
ALTINYAĞ	2,40	2,26	1,66	0,74	0,43	0,06	0,26	1,12
A.V.O.D.	1,40	1,00	0,86	1,15	1,67	1,23	0,64	1,14
ANADOLU EFES	1,40	1,51	1,43	1,33	0,00	1,14	1,21	1,15
BANVİT	0,23	0,13	0,10	0,26	0,45	0,85	0,90	0,42
COCA-COLA	0,81	0,69	0,88	0,86	0,92	0,68	0,85	0,81
DARDANEL	0,88	-0,81	-0,67	-0,75	-0,77	-0,77	-0,74	-0,52
Ekiz	0,17	0,12	0,16	0,05	0,16	0,26	0,18	0,16
ERSU	4,01	1,98	2,80	2,86	5,39	3,91	2,61	3,36
FRİGO-PAK	0,59	0,37	0,33	0,24	0,27	0,40	0,41	0,37
Karsusan	1,40	1,01	0,96	0,56	0,72	0,86	0,87	0,91
KENT	1,69	1,69	1,73	2,13	1,39	1,86	1,29	1,68
KEREVİTAŞ	-0,12	0,05	-0,04	0,04	-0,08	0,29	0,35	0,07
KONFRUT	1,09	1,20	5,01	7,64	3,98	3,13	1,26	3,33
KRİSTAL KOLA	15,50	6,78	2,87	3,74	2,61	1,73	1,18	4,92
MERKO GIDA	0,34	0,26	1,34	0,47	0,37	0,19	0,54	0,50
Oylum	4,54	1,25	1,36	0,81	0,85	0,89	0,81	1,50
PENGÜEN GIDA	0,88	0,59	0,48	0,39	0,31	0,19	0,26	0,44
PINAR ET VE UN	3,28	3,08	3,43	3,53	3,27	3,37	3,09	3,29
PINAR SU	1,91	1,28	1,00	0,56	0,45	0,35	0,28	0,83
PINAR SÜT	2,41	2,36	1,00	1,98	1,74	1,35	1,28	1,73
SELÇUK GIDA	2,40	1,72	1,01	1,87	1,38	1,59	2,59	1,79
TAT .	0,64	0,64	1,11	1,77	2,00	1,68	1,38	1,32
TAZE KURU	7,49	1,87	0,79	0,53	0,77	0,48	0,19	1,73
TUKAŞ	0,62	0,22	0,52	0,81	0,87	0,62	0,39	0,58
TÜRK TUBORG	0,81	1,04	1,16	1,28	1,39	1,66	1,51	1,26
ULUSOY UN	0,00	0,64	0,49	0,51	0,46	0,30	0,31	0,39
ÜLKER	0,52	0,67	0,63	0,72	0,51	0,48	0,53	0,58
VANET	6,65	3,33	3,68	6,16	1,75	2,26	6,13	4,28
ORTALAMA	2,37	1,32	1,29	1,51	1,19	1,11	1,09	1,41

Çizelge incelendiğinde, sektör ortalamalarının yüksek olduğu gözlenmektedir. BİST gıda sektör ortalaması en yüksek olarak 2012 yılında 2,37 olarak hesaplanmış, finansman oranının en düşük olduğu yıl ise 1.11 oran ile 2016 yılı olarak kaydedilmiştir. TCMB sektör faaliyet raporlarına göre 2012- 2016 yılları arasında imalat sektörü genel finansman oranı 0,57, gıda sektörü genelinde ise oran 0,60 olarak kaydedilmiştir

(Anonim, 2019c). Bu bağlamda, BİST gıda işletmelerinin finansman oranı ortalaması, imalat sektörü ve gıda sektörü ortalamalarının üzerindedir.

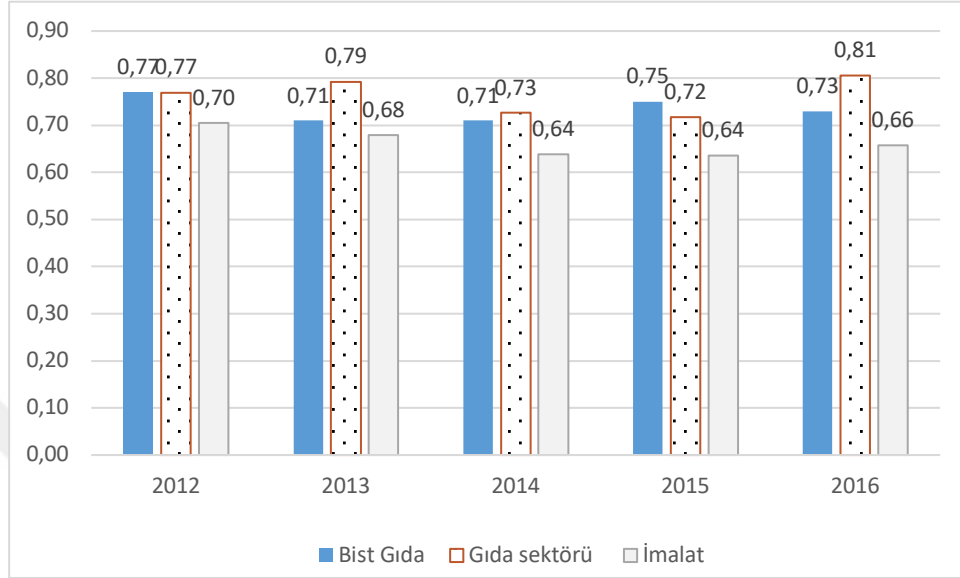
Finansman oranında 2012-2018 dönemi içinde bir istikrar oluşmamıştır. BİST gıda işletmelerinde oran ortalaması iki uç değer arasında dalgalı olarak değişim göstermiştir. Görünürde yüksek bir finansman oranı olmasına karşın sektör ortalamasını Kristal Kola, Vanet ve Konfrut gibi birkaç işletme yükseltmiştir. Öz kaynak kullanımının yabancı kaynaklara oranla çok daha fazla kullanıldığı bu işletmeler dikkate alınmadığında, sektör ortalamasının 0,85 düzeyine düştüğü görülmektedir. Araştırmaya konu olan işletmelerin yarısından fazlasında finansman oranı 1' den düşüktür.

İncelenen işletmelerden Dardanel en düşük finansman oranına sahip işletmedir. Kerevitaş 0,07 finansman oranı ortalaması ile en düşük finansman oranına sahip ikinci işletme olarak belirlenmiştir. Ekiz ise 0,15 ile 3.sırada yer almıştır. Alacakların güvencesi açısından finansman oranının düşük olması, söz konusu işletmelerin yüksek faiz yükü ve borçlarını zamanında ödeyememelerine neden olabilmektedir (Anonim, 2019c).

Kristal Kola 7 yıllık ortalama 4,92 ile en yüksek finansman oranına sahip işletme olmuştur. Vanet 4,28 ile ikinci sırada yer alırken, Ersu 3,36 ile 3.sırada yer almıştır. Bu işletmelerde öz kaynak kullanımı yabancı kaynak kullanımına oranla çok yüksektir. Bu durum mali açıdan herhangi bir risk teşkil etmese de kaynakların etkin kullanılmamasından ötürü işletmelerin karlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. (Çizelge 6.15).

Kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı incelendiğinde, sektörde ortalamanın genel olarak 0,7 (%70)'den yüksek olduğu görülmektedir. 2012 yılında sektör ortalamasında kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı %77 düzeyinde gerçekleşmiştir. 7 yıllık dönemde oran %71 ile %77 arasında dalgalı olarak değişim göstermiştir.

BİST gıda, gıda sektör geneli ve imalat sektörünün 2012- 2016 yılları arasında kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı **şekil 6.11**'de gösterilmiştir.

Şekil 6.11 BİST gıda, gıda sektörü ve imalat sektörü kısa vadeli borçların toplam borçları oranı.

TCMB sektör bilançoları ile kıyaslandığında BİST gıda işletmelerinin ortalamaları ve gıda sektörü geneli ortalamaları birbirine yakın olarak gerçekleşmiş ancak imalat sektörü genelinde oran ortalaması 2012- 2016 yılları arasında karşılaştırılan sektörler içinde daha düşük olmuştur.

BİST gıda İşletmelerinin büyük çoğunluğunda bu oranın yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum uzun vadeli finansmanda işletmelerin güçlük çektiğini göstermektedir. Türkiye’de uzun vadeli borçlanma maliyetlerinin yüksek olması işletmeleri kısa vadeli finansmana yönlendirmektedir. 2012- 2018 yılları arasında BİST gıda işletmelerine ait oranlar **çizelge 6.16**’da gösterilmiştir.

Çizelge 6.16 BİST gıda işletmelerinde kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	ortalama
ALTINYAĞ	0,84	0,79	0,93	0,80	0,68	0,80	0,86	0,81
A.V.O.D.	0,93	0,85	0,75	0,80	0,83	0,81	0,81	0,82
ANADOLU EFES	0,44	0,35	0,31	0,28	0,01	0,42	0,44	0,32

Çizelge 6.16 BİST gıda işletmelerinde kısa vadeli borçların toplam borçlara oranı
(devam)

BANVİT	0,79	0,80	0,83	0,88	0,60	0,90	0,85	0,81
COCA-COLA	0,29	0,44	0,38	0,32	0,27	0,52	0,35	0,37
DARDANEL	0,99	0,60	0,62	0,88	0,90	0,57	0,69	0,75
Ekiz	0,93	0,48	0,51	0,53	0,79	0,76	0,78	0,68
ERSU	0,52	0,19	0,44	0,64	0,39	0,60	0,68	0,49
FRİGO-PAK	0,80	0,45	0,55	0,66	0,62	0,42	0,61	0,59
Karsusan	0,70	0,85	0,79	0,85	0,85	0,88	0,87	0,83
KENT	0,94	0,94	0,86	0,92	0,91	0,93	0,95	0,92
KEREVİTAŞ	0,49	0,84	0,66	0,91	0,93	0,63	0,35	0,69
KONFRUT	0,97	0,85	0,80	0,82	0,92	0,93	0,98	0,89
KRİSTAL KOLA	0,85	0,92	0,95	0,93	0,94	0,58	0,74	0,84
MERKO GIDA	0,84	0,89	0,92	0,88	0,91	0,91	0,83	0,88
Oylum	0,66	0,86	0,85	0,80	0,84	0,70	0,73	0,78
PENGÜEN GIDA	0,97	0,51	0,58	0,61	0,79	0,79	0,80	0,72
PINAR ET VE UN	0,77	0,78	0,77	0,77	0,77	0,73	0,72	0,76
PINAR SU	0,82	0,61	0,61	0,66	0,44	0,57	0,70	0,63
PINAR SÜT	0,76	0,76	0,78	0,81	0,76	0,71	0,77	0,76
SELÇUK GIDA	0,84	0,85	0,94	0,87	0,64	0,68	0,81	0,81
TAT .	0,74	0,65	0,81	0,87	0,67	0,92	0,68	0,76
TAZE KURU	0,98	0,29	0,36	0,86	0,67	0,32	0,59	0,58
TUKAŞ	0,77	0,58	0,77	0,78	0,81	0,86	0,78	0,77
TÜRK TUBORG	0,96	0,97	0,97	0,97	0,96	0,95	0,96	0,96
ULUSOY UN	0,00	0,96	0,97	0,98	0,95	0,87	0,75	0,78
ÜLKER	0,55	0,96	0,34	0,29	0,86	0,36	0,26	0,52
VANET	0,64	0,75	0,81	0,52	0,79	0,80	0,65	0,71
ORTALAMA	0,77	0,71	0,71	0,75	0,73	0,71	0,71	0,73

2012- 2018 yılları arasında Anadolu Efes grubu ortalamada %30 ile en düşük orana sahip olan firma olmuştur. İşletmenin sermaye yoğun olmasından ötürü bu oranın düşük olması beklenen bir durumdur. Aynı alt sektörde rakip olan Tuborg grubunda ise bu oran %97 düzeyinde gerçekleşmiş olup firmanın toplam borcunun tamamına yakın kısmının kısa vadeli borçlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Kent %92, Konfrut % 89, Merko gıda %88 ortalama ile dönem içerisinde Tuborg'dan sonra en yüksek oran ortalamasına sahip işletmeler olmuştur.

6.3.3 BİST'de işlem gören gıda işletmelerinin faaliyet oranları

Kısa vadeli borçları ödeme gücü likidite analizleri ile ölçülmüş, uzun vadeli borçları

ödeme gücü ise finansal yapı oranları aracılığı ile ölçülmüştür. İşletmelerin faaliyetlerinde kullanılan varlıklar ve kaynaklarını ne derecede etkin kullanıldığını ölçmek için faaliyet oranları hesaplanmıştır. Stok devir hızı işletmelerde stokların ne derece etkin olduğunu ve stokların ne kadar hızlı satıldığını gösteren bir oran olarak ortaya çıkmaktadır.

2012- 2018 yılları arasında Borsa İstanbul’da kayıtlı olan gıda işletmelerinin stok devir hızı kamuoyu aydınlatma platformunda yer alan finansal tablolar ve nakit akış tabloları yardımı ile hesaplanmış ve **çizelge 6.17**’de verilmiştir. 2012- 2018 yılları arasında stokların devir hızı sektör ortalaması en düşük 5,47 olarak 2012 yılında kaydedilirken, en yüksek oran 2018’de 8,14 olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya konu olan işletmelerde üretilen ürünlerin önemli bir kısmı çabuk bozulabilen ürünlerden oluştuğundan bu oranın yüksek olması beklenmektedir.

Çizelge 6.17 2012-2018 yılları arasında BİST gıda işletmelerinde stokların devir hızı oranı

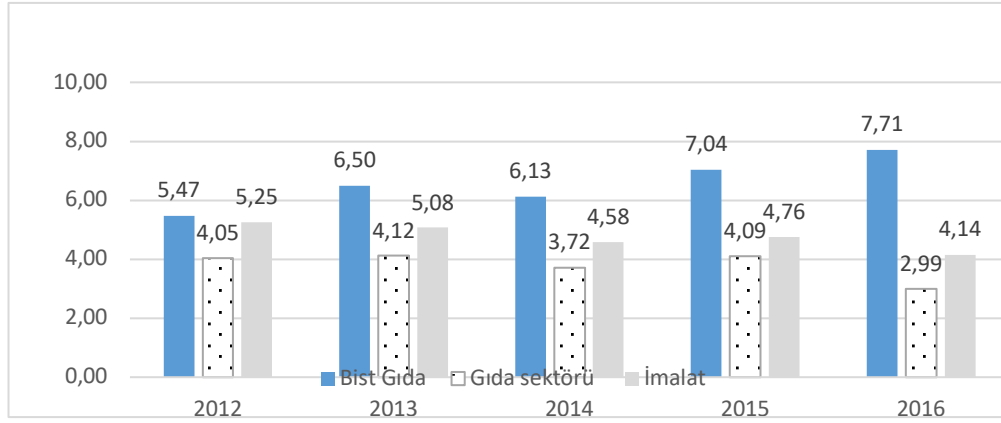
ŞİRKET ADI	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Ortalama
ALTINYAĞ	17,42	7,98	6,98	16,40	53,94	22,83	34,48	22,86
A.V.O.D.	2,70	1,56	3,78	3,78	3,07	2,39	2,17	2,78
ANADOLU EFES	5,17	6,03	5,42	0,01	5,93	7,15	7,50	5,31
BANVİT	7,41	8,12	8,43	11,20	11,75	9,55	9,93	9,48
COCA-COLA	8,66	8,27	7,34	7,34	8,16	10,36	10,38	8,64
DARDANEL	7,64	16,84	11,86	12,31	11,94	15,01	14,90	12,93
EKİZ	6,05	22,00	0,05	0,02	14,47	29,93	68,00	20,08
ERSU	1,51	1,23	1,87	1,62	0,70	0,70	1,12	1,25
FRİGO-PAK	2,66	2,08	2,30	2,26	2,49	2,25	2,02	2,29
KARSUSAN	0,56	2,17	1,60	45,12	0,00	0,18	0,19	7,12
KENT	7,57	7,27	9,03	8,12	8,44	7,20	6,09	7,67
KEREVİTAŞ	2,98	3,02	3,47	3,09	3,01	8,68	5,32	4,23
KONFRUT	1,31	0,96	1,25	1,10	0,68	1,02	1,11	1,06
KRİSTAL KOLA	6,72	7,91	5,59	6,10	9,11	8,90	5,09	7,06
MERKO GIDA	2,35	3,94	19,71	2,19	1,41	1,98	5,33	5,27

Çizelge 6.17 2012-2018 yılları arasında BİST gıda işletmelerinde stokların devir hızı oranı (devam)

OYLUM	5,43	6,84	5,83	6,31	9,16	10,24	9,54	7,62
PENGUEN GIDA	1,46	1,69	2,38	1,97	1,85	1,94	5,96	2,47
PINAR ET VE UN	10,96	11,70	12,14	10,23	10,35	11,99	10,74	11,16
PINAR SU	10,64	9,46	10,50	8,85	8,68	9,91	10,03	9,73
PINAR SÜT	8,21	7,43	8,17	8,14	8,12	8,36	7,98	8,06
SELÇUK GIDA	1,91	4,85	5,62	2,78	3,06	4,18	1,97	3,48
TAT .	3,86	3,83	3,78	3,77	3,80	3,85	3,92	3,83
TAZE KURU	0,55	0,97	1,29	2,69	3,36	1,47	-1,86	1,21
TUKAŞ	1,72	0,83	0,77	1,57	1,56	1,54	1,57	1,37
TÜRK TUBORG	4,74	4,55	5,95	7,85	5,71	5,32	4,42	5,51
ULUSOY UN		12,19	6,18	6,04	7,65	9,44	-15,49	4,34
ÜLKER	10,58	11,00	11,12	10,79	10,06	7,63	7,52	9,82
VANET	6,85	7,29	9,11	5,46	7,35	1,79	--	6,31
ORTALAMA	5,47	6,50	6,13	7,04	7,71	7,35	8,14	6,70

İnceleme dönemi içerisinde, Altınyâğ 22,9, Dardanel 12,6, Ekiz 20,8 ortalama ile en yüksek stok devir hızına sahip şirketler olarak belirlenmiştir. Bu şirketlerin ortalaması inceleme döneminin tamamında sektör ortalamalarının çok üzerindedir. Bu durum taleplerin zamanında karşılanamaması ve sipariş giderlerinin yükselmesi gibi olumsuz etkenler oluşturabileceğinden, faaliyet karlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Sektörde, 7 yıllık dönemde Konfrut 1,06 ortalama, Taze Kuru ise 1,21 ortalama ile en düşük stok devir hızına sahip işletmeler olmuştur. Bu işletmelerde fazla stokların bulunduğuna işaret etmekte olup, stoklama maliyetlerinde artışa neden olabilmektedir. Düşük stok devir hızı oranları işletmelerin etkin çalışmadıklarına işaret etmekte olup, hem stoklama maliyetlerin artışına hem de stoklanan ürünlerin niteliklerinde bozulma meydana gelebileceğinden ötürü bu işletmelerde firelerin artmasına ve karların düşmesine neden olabilmektedir.

Şekil 6.12 BİST gıda, İmalat ve gıda sektörü stok devir hızı oranları

İmalat sektörü ve gıda sektörü geneli incelendiğinde, TCMB verilerine göre 2012-2016 yılları arasında stok devir hızı imalat sektöründe ortalama 4,76 düzeyinde gerçekleşirken, gıda sektörü geneline oran ortalaması 3,79 olarak hesaplanmıştır (Anonim, 2019f). 2012- 2016 yıllarına ait sektör oranları **şekil 6.12**'de gösterilmiştir.

BİST gıda işletmelerinde oranlar imalat sanayi geneli ve gıda sektörü ortalamasının üzerinde olmuştur. BİST gıda işletmelerinde sektör geneline kıyasla talepleri zamanında karşılayamama ve sipariş giderlerinde maliyet artışı oluşturulabilmektedir.

2012-2018 yılları arasında BİST gıda işletmelerinin alacak devir hızı oranları şirketlerin bilançolarından elde edilen veriler ile hesaplanmıştır. Oranlar **çizelge 6.18**'de sunulmuş olup dönem içerisinde oran ortalamaları 6,4-8,81 değerleri arasında istikrarsız olarak değişim göstermiştir. BİST gıda işletmeleri içinde Dardanel 15,29 oran ile birinci, Coca-Cola grubu 14,12 ortalama ile ikinci sırada yer almıştır. Bu iki işletmede göreceli olarak işletme sermayesinin alacaklara daha az miktarda bağlandığı söylenebilir. Karsusan ve Kristal Kola sırasıyla 1,16 ve 2,04'lük oran ortalaması ile sektör ortalamasına göre oranları düşük kalan işletmeler olarak belirlenmiştir. Likiditenin ölçülmesinde tamamlayıcı olan bu oranın düşük olması söz konusu işletmelerde likidite sorununa işaret etmektedir.

Çizelge 6.18 2012- 2018 yılları arasında BİST’de işlem gören gıda işletimlerinin ticari alacaklar devir hızı

ŞİRKET ADI	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	ortalama
ALTINYAĞ	14,42	21,03	11,06	15,58	12,20	9,59	10,04	13,42
A.V.O.D.	3,44	3,39	8,21	8,84	8,13	7,54	8,91	6,92
ANADOLU EFES	9,16	10,71	10,29	9,26	8,47	9,08	9,48	9,49
BANVİT	8,62	9,04	8,20	9,06	11,28	12,17	11,29	9,95
COCA-COLA	14,70	15,23	14,86	13,72	12,13	13,32	14,90	14,12
DARDANEL	4,52	17,99	8,63	12,92	31,47	18,55	12,96	15,29
EKİZ	6,73	2,74	2,03	1,11	1,25	3,00	6,89	3,39
ERSU	15,31	9,73	5,99	3,16	2,60	6,51	4,32	6,80
FRİGO-PAK	11,21	11,42	13,59	10,14	7,97	10,98	13,52	11,26
KARSUSAN	0,77	2,21	1,10	2,27	0,00	0,69	1,09	1,16
KENT	6,84	7,06	4,81	5,08	6,05	5,69	4,71	5,75
KEREVİTAŞ	5,86	5,14	4,24	4,11	4,35	7,08	4,47	5,04
KONFRUT	8,03	5,29	6,44	4,88	5,44	12,73	12,84	7,95
KRİSTAL KOLA	0,72	1,51	1,88	2,46	2,98	2,77	2,00	2,04
MERKO GIDA	8,65	9,78	11,32	6,66	7,22	7,79	13,08	9,21
OYLUM	6,72	5,33	6,47	3,72	2,94	3,09	3,77	4,58
PENGÜEN GIDA	5,18	4,92	6,61	6,40	7,51	9,08	9,30	7,00
PINAR ET VE UN	7,59	7,52	8,32	8,52	7,33	6,60	7,09	7,57
PINAR SU	8,33	7,62	7,12	7,18	8,22	7,99	7,53	7,71
PINAR SÜT	7,15	7,46	6,90	6,86	6,63	5,71	5,48	6,60
SELÇUK GIDA	3,29	3,74	3,74	3,71	3,51	4,61	3,73	3,76
TAT .	4,05	3,74	4,18	4,33	4,19	4,20	3,82	4,07
TAZE KURU	5,16	6,75	7,80	5,87	3,79	2,35	3,16	4,98
TUKAŞ	1,76	2,29	2,34	5,63	5,55	4,74	5,11	3,92
TÜRK TUBORG	2,74	3,11	3,19	3,27	3,22	3,19	2,90	3,09
ULUSOY UN	0,00	13,13	6,56	5,44	4,95	6,07	7,92	6,29
ÜLKER	3,97	4,41	4,62	4,91	5,52	6,23	4,46	4,87
VANET	4,26	7,36	14,45	8,03	8,44	1,17	52,06	13,68
ORTALAMA	6,40	7,49	6,96	6,54	6,91	6,88	8,81	7,14

İmalat sektöründe alacakların devir hızı 2012-2016 yılları arasında istikrarlı olarak 0,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Gıda sektörü genelinde ise oran 2014 yılı haricinde 0,15 değerine yakın olarak hesaplanmıştır (Anonim, 2019f). İmalat sektörü ve gıda sektörü geneli ile kıyaslandığında BİST gıda sektörünün oran ortalaması çok yüksektir. Bu bağlamda BİST gıda işletmeleri alacaklarını imalat sektörü geneline göre daha kısa sürede tahsil edebilmekte ve daha fazla likidite sağlayabilmektedirler.

İşletmelerde hem karlılığı hem de riskleri ölçmede kullanılan diğer bir faaliyet oranı ise aktiflerin (varlıkların) devir hızıdır. Net satışların ortalama varlıklara bölünmesi ile hesaplanan bu oran yüksek olduğunda işletme riskinin düşük karlılığın ise yüksek olduğuna işaret etmektedir. Tersisi durumda ise karlığın düşük risklerin de yüksek olduğunu göstermektedir. Oranın düşük olması aynı zamanda işletmelerin tam kapasitede çalışmadıklarını da göstermektedir. Çalışmaya konu olan işletmelerde 2012-2018 dönemine ait aktif devir hızları **çizelge 6.19**'da verilmiştir.

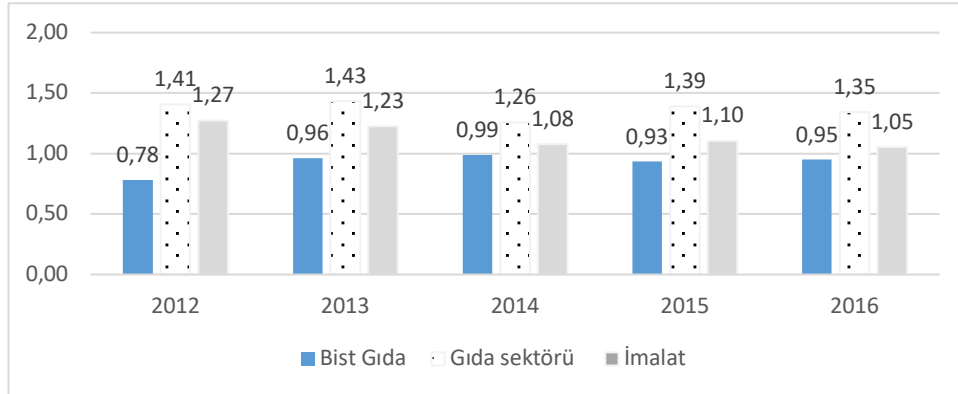
Çizelge 6.19 Borsa İstanbul'da yer alan gıda işletimlerinde aktiflerin devir hızı

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	ortalama
ALTINYAĞ	1,10	0,93	0,80	0,74	0,76	1,34	1,97	1,09
A.V.O.D.	0,59	0,56	1,05	0,90	0,76	0,69	0,81	0,77
ANADOLU EFES	0,71	0,54	0,47	0,48	0,44	0,47	0,55	0,52
BANVİT	1,66	1,84	1,97	1,96	1,79	2,07	2,03	1,90
COCA-COLA	1,03	0,92	0,84	0,83	0,73	0,71	0,78	0,83
DARDANEL	0,76	2,44	2,66	3,22	4,34	4,25	4,35	3,15
EKİZ	1,26	0,77	0,57	0,30	0,32	0,70	1,08	0,71
ERSU	0,66	0,40	0,52	0,35	0,16	0,19	0,27	0,36
FRİGO-PAK	0,76	0,60	0,81	0,84	0,84	0,90	1,00	0,82
KARSUSAN	0,07	0,21	0,07	0,10	0,00	0,01	0,01	0,07
KENT	1,02	1,07	1,22	0,96	1,05	1,24	1,24	1,11
KEREVİTAŞ	0,97	0,87	0,79	0,69	0,73	1,21	0,75	0,86
KONFRUT	1,02	0,80	1,05	0,77	0,57	0,75	0,83	0,83
KRİSTAL KOLA	0,32	0,67	0,74	0,93	1,17	1,03	0,69	0,79
MERKO GIDA	0,89	0,94	1,77	1,12	0,87	0,93	1,25	1,11
OYLUM	0,34	0,45	0,70	0,65	0,66	0,74	0,89	0,63
PENGÜEN GIDA	0,47	0,45	0,57	0,58	0,62	0,75	0,97	0,63
PINAR ET VE UN	1,00	1,12	1,24	1,22	1,19	1,09	1,01	1,13
PINAR SU	0,90	0,88	1,05	1,06	0,92	0,88	0,87	0,94
PINAR SÜT	1,17	1,25	1,29	1,22	1,18	1,16	1,15	1,20
SELÇUK GIDA	0,46	0,71	0,73	0,46	0,46	0,66	0,56	0,58
TAT .	1,29	1,36	1,33	1,38	1,46	1,45	1,40	1,38
TAZE KURU	0,09	0,18	0,49	0,72	0,85	0,55	0,61	0,50
TUKAŞ	0,55	0,64	0,50	0,68	0,72	0,71	0,76	0,65
TÜRK TUBORG	1,08	1,16	1,05	0,95	0,88	0,84	0,85	0,97
ULUSOY UN		4,01	2,21	2,07	2,15	2,53	3,15	2,69
ÜLKER	0,80	0,87	0,91	0,86	0,83	0,69	0,63	0,80
VANET	0,19	0,21	0,25	0,11	0,14	0,01	0,06	0,14
ORTALAMA	0,78	0,96	0,99	0,93	0,95	1,02	1,09	0,96

Buna göre 2012-2018 yılları arasında sektör ortalaması 0,78-1,09 arasında gerçekleşmiştir. Bu veriler ışığında, sektörde karlılığın düşük olduğunu ve işletmelerin risklere açık olduğunu söylemek mümkündür. Dardanel 3,15 ortalama ile sektör genelinde en yüksek aktif devir hızı oranına sahip işletme olmuştur. Ulusoy Un 2,69 oran, Banvit 1,88 oran ortalamasıyla BİST gıda sektör ortalamasının üzerinde yer alan firmalar olarak belirlenmiştir.

Karsusan 0,07, Vanet 0,14, Ersu 0,36 ortalama ile en düşük orana sahip işletmeler olarak belirlenmiştir. Bu işletmelerde yüksek risklerin bulunduğunu ve düşük karlılıkların olabileceğini söylemek mümkündür.

TCMB sektör bilançolarından elde edilen 2012-2016 yılları arası imalat sektörü ve gıda sektörü geneline ait aktif devir hızı oranları **şekil 6.13**'de sunulmuştur. Şekil incelendiğinde, BİST gıda sektöründe aktif devir hızı oranları karşılaştırılan sektörlerle göre daha düşük olmuştur. Bu bağlamda BİST gıda sektöründe karlılığın imalat sektörüne göre daha düşük olduğunu ve risklere daha açık olduğunu söylemek mümkündür.

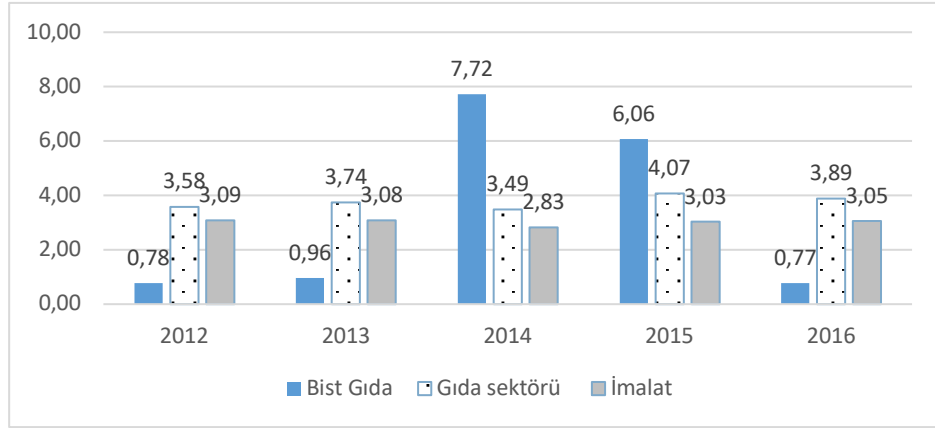
Şekil 6.13 İmalat sektörü, BİST Gıda ve Gıda sektörü genelinde aktif devir hızı oranları

Faaliyet oranları içinde öz kaynak kullanımının verimliliği öz kaynakların devir hızı oranı ile ölçülmektedir. Öz kaynakların devir hızı **çizelge 6.20**'da verilmiştir.

Çizelge 6.20 BİST Gıda işletmelerinde öz kaynakların devir hızı

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	ortalama
ALTINYAĞ	1,10	0,93	1,22	1,52	2,01	8,40	16,74	4,56
A.V.O.D.	0,59	0,56	2,20	1,79	1,30	1,18	1,81	1,35
ANADOLU EFES	0,71	0,54	0,80	0,84	1,66	1,63	1,01	1,03
BANVİT	1,66	1,84	18,70	12,89	6,90	5,30	4,36	7,38
COCA-COLA	1,03	0,92	1,92	1,79	1,54	1,63	1,79	1,52
DARDANEL	0,76	2,44	-0,99	-1,35	-1,37	-1,25	-1,40	-0,45
EKİZ	1,26	0,77	4,54	3,13	3,55	4,02	6,12	3,34
ERSU	0,66	0,40	0,75	0,47	0,20	0,23	0,37	0,44
FRİGO-PAK	0,76	0,60	3,13	3,82	4,14	3,57	3,47	2,78
KARSUSAN	0,07	0,21	0,14	0,23	0,00	0,01	0,03	0,10
KENT	1,02	1,07	1,93	1,45	1,66	2,01	2,09	1,61
KEREVİTAŞ	0,97	0,87	148,14	111,83	-32,41	6,84	5,94	34,60
KONFRUT	1,02	0,80	1,55	0,90	0,68	0,97	1,33	1,04
KRİSTAL KOLA	0,32	0,67	0,92	1,21	1,55	1,54	1,17	1,06
MERKO GIDA	0,89	0,94	5,24	2,74	2,99	4,32	4,98	3,16
OYLUM	0,34	0,45	1,24	1,29	1,45	1,58	1,94	1,18
PENGÜEN GIDA	0,47	0,45	1,65	1,83	2,26	3,72	5,29	2,24
PINAR ET VE UN	1,00	1,12	1,63	1,57	1,55	1,41	1,33	1,37
PINAR SU	0,90	0,88	1,94	2,47	2,79	3,10	3,65	2,25
PINAR SÜT	1,17	1,25	2,57	2,41	1,81	1,93	2,02	1,88
SELÇUK GIDA	0,46	0,71	1,30	0,80	0,74	1,10	0,83	0,85
TAT .	1,29	1,36	2,86	2,37	2,23	2,25	2,33	2,10
TAZE KURU	0,09	0,18	0,67	1,83	2,14	1,49	2,46	1,27
TUKAŞ	0,55	0,64	1,93	1,69	1,57	1,70	2,37	1,49
TÜRK TUBORG	1,08	1,16	2,00	1,72	1,53	1,39	1,39	1,47
ULUSOY UN		4,01	5,66	6,20	6,60	9,63	13,59	7,61
ÜLKER	0,80	0,87	2,31	2,14	2,24	2,11	1,87	1,77
VANET	0,19	0,21	0,32	0,13	0,18	0,02	0,08	0,16
ORTALAMA	0,78	0,96	7,72	6,06	0,77	2,57	3,18	3,15

Çizelge verilerine göre, sektör ortalaması 2014 ve 2015 diğer yıllar ile karşılaştırıldığında çok yüksektir. Söz konusu yıllarda ortalamanın yüksek olmasında Kerevitaş'ın 148,14 ile 111,83'lük öz sermaye devir hızı oranlarının etkili olduğu gözlemlenmiştir. Kerevitaş'ın oranı hesaplamalardan çıkarıldığında sektör ortalaması 2014 yılı için 2,52, 2015 yılı için ise 2,14 olarak hesaplanmaktadır. **Şekil 6.14**'de gösterilmiş olan BİST gıda sektörü öz sermaye devir hızı oranları, imalat sektörü geneli ve gıda imalat sektörü geneli ile kıyaslandığında, 2014 ve 2015 yılları haricinde düşük kalmıştır. BİST gıda işletmelerinde öz sermayenin imalat sektörüne göre daha verimsiz kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 6.14 BİST gıda, İmalat sektörü ve gıda sektörü öz sermaye devir hızı oranları

Kerevitaş'ın sektörün çok üzerinde öz sermaye devir hızı oranı olması, işletmede öz sermayenin yetersiz olduğuna işaret etmekte olup işletmenin geniş ölçüden yabancı kaynaklardan yararlandığını ortaya koymaktadır. Benzer bir durum 2012-2018 yılları arasında 7,38 orana sahip olan Banvit için de geçerlidir. Karsusan 0,11 oran, Vanet 0,18 oran ortalaması ile sektör ortalamasının çok altında öz sermaye devir hızına sahip olan işletmeler olarak belirlenmiştir. Bu şirketlerde ise yukarıdaki durumun aksine öz sermayenin iş hacmine göre çok yüksek olduğunu göstermekte ve kaynakların etkin kullanılmadığına işaret etmektedir.

6.3.4 BİST'de işlem gören gıda işletmelerinin karlılık oranları

İşletmelerde faaliyetlerin ve uygulanan politikaların performans ölçümü karlılık oranları ile ölçülmektedir. Karlılık oranları bu bağlamda işletmelerde varlıkların ve kaynakların ne derecede etkin kullanıldıklarını göstermektedir. Borsa İstanbul'da hisseleri işlem gören gıda işletmelerin 2012-2018 yılları arasında brüt kar marjlarına **çizelge 6.21**'de yer verilmiştir.

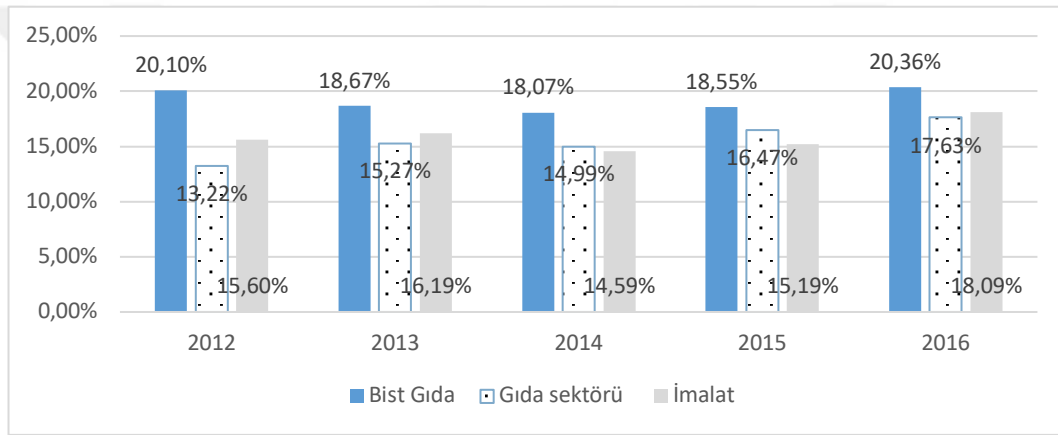
Çizelge 6.21 Borsa İstanbul’da yer alan gıda işletmelerinin brüt kar oranları (%)

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Şirket ortalaması
ALTINYAĞ	-3,42	10,95	4,79	5,06	10,26	7,55	-1,45	4,82
A.V.O.D.	22,92	18,25	12,53	20,27	17,94	17,41	19,14	18,22
ANADOLU EFES	48,91	43,45	43,82	41,03	39,26	38,93	37,37	42,57
BANVİT	13,80	11,97	13,09	10,57	18,89	23,41	14,13	15,29
COCA-COLA	38,44	37,76	36,45	34,72	33,93	34,05	33,20	35,89
DARDANEL	38,96	38,40	38,55	34,55	37,26	25,18	30,75	35,48
EKİZ	-1,10	13,98	7,05	11,27	1,93	3,43	0,87	6,09
ERSU	9,25	9,68	9,50	14,50	20,25	23,78	9,22	14,49
FRİGO-PAK	9,15	6,50	11,43	12,40	10,51	23,53	27,75	12,25
KARSUSAN	39,15	5,86	-8,46	7,21	0,00	72,92	75,78	19,45
KENT	27,67	29,09	29,36	35,89	30,38	29,64	27,83	30,34
KEREVİTAŞ	26,66	27,75	28,24	27,65	24,82	17,69	23,24	25,47
KONFRUT	20,33	28,30	31,99	20,06	27,64	28,90	36,20	26,20
KRİSTAL KOLA	5,15	18,15	6,93	7,61	12,04	8,97	3,74	9,81
MERKO GIDA	17,61	18,92	20,52	18,61	12,69	7,23	9,03	15,93
OYLUM	-12,95	-20,37	7,39	6,73	2,96	6,93	11,34	-1,55
PENGÜEN GIDA	19,63	4,09	11,06	19,77	14,75	14,90	17,34	14,03
PINAR ET VE UN	17,37	17,33	14,93	16,77	16,55	15,10	13,89	16,34
PINAR SU	46,72	40,64	42,97	47,58	39,90	43,96	41,60	43,63
PINAR SÜT	19,94	18,63	16,77	16,06	17,90	15,87	15,56	17,53
SELÇUK GIDA	10,25	0,39	-2,86	1,64	-0,71	21,34	19,08	5,01
TAT .	20,26	20,91	21,08	22,57	23,48	22,22	20,41	21,75
TAZE KURU	29,58	30,77	35,82	20,65	29,62	39,76	10,10	31,03
TUKAŞ	10,08	14,31	-3,79	20,33	19,74	18,93	26,14	13,27
TÜRK TUBORG	50,11	55,30	55,95	54,78	56,75	56,88	53,28	54,96
ULUSOY UN	0,00	7,09	6,44	7,57	6,60	5,01	3,65	5,45
ÜLKER	21,48	23,04	21,02	21,68	23,51	26,54	26,20	22,88
VANET	-3,17	-8,51	-6,67	-38,08	0,97	-19,34	0,18	-12,47
ORTALAMA	20,10	18,67	18,07	18,55	20,36	26,83	21,63	20,43

Net satışlardan satışların maliyeti çıkarılarak elde edilen brüt kar oranları incelendiğinde sektörde 2012-2018 yılları arasında oranın %18,07 ile %26,83 arasında dalgalı olarak değişim gösterdiği gözlemlenmiştir. Brüt kar marjı faaliyet, faiz ve vergi giderlerini kapsamadığından, bu oranın sektör genelinde düşük olduğu görülmüştür. %54,96 ortalama ile Türk Tuborg sektör ortalamasının üstünde en yüksek brüt kar marjına sahip firma olmuş, Vanet ise % -12,47 ile en düşük kar marjına sahip firma olarak yer almıştır. Pınar su, Anadolu Efes, Coca-Cola, Dardanel ve Taze Kuru’nun brüt kar

marjlarını 6 yıllık dönem içerisinde sektör ortalamasının üzerinde yer alırken, Oylum, Ulusoy Un, ve Ekiz'in brüt kar marjları söz konusu yıllar arasında sektör ortalamasının altında kalmıştır.

Şekil 6.15'da 2012- 2016 dönemi imalat sektörü ve gıda sektörü genelinin brüt kar oranları BİST gıda işletmelerinin oranları ile karşılaştırıldığında, borsa da işlem gören gıda işletmelerinin daha yüksek brüt kar oranlarına sahip oldukları görülmektedir. BİST gıda sektöründe 2012- 2016 dönemi ortalaması %19,15, imalat sanayi ile gıda sektörü genelinde ise oranlar benzer şekilde %16'nın altında olarak hesaplanmıştır.

Şekil 6.15 BİST gıda, imalat sektörü ve gıda sektörü brüt kar oranları

Brüt kar marjı sektörde yer alan işletmelerin mali performansı hakkında genel bir fikir sağlamaktadır. İşletmelerde net rantabilite ölçümü brüt kardan faaliyet giderleri, faaliyet ile faiz ve vergi giderlerini düşülerek elde edilen dönem net karının satış hasılatına oranı olan net kar marjı ile sağlanmaktadır. Çalışmaya konu olan işletmelerde net kar marjları **çizelge 6.22** 'de sunulmuştur.

Çizelge 6.22 Borsa İstanbul'da yer alan gıda işletmelerinin net kar oranları (%)

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Ortalama
ALTINYAĞ	-16,73	5,32	-3,20	-7,71	-6,26	3,80	-13,81	-5,51
A.V.O.D.	4,08	-0,78	0,90	2,96	0,96	7,20	-3,74	1,65
ANADOLU EFES	9,46	31,03	-3,29	-1,34	-0,38	2,36	1,69	5,64
BANVİT	0,69	-3,38	-1,07	-4,98	3,23	10,04	2,76	1,04

Çizelge 6.22 Borsa İstanbul’da yer alan gıda işletmelerinin net kar oranları (devam)

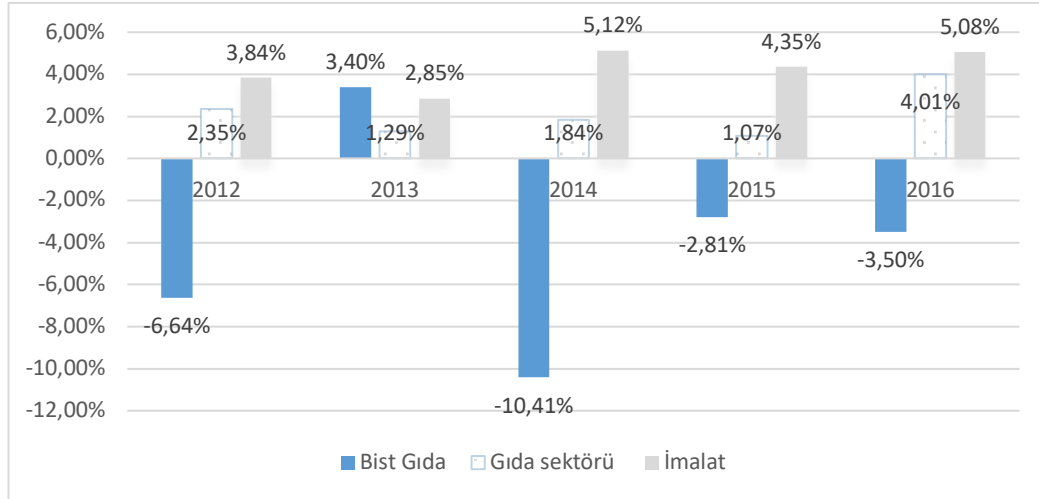
COCA-COLA	9,20	9,68	5,80	1,88	0,32	3,30	3,39	4,80
DARDANEL	16,06	234,02	-10,17	-11,45	-9,30	-8,31	-20,44	27,20
EKİZ	-22,63	-12,37	-1,84	-39,12	27,15	-3,83	-9,28	-8,85
ERSU	-0,30	-2,02	-4,81	-5,89	0,69	13,41	0,35	0,20
FRİGO-PAK	4,80	-16,22	-4,60	-12,03	-4,46	2,45	6,53	-3,36
KARSUSAN	-75,79	39,03	-291,53	-37,50	0,00	-761,93	-372,76	-214,35
KENT	2,67	-2,68	3,33	9,26	-1,43	5,59	6,41	3,31
KEREVİTAŞ	-0,34	-16,53	-5,78	-22,25	-15,97	2,75	-1,38	-8,50
KONFRUT	7,56	6,70	15,44	12,97	22,45	20,87	24,91	15,84
KRİSTAL KOLA	-6,74	5,21	0,60	2,46	2,89	2,77	-10,14	-0,42
MERKO GIDA	0,63	-4,16	8,85	0,91	-7,52	-14,51	-26,71	-6,07
OYLUM	-21,66	-40,07	0,25	-3,95	-4,42	-4,21	0,37	-10,53
PENGÜEN GIDA	2,49	-28,83	-11,40	3,55	-8,54	-9,48	0,39	-7,40
PINAR ET VE UN	7,33	7,98	8,03	11,25	9,36	9,13	8,86	8,85
PINAR SU	0,12	-7,86	1,63	-6,23	-13,07	-9,94	-9,43	-6,40
PINAR SÜT	7,54	8,33	9,26	6,15	5,62	3,80	3,31	6,29
SELÇUK GIDA	16,82	11,12	-0,61	9,84	-10,91	3,07	3,84	4,74
TAT .	-0,87	-1,30	18,39	7,39	6,59	5,70	3,34	5,61
TAZE KURU	-13,03	-141,64	-56,31	-16,62	1,73	2,65	-32,38	-36,51
TUKAŞ	-15,52	-29,10	-41,25	23,35	7,51	2,68	9,51	-6,12
TÜRK TUBORG	12,45	18,10	20,47	21,24	24,61	24,90	25,16	20,99
ULUSOY UN	0,00	1,18	1,54	0,81	1,28	0,92	0,67	0,91
ÜLKER	7,13	8,27	8,13	9,23	6,17	8,96	13,23	8,73
VANET	-114,67	16,14	41,67	-32,77	-132,72	321,83	14,60	16,30
ORTALAMA	-6,64	3,40	-10,41	-2,81	-3,50	-12,64	-13,24	-6,55

Çizelge incelendiğinde 2013 yılında Dardanel’e ait net kar marjını %234,02 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu yıla ait bilanço incelendiğinde Şirketin varlık satışı gerçekleştirerek borçlu bulunduğu bankalarla yüksek miktarda kredi borcunun iptal edildiği anlaşılmıştır. Borcun silinmesi faaliyet dışı gelir olarak yansımış ve dönem karını olumlu yönde etkilemiştir. Dönem içerisinde Türk Tuborg’un net kar marjı oranının istikrarlı şekilde yükseldiği görülmektedir. Oran 2012 yılında %12,45’den 2018 yılında % 25,16’ya yükselmiştir. Dardanel’deki istisnai kar dikkate alınmadığı takdirde sektör içerisinde en yüksek kar marjı oranına sahip firma % 20,99 ortalama ile Tuborg olmuştur.

BİST gıda sektörü genelinde birçok firmanın zarar etmiş oldukları görülmektedir. Sektör ortalaması 2013 yılı haricinde %-2,81-(-12,64) arasında değişmektedir. İncelenen dönemde, işletmelerin net rantabilitelerinin çok düşük olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası verilerine göre 2012- 2018 yılları arasında yıllık ortalama ağırlıklı mevduat faizi ortalamasının %11,37 düzeyinde gerçekleştiği düşünüldüğünde işletmeler için fırsat maliyeti yüksektir. Bu bağlamda üretim maliyetleri ile birlikte yönetim giderlerinin ve faiz giderlerinin yüksek olması net karlarını olumsuz yönde etkiledikleri söylenebilir.

Sektörde Karsusan, Taze Kuru, Oylum, Kerevitaş Ekiz, Tukaş, Penguen Gıda, Pınar su, Frigo-Pak, Altınyağ ve Merko işletmelerin zarar ettikleri görülmektedir. Karsusan genel olarak sektör içerisinde en düşük kar marjlarına sahip firma olarak belirlenmiştir. İşletmenin iş kazası nedeniyle faaliyetleri 2016 yılında durdurulmuş olup, 2017 yılında tekrar faaliyete geçmesinden ötürü satış hacmi söz konusu yıllarda düşük kalmıştır. 2014 yılında olağan dışı bir kar açıklayan Dardanel göz ardı edildiğinde Türk Tuborg, Konfrut ve Pınar Et, inceleme dönemi içerisinde en yüksek net kar marjına sahip firmalar olmuştur.

İmalat sektörü ve gıda sektörü geneli ele alındığında 2012- 2016 yılları arasında net kar oranları %5,2'nin altında kalmıştır. Gıda sektöründe genel net kar oranı en düşük yıl %1,07 ile 2015 yılı olmuş, en yüksek net kar oranı 2016 yılında 4,01 olarak hesaplanmıştır. İmalat sektöründe en yüksek kar 2014 yılında %5,12 olurken, en düşük kar 2013 yılında %2,85 olmuştur. Bu oranlar BİST gıda sektörü ortalamalarına göre yüksek olmasına karşın, dönem faiz oranları dikkate alındığında imalat sektörünün düşük bir kar rantabilitesi olduğu anlaşılmaktadır (**Şekil 6.16**).

Şekil 6.16 2012-2016 yılları arasında İmalat ve gıda sektörü net kar oranları

Varlıkların ve öz sermayenin karlık oranları incelendiğinde gıda işletmelerinin 2012-2018 yıllarına ait ortalama aktif karlılık oranlar **çizelge 6.23** 'de sunulmuştur.

Çizelge 6.23 Borsa İstanbul'da işlem gören gıda işletmelerinin 2012- 2018 yılları arasında aktif karlılığı (%)

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Ortalama
ALTINYAĞ	-20,24	4,10	-2,49	-4,20	-5,78	4,41	-32,61	-8,11
A.V.O.D.	2,13	-0,41	0,83	2,37	0,64	4,68	-2,85	1,06
ANADOLU EFES	5,21	12,76	-1,65	-0,62	-0,16	1,03	0,81	2,48
BANVİT	1,06	-5,75	-2,09	-9,49	5,62	18,97	5,25	1,94
COCA-COLA	8,91	7,17	4,82	1,42	0,21	2,10	2,57	3,89
DARDANEL	15,78	680,46	-19,56	-43,26	-40,73	-33,64	-73,05	69,43
EKİZ	-33,65	-9,26	-1,03	-11,72	9,27	-2,48	-9,81	-8,38
ERSU	-0,14	-0,93	-2,67	-1,67	0,12	2,46	0,09	-0,39
FRİGO-PAK	3,90	-10,61	-3,58	-9,23	-3,94	2,01	5,27	-2,31
KARSUSAN	-4,21	7,51	-22,83	-3,02	0,00	-4,13	-4,95	-4,52
KENT	2,79	-2,92	3,96	8,61	-1,56	6,65	7,15	3,53
KEREVİTAŞ	-0,33	-11,83	-4,15	-12,89	-12,20	1,96	-1,10	-5,79
KONFRUT	7,72	5,25	17,85	9,73	11,40	13,90	15,89	11,68
KRİSTAL KOLA	-2,19	3,30	0,41	2,33	3,26	2,46	-6,86	0,39
MERKO GIDA	0,52	-3,83	21,60	0,79	-5,79	-14,45	-34,24	-5,06
OYLUM	-6,84	-16,86	0,16	-2,35	-2,80	-2,74	0,28	-4,45

Çizelge 6.23 Borsa İstanbul’da işlem gören gıda işletmelerinin 2012- 2018 yılları arasında aktif karlılığı (%) (devam)

PENGUEN GIDA	1,08	-13,29	-6,71	1,94	-5,12	-7,01	0,43	-4,10
PINAR ET VE UN	7,40	8,67	9,95	12,76	10,91	9,12	8,48	9,61
PINAR SU	0,10	-6,65	1,77	-6,02	-10,40	-7,98	-7,52	-5,24
PINAR SÜT	8,88	9,87	11,16	7,04	6,43	3,92	3,53	7,26
SELÇUK GIDA	7,36	6,83	-0,40	4,68	-4,90	2,04	2,01	2,52
TAT .	-1,13	-1,82	22,63	10,28	9,36	7,78	4,46	7,37
TAZE KURU	-0,72	-37,12	-20,63	-12,47	1,25	1,26	-20,98	-12,77
TUKAŞ	-8,75	-18,26	-21,12	13,97	5,18	1,70	5,76	-3,07
TÜRK TUBORG	12,07	18,28	18,26	17,37	18,43	18,52	18,29	17,32
ULUSOY UN	0,00	2,37	2,87	1,65	2,60	1,94	1,92	1,91
ÜLKER	5,29	7,19	7,37	7,23	4,38	5,17	7,38	6,29
VANET	-25,26	3,19	9,16	-3,45	-17,83	3,31	1,07	-4,26
ORTALAMA	-0,49	22,76	0,85	-0,65	-0,82	1,54	-3,69	2,79

Çizelge 6.23’e göre 2012- 2018 yılları arasında sektörde aktif karlılık oranı % 2,79 olarak hesaplanmıştır. Dönem ortalaması 2013 yılında Dardanel’in normalin çok üzerinde kar sağlamış olması nedeniyle yükselmiş, ancak genel olarak düşük olduğu ve bazı yıllarda net kar marjı sıfırın altında gerçekleşmiştir. Genel olarak firmaların aktif karlılıklarının işletmelerde yabancı kaynak kullanımının yüksek olması ve şirketlerin gerçekleştirdikleri dönem karlarının düşük olmasından düşük olduğu gözlemlenmiştir. BİST gıda sektörü ortalaması 2013 yılı ve 2017 yılı haricinde %0 değerine yakın değerlerdir. 2012-2016 yılları arasında imalat sektörü ve gıda sektörü geneli ile karşılaştırıldığında, BİST gıda işletmelerinin aktif karlılığı düşük kalmıştır. İmalat sektöründe en düşük oran %,3,5 ile 2013 yılında, en yüksek aktif karlılık oranı ise 2016 yılında kaydedilmiştir. İmalat sektörü ortalaması ise dönem içinde %4,81 olmuştur (Anonim, 2019f).

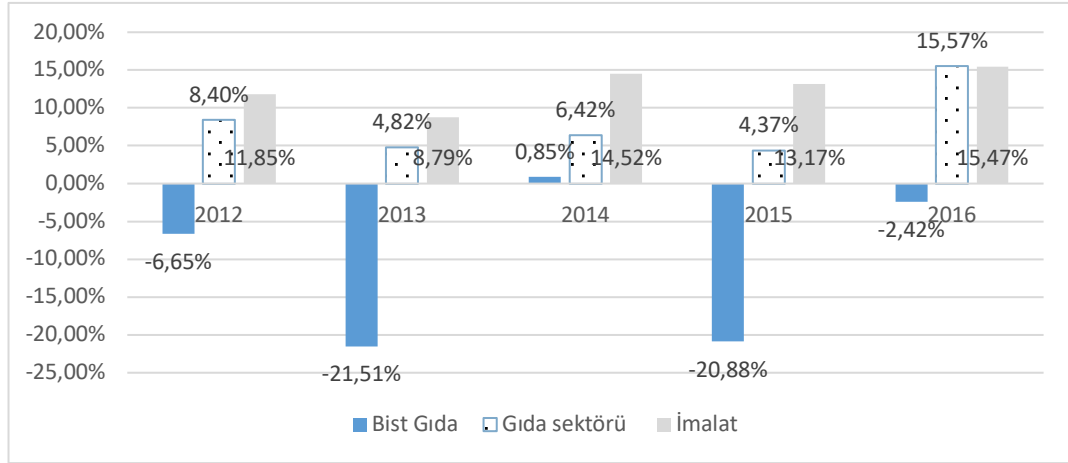
Başta Türk Tuborg, Konfrut ve Pınar Et gruplarının aktif karlılıklarının ortalaması incelenen dönem içerisinde BİST gıda sektör ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Söz konusu işletmeler birim varlık başına daha yüksek kar sağlayarak varlıklarını etkin kullanmışlardır. Dardanel, Taze Kuru, Ekiz ve Oylum dönem içerisinde aktif karlılığı sektör ortalamasının altında kalan işletmeler olmuştur.

2012- 2018 mali yıllarına ilişkin BİST gıda işletmelerinin öz kaynaklar karlılık oranları **çizelge 6.24**'de sunulmuştur. Öz sermaye karlılığı incelendiğinde sektör genel ortalaması 2012- 2018 yılları arasında %-7,80 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 6.24 BİST gıda işletmelerinin öz sermaye karlılığı (%)

Şirket adı	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Ortalama
ALTINYAĞ	-28,66	5,92	-2,49	-9,85	-19,21	80,45	-231,18	4,36
A.V.O.D.	3,65	-0,82	0,83	4,43	1,02	8,50	-6,78	2,94
ANADOLU EFES	8,94	21,19	-1,65	-1,09	-270,33	1,93	1,70	-40,17
BANVİT	5,69	-48,50	-2,09	-45,54	18,24	41,41	12,05	-5,13
COCA-COLA	19,86	17,49	4,82	3,06	0,45	5,17	6,06	8,48
DARDANEL	2,06	-159,64	-19,56	14,76	12,00	9,89	28,61	-23,42
EKİZ	-229,09	-84,27	-1,03	-241,88	67,22	-12,16	-56,75	-83,54
ERSU	-0,17	-1,39	-2,67	-2,25	0,14	3,09	0,13	-0,54
FRİGO-PAK	10,56	-39,26	-3,58	-47,25	-18,60	7,11	22,67	-15,17
KARSUSAN	-7,22	14,91	-22,83	-8,37	0,00	-8,92	-9,94	-5,40
KENT	4,44	-4,64	3,96	12,66	-2,68	10,22	13,40	3,99
KEREVİTAŞ	2,31	-205,12	-4,15	-358,72	141,21	8,77	-8,21	-69,28
KONFRUT	14,82	9,63	17,85	11,00	14,27	18,34	33,14	14,32
KRİSTAL KOLA	-2,34	3,79	0,41	2,95	4,50	3,89	-11,91	2,20
MERKO GIDA	2,05	-18,81	21,60	2,48	-21,52	-92,41	-132,98	-17,77
OYLUM	-8,34	-30,30	0,16	-5,26	-6,11	-5,81	0,71	-9,28
PENGÜEN GIDA	2,31	-35,75	-6,71	6,30	-21,43	-43,11	2,06	-16,40
PINAR ET VE UN	9,66	11,49	9,95	16,37	14,25	11,83	11,77	12,26
PINAR SU	0,15	-11,85	1,77	-16,74	-33,48	-30,81	-34,37	-15,16
PINAR SÜT	12,57	14,06	11,16	10,60	10,12	6,82	6,69	10,89
SELÇUK GIDA	10,42	10,80	-0,40	7,18	-8,45	3,33	3,21	3,81
TAT .	-2,91	-4,64	22,63	16,09	14,04	12,41	7,76	9,60
TAZE KURU	-0,81	-28,45	-20,63	-36,04	2,87	3,88	-79,71	-13,20
TUKAŞ	-22,86	-101,00	-21,12	31,22	11,16	4,46	22,57	-16,36
TÜRK TUBORG	27,03	35,80	18,26	30,96	31,71	29,67	35,01	28,90
ULUSOY UN	0,00	4,94	2,87	4,89	8,24	8,48	9,07	4,91
ÜLKER	15,46	17,93	7,37	17,31	13,05	15,98	24,71	14,52
VANET	-29,06	4,16	9,16	-4,01	-27,98	4,78	1,21	-7,16
ORTALAMA	-6,65	-21,51	0,85	-20,88	-2,42	3,83	-11,76	-7,80

Oranın düşük olması sektör içerisinde öz sermayenin etkin kullanılmadığını göstermektedir. **Çizelge 6.24**'e göre Türk Tuborg, Ülker ve Konfrut sektör ortalaması üzerinde öz kaynak karlılık oranları ile öz sermayenin en etkin kullanıldığı işletmeler olurken, Ekiz, Dardanel ve Anadolu Efes en düşük karlılık oranlarına sahip işletmeler olmuştur.

Şekil 6.17 2012- 2016 yılları arasında imalat sektörü ve gıda sektörü öz sermaye karlılık oranları

İmalat sektöründe öz sermaye karlılık oranları %8,4-15,57 oranları arasında değişim göstermiştir. BİST gıda sektörü ortalamaları ile karşılaştırıldığında, imalat sektöründe öz sermaye karlılığı yüksek olmuştur (Şekil 6.17).

2012-2018 yılları arasında dönem karlılıklarının düşük olması karlılık oranlarını olumsuz yönde etkilemiştir. BİST gıda işletmeleri genelinde faaliyet giderleri ve özellikle finansman giderlerinin yüksek olması bilançolarda net karların düşük veya birçok işletmede net zarar oluşmasına neden olmuştur.

6.4 TOPSİS Yöntemiyle BİST Gıda İşletmelerinin Mali Performansı

Çalışmada belirlenen finansal kriterler ve ağırlıkları doğrultusunda 2012 yılına göre düzenlenmiş Standart karar matrisi çizelge 6.25’de sunulmuştur.

Çizelge 6.25 2012 yılı BİST gıda sektörü standart karar matrisi

Kriterler	a1	a2	a3	a4	a5	a6	a7	a8	a9	a10
ALTINYAĞ	0,991	0,294	0,706	2,404	0,247	1,069	1,210	1,713	-0,287	-0,202
A.V.O.D.	1,756	0,416	0,584	1,402	0,385	0,555	0,522	0,894	0,036	0,021
ANADOLU EFES	1,794	0,417	0,583	1,397	0,182	1,156	0,551	0,945	0,089	0,052
BANVİT	1,046	0,813	0,187	0,230	0,639	1,777	1,532	8,202	0,057	0,011
COCA-COLA	2,251	0,551	0,449	0,814	0,162	1,415	0,969	2,159	0,199	0,089
DARDANEL	0,074	8,674	-7,674	-0,885	8,619	-0,047	0,982	-0,128	-0,021	0,158

Çizelge 6.25 2012 yılı BİST gıda sektörü standart karar matrisi (devam)

EKİZ	0,482	0,853	0,147	0,172	0,797	4,192	1,487	10,121	-2,291	-0,336
ERSU	3,276	0,200	0,800	4,006	0,104	0,826	0,460	0,575	-0,002	-0,001
FRİGO-PAK	0,731	0,630	0,370	0,586	0,502	1,714	0,813	2,199	0,106	0,039
KARSUSAN	1,003	0,417	0,583	1,400	0,290	1,216	0,056	0,095	-0,072	-0,042
KENT	1,373	0,372	0,628	1,689	0,348	0,831	1,043	1,661	0,044	0,028
KEREVİTAŞ	0,904	1,141	-0,141	-0,123	0,560	-3,510	0,963	-6,843	0,023	-0,003
KONFRUT	1,827	0,479	0,521	1,087	0,463	0,295	1,020	1,959	0,148	0,077
KRİSTAL KOLA	10,557	0,061	0,939	15,499	0,052	0,485	0,326	0,347	-0,023	-0,022
MERKO GIDA	0,834	0,748	0,252	0,337	0,629	1,884	0,824	3,270	0,021	0,005
OYLUM	1,949	0,181	0,819	4,537	0,119	0,936	0,316	0,385	-0,083	-0,068
PENGÜEN GIDA	0,931	0,532	0,468	0,881	0,516	1,108	0,434	0,927	0,023	0,011
PINAR ET VE UN	1,856	0,234	0,766	3,281	0,179	0,871	1,009	1,317	0,097	0,074
PINAR SU	1,002	0,344	0,656	1,908	0,282	0,430	0,837	1,276	0,001	0,001
PINAR SÜT	1,637	0,293	0,707	2,414	0,222	0,901	1,179	1,667	0,126	0,089
SELÇUK GIDA	2,734	0,294	0,706	2,403	0,248	0,456	0,437	0,619	0,104	0,074
TAT	1,657	0,612	0,388	0,635	0,451	0,650	1,302	3,353	-0,029	-0,011
TAZE KURU	6,001	0,118	0,882	7,495	0,116	0,346	0,055	0,062	-0,008	-0,007
TUKAŞ	1,608	0,617	0,383	0,620	0,475	0,617	0,564	1,473	-0,229	-0,087
TÜRK TUBORG	1,063	1,087	0,447	0,411	0,533	0,969	0,969	2,170	0,270	0,121
ULUSOY UN	0,000	0	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
ÜLKER	1,976	0,658	0,342	0,520	0,362	0,832	0,742	2,168	0,155	0,053
VANET	1,170	0,131	0,869	6,650	0,083	1,038	0,220	0,253	-0,291	-0,253

Çizelge 6.25’de yer alan karar matrisi kullanılarak 2.aşamada $r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}}$

eşitliğinden normaliz edilmiş karar matrisinin elemanları hesaplanmıştır. Örnek olarak 2012 yılında Altınyağ firmasına ait normalize edilmiş karar matrisi değeri aşağıdaki hesaplanmıştır.

$$r_{11} = \frac{0,991}{\sqrt{\sum_1 0,991^2 + 1,756^2 + 1,794^2 + \dots + 1,170^2}} = 0,068$$

Her bir kriter için eşit olarak ağırlık verildiğinden ve TOPSİS analizinde 10 kriter seçilmiş olduğundan ötürü normalize edilmiş karar matrisinde yer alan her eleman 0,1 ile çarpılarak çizelge 6.26’da gösterilen ağırlıklı Normalize edilmiş karar matrisi oluşturulmuştur.

Çizelge 6.26 2012 yılı BİST gıda işletmelerinin ağırlıklı normalize edilmiş karar matrisi

ŞİRKET	a1	a2	a3	a4	a5	a6	a7	a8	a9	a10
ALTINYAĞ A.Ş.	0,007	0,003	0,009	0,012	0,003	0,014	0,027	0,010	-0,012	-0,036
A.V.O.D.	0,012	0,005	0,007	0,007	0,004	0,007	0,012	0,005	0,002	0,000
ANADOLU EFES	0,012	0,005	0,007	0,007	0,002	0,016	0,012	0,006	0,004	0,000
BANVİT	0,007	0,009	0,002	0,001	0,007	0,024	0,034	0,049	0,002	0,000
COCA-COLA.	0,015	0,006	0,005	0,004	0,002	0,019	0,021	0,013	0,008	0,001
DARDANEL	0,001	0,095	-0,093	-0,004	0,097	-0,001	0,022	-0,001	-0,001	0,001
EKİZ	0,003	0,009	0,002	0,001	0,009	0,056	0,033	0,061	-0,096	-0,002
ERSU	0,023	0,002	0,010	0,019	0,001	0,011	0,010	0,003	0,000	0,000
FRİGO-PAK	0,005	0,007	0,004	0,003	0,006	0,023	0,018	0,013	0,004	0,000
KARSUSAN	0,007	0,005	0,007	0,007	0,003	0,016	0,001	0,001	-0,003	0,000
KENT GIDA	0,009	0,004	0,008	0,008	0,004	0,011	0,023	0,010	0,002	0,000
KEREVİTAŞ	0,006	0,013	-0,002	-0,001	0,006	-0,047	0,021	-0,041	0,001	0,000
KONFRUT	0,013	0,005	0,006	0,005	0,005	0,004	0,023	0,012	0,006	0,001
KRİSTAL KOLA	0,073	0,001	0,011	0,075	0,001	0,007	0,007	0,002	-0,001	0,000
MERKO GIDA	0,006	0,008	0,003	0,002	0,007	0,025	0,018	0,020	0,001	0,000
OYLUM	0,013	0,002	0,010	0,022	0,001	0,013	0,007	0,002	-0,003	0,000
PENGÜEN GIDA	0,006	0,006	0,006	0,004	0,006	0,015	0,010	0,006	0,001	0,000
PINAR ET VE UN	0,013	0,003	0,009	0,016	0,002	0,012	0,022	0,008	0,004	0,001
PINAR SU	0,007	0,004	0,008	0,009	0,003	0,006	0,019	0,008	0,000	0,000
PINAR SÜT	0,011	0,003	0,009	0,012	0,003	0,012	0,026	0,010	0,005	0,001
SELÇUK GIDA	0,019	0,003	0,009	0,012	0,003	0,006	0,010	0,004	0,004	0,001
TAT GIDA	0,011	0,007	0,005	0,003	0,005	0,009	0,029	0,020	-0,001	0,000
TAZE KURU	0,041	0,001	0,011	0,036	0,001	0,005	0,001	0,000	0,000	0,000
TUKAŞ	0,011	0,007	0,005	0,003	0,005	0,008	0,012	0,009	-0,010	-0,001
TÜRK TUBORG	0,007	0,012	0,005	0,002	0,006	0,013	0,021	0,013	0,011	0,001
ÜLKER	0,014	0,007	0,004	0,003	0,004	0,011	0,016	0,013	0,006	0,000
VANET	0,008	0,001	0,011	0,032	0,001	0,014	0,005	0,002	-0,012	-0,002

TOPSİS yönteminde 4.aşamada çizelge 6.26'da gösterilen matris de her sütunun en büyük değeri ile en küçük değerleri belirlenerek ideal A^* seti ile negatif A^- setleri oluşturulmuştur.

$$A^* = \{ 0,0727; 0,0951; 0,0114; 0,0754; 0,0974; 0,0564; 0,0340; 0,060; 0,0113; 0,0010 \}$$

$$A^- = \{ 0,0005; 0,0007; -0,0930; -0,0043; 0,0006; -0,0472; 0,0012; 0,04098; 0,0959; 0,03615 \}$$

Yukarıda elde edilen setler ile aşağıda gösterilmiş olan formüller ile ideal ayırım ölçüsü S_i ve negatif ideal ayırım ölçüsü S_i^- elde edilmiştir.

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} ; S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$$

2012 yılında Altınyağ ait ideal ayırım ölçüsü S_i^* 0,1718, negatif ideal ayırım ölçüsü S_i^- , 0,1660 olarak hesaplanmıştır. İlgili karar noktası (alternatifin) ideal ölçüme olan yakınlığı (C_i^*) negatif ayırım ölçüsünün ayırım ölçümleri toplamına olan oranı olarak hesaplanmıştır. 2012 yılında, Altınyağ'ın ideal çözüme yakınlığı 0,4913 olarak hesaplanmıştır. 2012- 2018 yılları arasında yılında BİST gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin (C_i^*) değerleri ve sıralamaları hesaplanmış olup **çizelge 6.27**'de sunulmuştur.

İncelenen dönem içerisinde. TOPSİS değerlendirme yöntemine göre mali performans sıralamasında Banvit ilk sıra, Ülker ikinci, Pınar Et ise 3.sırada yer almıştır. Dardanel ve Ersu, Konfrut ve Ulusoy Un 'den sonra 6. ve 7.sıralarda yer almaları net kar oranları ve diğer mali verilere göre beklenmedik bir durumdur. Beklenmedik bu sonuçların elde edilmesinde modelde yararlanılan tüm mali performans kriterlerinin eşit ağırlıkta etki ettiği varsayımının etki ettiği düşünülebilir. Performans sıralamasında 7 yıllık ortalamada da Karsusan 28 firma içinde sonuncu olmuştur. Karsusan'dan sonra en kötü mali performansa sahip işletme Pınar Su olmuştur.

Çizelge 6.27 2012-2018 yılları arasında BİST gıda sektörü C_i^* değerleri ve işletmelerin finansal performans sırlamaları

TOPSİS	2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		Genel sırlama
Şirket adı	Ci+	SIRA	Ci+	SIRA	Ci+	SIRA	Ci+	SIRA	Ci+	SIRA	Ci+	SIRA	Ci+	SIRA	SIRA
ALTINYAĞ	0,4913	13	0,4195	12	0,4997	19	0,4128	24	0,3505	25	0,5931	1	0,4257	26	18
A.V.O.D.	0,4870	16	0,4033	24	0,5051	17	0,4252	18	0,3722	15	0,4382	17	0,4468	24	19
ANADOLU EFES	0,5126	3	0,4151	16	0,4953	22	0,4190	22	0,4976	1	0,4261	23	0,4505	22	17
BANVİT	0,5021	7	0,4563	2	0,5976	1	0,4568	5	0,3759	14	0,5009	2	0,4794	4	1
COCA-COLA	0,4836	18	0,4123	20	0,5091	15	0,4219	19	0,3634	21	0,4300	20	0,4553	18	22
DARDANEL	0,5026	6	0,4335	9	0,4925	23	0,4780	2	0,4316	2	0,4673	8	0,4705	10	6
EKİZ	0,4921	12	0,4143	17	0,5265	10	0,4106	26	0,3855	9	0,4332	19	0,4745	6	14
ERSU	0,4923	11	0,4374	4	0,5114	14	0,4287	16	0,4008	4	0,4568	10	0,4654	13	7
FRİGO-PAK	0,4887	15	0,3865	26	0,5005	18	0,4116	25	0,3492	26	0,4396	16	0,4619	16	24
KARSUSAN	0,4735	23	0,4060	22	0,4590	26	0,4059	28	0,3563	23	0,4028	26	0,4323	25	28
KENT	0,5503	1	0,4158	14	0,5156	12	0,4375	10	0,3715	16	0,4561	11	0,4689	11	8
KEREVİTAŞ	0,4677	26	0,4379	3	0,3748	28	0,4481	8	0,4189	3	0,4429	14	0,4521	21	16
KONFRUT	0,4888	14	0,4139	19	0,5633	2	0,5007	1	0,3975	5	0,4698	5	0,4686	12	4
KRİSTAL KOLA	0,4783	21	0,4753	1	0,5136	13	0,4525	6	0,3858	8	0,4462	12	0,4470	23	11
MERKO GIDA	0,4955	10	0,4093	21	0,5598	3	0,4255	17	0,3511	24	0,3629	28	0,4133	27	21
OYLUM	0,4964	9	0,3912	25	0,4994	20	0,4163	23	0,3612	22	0,4191	24	0,4523	19	25
PENGÜEN GIDA	0,5320	2	0,3838	27	0,4857	24	0,4200	20	0,3479	27	0,3976	27	0,4729	9	23
PINAR ET VE UN	0,4848	17	0,4347	6	0,5297	8	0,4498	7	0,3937	6	0,4685	6	0,4862	3	3
PINAR SU	0,4829	19	0,4040	23	0,5086	16	0,4192	21	0,3428	28	0,4050	25	0,4523	20	27
PINAR SÜT	0,4802	20	0,4303	10	0,5381	5	0,4373	11	0,3797	11	0,4443	13	0,4640	15	12
SELÇUK GIDA	0,4977	8	0,4178	13	0,4969	21	0,4289	15	0,3646	20	0,4381	18	0,4762	5	15
TAT.	0,4775	22	0,4141	18	0,5421	4	0,4466	9	0,3873	7	0,4607	9	0,4732	8	9
TAZE KURU	0,4680	25	0,4363	5	0,4622	25	0,4096	27	0,3651	19	0,4268	22	0,3872	28	26
TUKAŞ	0,5027	5	0,3604	28	0,4525	27	0,4292	14	0,3702	17	0,4284	21	0,4603	17	20
TÜRK TUBORG	0,4713	24	0,4270	11	0,5293	9	0,4365	12	0,3848	10	0,4675	7	0,4739	7	10
ULUSOY UN	0,0000	-	0,4343	8	0,5356	7	0,4568	4	0,3774	13	0,4839	4	0,5156	2	5
ÜLKER	0,3932	27	0,4343	7	0,5356	6	0,4568	3	0,3774	12	0,4839	3	0,5156	1	2
VANET	0,5039	4	0,4154	15	0,5215	11	0,4341	13	0,3677	18	0,4416	15	0,4641	14	13

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada gıda sektöründe yer alan ve hisseleri Borsa İstanbul'da işlem gören gıda işletmelerinin 2012-2018 yıllarını kapsayan dönemdeki mali performans analizi, işletmelerin faaliyetlerinde yararlandıkları çeşitli finansman kaynakları ve etkinlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada gıda endüstrisi, sektörü oluşturan bitkisel yağ sanayi, meyve-sebze sanayi, et ve et ürünleri endüstrisi, süt ve süt ürünleri sektörü, un ve unlu mamuller sektörü, içecek sektörü ve su ürünleri alt grupları Türkiye ve Dünya genelinde incelenmiş, üretim, ticaret ve gelişme eğilimleri ayrı ayrı ortaya konmuştur.

Gıda sektörü bileşenleri içerisinde bitkisel yağ üretiminde 2017 yılında dünyada toplam 226 milyon ton yağ üretimi gerçekleştirilmiş ve 124 milyon tonluk ihracat yapılmıştır. Türkiye genelinde zeytinyağı dâhil olmak üzere toplamda 2,64 milyon ton yağ üretimi gerçekleştirilmiştir. Yağlık tohum ve yağ ithalatı önemli ithalat kalemleri olarak yer almıştır.

Meyve-sebze sektöründe dünya genelinde 865 milyon ton meyve, 1 milyar ton düzeyinde sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Dünya genelinde meyve-sebze üretiminde Türkiye ilk beş ülke arasında yer alarak söz konusu alt sektörde önemli bir küresel aktör olmuştur. 2016 yılı verilerine göre Türkiye 2,35 milyar dolarlık satış ile dünya genelinde ihracatta 10'uncu sırada yer almıştır.

2017 yılı itibarıyla et üretimi dünya genelinde 330 milyon ton olmuştur. Üretimin 117 milyon tonu domuz etinden, 92 milyonu kanatlı üretiminden elde edilmiştir. Aynı dönemde Türkiye'de sığır eti üretimi 1 milyon ton, koyun eti üretimi 400 bin ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Et sektöründe canlı hayvan ithalatı özellikle son yıllardaki artışla önem kazanmış ve 600 milyon dolar üzerine çıkmıştır. Kanatlı üretiminde avantajlı bir konuma sahip olan Türkiye, 1,96 milyon ton üretim ile dünya ticaretinde 10'uncu sırada yer almıştır.

Süt endüstrisinde dünya çiğ süt üretimi 2017 yılında 812 milyon ton düzeyinde gerçekleşirken üretimde Hindistan 1'inci sırada yer almıştır. Üretimde Türkiye 16,8 milyon ton ile 10'uncu sırada yer almıştır.

Türkiye'de gıda endüstrisinde üretimin %65'ini oluşturan un ve unlu mamuller sektöründe Türkiye un ticaretinde %24'lük paya sahiptir. Dünyada buğday arzı 2018 yılı itibariyle 763,4 milyon ton düzeyinde gerçekleşmiştir.

Dünya'da şeker üretimi 2018 yılında 178,7 milyon ton olarak gerçekleşmiş, üretimin 36 milyon tonluk kısmını Brezilya karşılamıştır. Üretim, Türkiye'de belirli kotalar dahilinde yapılmakla birlikte, 2,52 milyon ton düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Şeker ve şekerli mamuller dünya ticaretinde 40 milyar dolarlık bir pazar oluşturmuş, pazarda Almanya ve Belçika'nın hâkim olduğu görülmüştür. 1,3 milyar dolarlık ihracat ile Türkiye bu sektörde önemli bir konuma ulaşmıştır.

Alkollü ve alkolsüz içecekler Dünya'da yaklaşık olarak 100 milyar dolarlık bir pazar haline gelmiştir. 2015 yılı verilerine göre şarap ticareti toplam içecek ticaretinin %33'ünü oluşturmuş, meşrubatlar ise 18 milyar dolarlık ticaret hacmi ile en önemli ikinci ihraç kalemini oluşturmuştur. Türkiye'de içecek sektöründe 9,11 milyar Türk Lirası üretim değerine ulaşılmış, ancak toplam imalat sektörü içindeki payı %1'in altında kalmıştır.

Su ürünleri üretimi Dünya genelinde 2018 yılı itibariyle 170 milyon tona ulaşmıştır. Üretimin %53'lük dilimi avcılık yolu ile gerçekleştirilirken, %47'lik kısmı yetiştiricilik faaliyetlerinden sağlanmıştır. Üretimde %36, ihracatta ise %14,2'lik pay ile su ürünleri alt sektöründe Çin'in egemen olduğu gözlemlenmiştir. Üretimde Türkiye toplamda 600.000 ton düzeyinde gerçekleşirken, 2018 yılında yetiştiricilik faaliyetlerinden elde edilen su ürünleri üretimi avcılık yoluyla temin edilen su ürünleri miktarını geçmiştir. İhracat 2000'li yılların başına göre önemli ölçüde artmış ve 2018 yılında 950 milyon dolarlık su ürünleri ihracatı yapılmıştır.

Uluslararası standartlarda kabul görmüş finansal analiz tekniklerine göre Borsa İstanbul'a kayıtlı gıda sektöründe faaliyet gösteren 28 işletmenin nakit durumu, sermaye yapısı, faaliyetlerde yararlanılan çeşitli finansman kaynakları ve etkinlikleri, karlılık ile finansal başarıları ölçülmüştür.

Bu arada mevcut işletmeler içinde izin alınabilen 26'sı ile yapılan anket çalışması ile işletmelerin genel özelliklerini tespit edilmiştir. Çalışmada 24 işletmenin 20 yıl veya daha uzun süredir gıda sektöründe faaliyet gösterdiği, 20 işletmenin ise en az 20 yıldır hisseleri halka arz edilerek borsada işlem gördüğü tespit edilmiştir. İşletmelerin %77'inde finansman faaliyetlerinin uzman finans yöneticisi tarafından gerçekleştirildiği ortaya konmuştur.

Anket çalışmasında işletmeler açısından en önemli maliyet unsurlarının hammadde temini ve işçilik giderleri olduğu tespit edilmiştir. Üretimde 15 işletmenin faaliyetlerinde hammadde üretimi gerçekleştirdiği tespit edilmiş olup, sözleşmeli tarım yolu ile alım gerçekleştiren işletme sayısı 17 olarak tespit edilmiştir.

Finansmana yönelik anket sonuçları değerlendirildiğinde, işletmelerin faaliyetlerinde ortalama olarak %55,1 oranında öz kaynak yolu ile %24,2 oranında banka kredileri ile finansman gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. İşletmelerde alternatif finansman kaynaklarından yararlanma düzeyi düşük, devlet teşvikleri dışında genel olarak finansal kiralama yolu ile finansman gerçekleştirildiği belirlenmiştir.

Eğilim analizleri incelendiğinde, 2012- 2014 yılları arasında kısa vadeli borçların dönen varlıklara oranla daha yüksek artış göstermesinden ötürü, çalışma sermayesinin sektör genelinde olumsuz etkilenmiş olduğu gözlemlenmiş olup, bu durumun likidite sorununa işaret ettiği tespit edilmiştir.

Toplam borçlar ve öz kaynakların eğilimi incelendiğinde, 2016-2018 yılları arasında BİST gıda işletmelerinde toplam borçların öz kaynaklara oranla artış göstermiş olduğu gözlemlenmiştir.

İncelenen işletmelerin ticari alacakları ve stoklara ilişkin eğilimleri değerlendirildiğinde, 2016- 2018 yılları arasında stokların ve ticari alacakların benzer eğilimlerde artış göstermiş olması, sektörde likidite sorunu oluşturabileceğini ortaya koymuştur.

Çalışmada hesaplanan likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık oranları aşağıda yer alan **çizelge 7.1**'de özetlenmiştir.

Çizelge 7.1 Çalışmada hesaplanan oranlar

	Oranlar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	ortalama	Gıda sektörü ortalaması	İmalat sektörü ortalaması
Finansal yapı oranları	finansal kaldıraç	0,76	0,71	0,60	0,64	0,67	0,68	0,68	0,68	0,64	0,63
	Finansman oranı	2,37	1,32	1,29	1,51	1,19	1,11	1,09	1,41	0,60	0,57
	KVB/TB	0,77	0,71	0,71	0,75	0,73	0,71	0,71	0,73	0,76	0,67
Faaliyet oranları	Stokların devir hızı	5,47	6,50	6,13	7,04	7,71	7,35	8,14	6,70	3,79	4,76
	Alacakların devir hızı	6,40	7,49	6,96	6,54	6,91	6,88	8,81	7,14	0,15	0,20
	Aktiflerin devir hızı	0,78	0,96	0,99	0,93	0,95	1,02	1,09	0,96	1,37	1,15
	Özkaynakların devir hızı	0,78	0,96	7,72	6,06	0,77	2,57	3,18	3,15	3,75	3,02
Karlılık oranları (%)	Brüt kar marjı	20,10	18,67	18,07	18,55	20,36	26,83	21,63	20,43	19,15	16,00
	Net kar marjı	-6,64	3,40	-10,41	-2,81	-3,50	-12,64	-13,24	-6,55	2,11	4,25
	Aktif karlılığı	-0,49	22,76	0,85	-0,65	-0,82	1,54	-3,69	2,79	2,87	4,81
	Öz sermaye karlılığı	-6,65	-21,51	0,85	-20,88	-2,42	3,83	-11,76	-7,80	7,92	12,76

Likidite oranlar incelendiğinde, BİST gıda sektörü cari oranları, asit test oranları, ve nakit oranları 2012-2018 yılları arasında kritik değerlerin üzerinde yer almış, incelenen dönemde sektör genelinde likidite sorunu olmadığını ortaya koymuştur. Dönem içerisinde en az likidite sorunu yaşayan işletmeler Kristal Kola ve Konfrut olarak tespit edilmiştir. Dardanel ve Kerevitaş, dönem içerisinde likidite oranları en düşük işletmeler olmuştur.

BİST gıda işletmelerinde finansal yapı oranlarının gıda sektörü geneli ve imalat sektörü geneli ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Dönem içerisinde Coca-Cola, Tat gıda, Pınar Su, Taze Kuru ve Tuborg'un finansal kaldıraçları etkin kullandıkları tespit edilmiştir. Finansal yapı oranları yönünden performansları en düşük işletmeler Dardanel ve Kerevitaş olarak tespit edilmiştir.

Faaliyet oranları içerisinde stok devir hızı en düşük işletmeler Konfrut ve Taze Kuru olarak belirlenmiş, Altınyağ, Dardanel ve Ekiz ise en yüksek devir hızlarına sahip işletmeler olarak belirlenmiştir. Alacak devir hızı oran ortalaması en yüksek işletmeler Dardanel ve Coca-Cola grubu olurken, Karsusan ve Kristal Kola'nın oran ortalamaları sektör ortalamasının altında kalmıştır.

İşletmelerin karlılık oranları incelendiğinde, brüt kar oran ortalaması BİST gıda işletmelerinde imalat sektörü ortalaması üzerinde yer almıştır. Sektörde net karlılığın düşük olduğu tespit edilmiş, dönem içerisinde birçok işletmenin zarar ettiği tespit edilmiştir. Net karlılık ve öz sermaye karlılıkları en yüksek olan işletmeler Tuborg ve Konfrut olurken, karlılıkları en düşük olan işletmeler Oylum, Ekiz ve Dardanel olmuştur. Mali tablolardan, sektör genelinde faaliyet giderlerinin ve özellikle finansman giderlerinin yüksek olduğu ve bu nedenle şirketlerin net karlarının olumsuz etkilendiği ortaya konmuştur.

İncelenen dönem içerisinde. TOPSİS değerlendirme yöntemine göre mali performans sıralamasında Banvit ilk sıra, Ülker ikinci, Pınar Et ise 3.sırada yer almıştır. Performans sıralamasında 7 yıllık ortalama da Karsusan 28 firma içinde sonuncu olmuştur. Karsusan'dan sonra en kötü mali performansa sahip işletme Pınar Su olmuştur.

Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren işletmelerde genel olarak likidite sorunu yaşanmadığı tespit edilmiş, ancak üretim maliyetlerinin yüksek olmasından ötürü karlılık oranlarının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Sektörde üretim faaliyetlerinde gider unsurlarının azaltılması, faaliyet karlılığının artırılması ve finansal yapının geliştirilmesi için çeşitli öneriler sunulabilir:

1. Hammadde temininde sözleşmeli tarım modeli uygulamalarının artırılması, üretimde ölçek ekonomisinin de faydalarından yararlanılarak hammadde giderlerinin azaltılması sağlanabilir.
2. Üretimde ara mal, sarf malzeme gibi yurtdışından temin edilen gider kalemlerinde kur riski, emtia fiyat riski gibi risklerden korunmak amacı ile kullanımı kısıtlı olan türev piyasa araçlarının kullanımı özendirilebilir. Bu bağlamda, finansal kuruluşların türev araçlardaki vergi istisnaları ve bu araçların piyasalarda oluşabilecek risklerden korunma özellikleri hakkında farkındalık

yaratmaları önerilebilir. İşletmeler ise iç organizasyonlarında risk departmanı oluşturarak veya finans departmanına bağlı olarak finansal risklerin önlenmesi için türev araçlardan faydalanabilir.

3. Alacak riskleri ve/veya likidite sorunlarını engellemek için faktoring hizmetlerinden faydalanarak bu alanlara ayrılan finansal kaynaklar, pazarlama gibi farklı alanlara kaydırılarak, yeni pazarlar oluşturulabilir ve satış hacmi artışı sağlanabilir.
4. Türkiye’de henüz yeni sayılabilecek ve kullanımı kısıtlı olan türev piyasa araçlarından faydalanarak finansal yükümlülükler azaltılarak, işletmelerin üzerinde kontrol gücü bulunmayan, faiz, döviz kuru gibi dış risklere karşı korunmaları sağlanabilir.
5. BİST gıda işletmelerince en çok yararlanılan alternatif finansman kaynaklarının başında gelen devlet teşvikleri, ek yatırım teşvikleri, ihracat destekleriyle geliştirilerek, işletmelerin yatırım ve dış ticaret faaliyetlerine destek sağlanabilir.
6. İşletmelerin karlılığı arttırmak için pazarlama ve dış ticaret kanallarını geliştirmeleri, yeni pazarlara ulaşmaları önerilebilir. Dış ticarete göreceli olarak Türk Lirası’nın diğer döviz cinslerine göre daha düşük olması uluslararası piyasalarda yerli ürünlere avantaj sağlarken, ihracat teşvikleri ile işletmelerin karlılığını arttırabilir.
7. İşletmeler, değişen tüketici taleplerini iyi değerlendirmesi, yeni tüketim eğilimlerini, anket ve odak grup çalışmaları ile belirleyerek yeni tüketim potansiyellerine yönelik ürünler sağlayarak satışlarını ve karlılıklarını arttırabilirler.

KAYNAKLAR

- Akbulut, R. & Rençber, Ö., 2015. BIST’te imalat sektöründeki işletmelerin finansal performansları üzerine bir araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, sayı 65, S. 117-136.
- Akdoğan & Tenker, 2001. Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri. 7 ed. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgün, B., 2010. Dünya’da ve Türkiye’de un sanayisinin gelişimi ve sorunları. Ankara, Orta Anadolu Un Sanayicileri Derneği.
- Anonim, 2016a. Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği. Web sitesi: http://www.besdbir.org/assets/documents/Tyrkiye_kanatli_eti_yretimi.pdf Erişim Tarihi: 29.03.2019].
- Anonim, 2016b. Süt ve süt ürünleri sektörü dış pazar çalışması. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış ilişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim, 2017a. Yaş meyve ve sebze sektörü, T.C. Ticaret Bakanlığı, Ankara
- Anonim, 2017b. Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve üreticileri Birliği (SETBİR). Web sitesi: <http://www.setbir.org.tr/hayvansal-uretim-istatistikleri-2017/>. Erişim Tarihi: 28.03.2019.
- Anonim, 2017c. Kanatlı Et sektörü. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2017d. Dünya ve Türkiye’de Süt Sektörü İstatistikleri, Ulusal Süt Konseyi, Ankara.
- Anonim, 2017e. Türkiye süt sektör istatistikleri özet raporu. Ulusal Süt Konseyi, Ankara.
- Anonim, 2017f. Un ve unlu mamuller sektör raporu. Çerkezköy Ticaret ve Sanayi Odası, Tekirdağ.
- Anonim, 2019a. Türkiye İstatistik Kurumu. Web sitesi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>. Erişim Tarihi: 15.03.2019.
- Anonim, 2019b. Yaş meyve ve sebze sektörü Türkiye geneli değerlendirme raporu. Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Mersin.

- Anonim, 2019c. Uluslararası Hububat Konseyi. Web sitesi: <https://www.igc.int/en/markets/marketinfo-sd.aspx>. Erişim Tarihi: 12.06.2019.
- Anonim, 2019d. Türkiye istatistik Kurumu. Web sitesi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=97&locale=tr> Erişim Tarihi: 12.03.2019.
- Anonim, 2019e. tarım Ürünleri Piyasaları Su Ürünleri. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Ankara.
- Anonim, 2019f. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası web sitesi. Web sitesi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/reel+sektor+istatistikleri/sektor+bilancolari> Erişim Tarihi: 30.10.2019
- Anonymous, 2008. International Standard Industrial Classification of ALL Economic activities Revision 4. United Nations, New York.
- Anonymous, 2018a. Food Outlook Biannual report on global food markets, s.l.: FAO.
- Anonymous, 2018b. The state of world fisheries and aquaculture 2018. FAO, Rome.
- Anonymous, 2019a. *Faostat*. Web sitesi: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP>
- Anonymous, 2019b. FAO. Web sitesi: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP> Erişim Tarihi: 29.03.2019.
- Anonymous, 2019c. *FAOSTAT*. Web sitesi: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QL> Erişim Tarihi: 28.03.2019.
- Anonymous, 2019d. Sugar: World Markets and Trade, s.l.: United States Department of Agriculture.
- Anonymous, 2019f. *FAO*. Web sitesi: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP> Erişim Tarihi: 15.04.2019.
- Aras, İ., 2015. *Süt ve Süt ürünleri sektör raporu*, Konya: Mevlana Kalkınma Ajansı Araştırma etüt planlama birimi.
- Arioğlu, H., 2016. Türkiye’de Yağlı Tohum ve Ham Yağ Üretimi, Sorunlar ve Çözüm ve önerileri. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 25(özel sayı 2), pp. 357-368.
- Aydeniz, E., 2009. Makroekonomik göstergelerin firmaların finansal performans ölçütleri üzerindeki etkisinin ölçülmesine yönelik bir araştırma: İMKB'ye kote gıda ve içecek işletmeleri üzerine bir uygulama. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, XXVII(II), pp. 263-277.
- Büyükhelvacıgil, T., 2018. *Yağlı tohumlu bitkiler ve bitkisel yağlar konferansı*. İstanbul, Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği.

- Demir, 2016. *TR63 bölgesi yaş meyve sebze raporu*, Hatay: T.C. Doğu akdeniz kalkınma ajansı.
- Demireli, E., 2010. Topsis Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye’deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), pp. 101-112.
- Demir, M. & Tuncay, M., 2012. Türk gıda sektörünün faaliyet ve karlılık oranlarının analizi:İMKB gıda sektöründe işlem gören işletmeler üzerinde bir araştırma (2000-2008 dönemi). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), pp. 367-392.
- Dizkırırcı, A., 2014. Borsa İstanbul gıda, içecek endeksine kote işletmelerin finansal performanslarının veri zarflama analizi ile ölçümü ve Malmquist endeksine göre karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 63, S. 151-170.
- Ediz, Y. & Önder, K., 2019. İçecek İmalatı Sektörünün Piyasa Yapısı Ve Yoğunlaşma Düzeyi: Türkiye’nin İlk 1000 Sanayi Kuruluşu Üzerine Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt no 60, S. 25-40.
- Ekşi, A., 1992. Türkiye’de Gıda Sanayinin Durumu ve Geleceği. *Gıda*, 1(17), S. 3-6.
- Elmas, B., 2017. Finansal Tablolar Analizi. 3. basım ed. Ankara: Nobel Akademik yayıncılık.
- Ertürk, 2013. İşletme Biliminin Temel İlkeleri. In: *İşletme Biliminin Temel İlkeleri*. İstanbul: Beta Basım A.Ş., pp. 405-443.
- Eştürk, Ö., 2018. Türkiye’de Şeker Sektörünün Önemi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(1), S. 67-81.
- Halaç, E., 2002. Gıda kalitesi ve gıda mevzuatı ile ilgili temel kavramlar ışığında türk ve ab gıda mevzuatının karşılaştırılması. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Issue 4, pp. 107-131.
- İGM, 2016. Alkollü ve alkolsüz içecekler sektör raporları, Ankara: T.C. Ekonomi Bakanlığı.
- İGM, 2017. Şekerli ve Çikolatalı mamuller, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı.
- Kaderli, 2006. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) İşlem Gören Gıda Sektörü Şirketlerinin Finansal Performansının Ölçülmesi Ve Özsermaye Karlılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın.
- Kahraman, Z., 2015. Türkiye Beyaz Et Sektörü, Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü, Ankara.

- Koç, S., Zengin, N. & Yıldız, Z., 2016. Bist'te İşlem Gören Tarım Ve Hayvancılık Şirketlerinin Performans Analizleri: (2010-2015). Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 14(3), pp. 17-31.
- Kohansal, M., Dadrasmoghaddam, A., Karmozdi, K. & Mohseni, A., 2013. Relationship Between Financial Ratios And Stock Prices For The Food Industry Firms İn Stock Exchange Of İran. World Applied Programming, 3(10), pp. 512-521.
- Kutman, Ö., 2001. Türkiye'deki Şirketlerde Erken Uyarı Göstergelerinin Araştırılması. Doğu Üniversitesi Dergisi, 2(2), S. 59-70.
- Kütük, Ö., 2014. Türev Araçlar ve Türk Bankacılık Sektöründeki Uygulamaları. T.C. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı, Ankara.
- Meydan, C., Yıldırım, B. & Senger, Ö., 2016. Bist'te işlem Gören Gıda İşletmelerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 69, S. 147-165.
- Önder, K., 2016. Türkiye Bisküvi, Çikolatalı ve Şekerli Mamuller Sektörü: Firma yoğunlaşma Analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31(2), S. 179-208.
- Özen, E., Yeşildağ, E. & Soba, M., 2015. Topsis Performans Değerleme Ölçüsü Ve Finansal Oranlar İle Hisse Senedi Getiri İlişkisi. Journal of Economics, Finance and Accounting, 2(4), S. 482-500.
- Özer, A., Öztürk, M. & Kaya, A., 2010. İşletmelerde Etkinlik ve Performans Ölçmede VZA, Kümeleme ve TOPSIS Analizlerinin Kullanımı: İMKB İşletmeleri Üzerine bir uygulama. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), pp. 233-260.
- Saygın, Ö. & Demirbaş, N., 2017. Türkiye'de Kırmızı Et Sektörünün Mevcut Durumu ve Çözüm Önerileri. Hayvansal Üretim, 58(1), 74-80.
- Sekreter, M. S., Akyüz, G. & İpekçi Çetin, E., 2004. Şirketlerin Derecelendirilmesine İlişkin Bir Model Önerisi: Gıda Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (8), pp. 139-155.
- Sengottaiyan, A. & Nandhini, A., 2016. Liquidity Analysis Of Selected Food Processing Companies in India. International Journal of Scientific Engineering and Applied Science (IJSEAS), 2(5), pp. 280-293.
- Terzi, S., 2011. Finansal Rasyolar Yardımıyla Finansal Başarısızlık Tahmini: Gıda Sektöründe Ampirik Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 15(1), pp. 1-18.
- Türkşeker, 2018. Sektör Raporu 2017Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. , Ankara.

- Uyar, A. & Okumuş, E., 2010. Finansal Oranlar Aracılığıyla Küresel Ekonomik Krizin Üretim Şirketlerine Etkilerinin Analizi:İMKB'de Bir Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 13(3), pp. 146-156.
- Yılmaz, 2008. Dünya'da ve Türkiye'de Tarımsal Finansman: Türkiye için Model Önerisi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık Finans Anabilim dalı, İstanbul.
- Yılmaz, T., Kaygın, E. & Gerekan, B., 2016. Gıda Maddeleri Sanayii Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performansının Topsis Yöntemi İle Ölçülmesi: BIST Örneği. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(33), 609-623.

EKLER

EK 1 BİST GIDA İŞLETMELERİ 2012-2018 MALİ TABLOLARI

1- ALTINYAĞ KOMBİNALARI A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a14158e41f01415a8ea74c4fbe>

2- A.V.O.D. KURUTULMUŞ GIDA VE TARIM ÜRÜNLERİ A.Ş

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a140f2ed72014107916fed023d>

3- ANADOLU EFES BİRACILIK VE MALT SANAYİİ A.Ş

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a140e95bea0140ed2fde10009d>

4- BANVİT BANDIRMA VİTAMİNLİ YEM SANAYİİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a1415f4d990141601902e33250>

5- COCA-COLA İÇECEK A.Ş

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a140ee35c00140ee586bdd0034>

6- DARDANEL ÖNENTAŞ GIDA SANAYİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a144a0804e014521a6ca1c0705>

7- EKİZ KİMYA SAN TİC. LTD. ŞTİ

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a240e95dc30140ed19d1b80064>

8- ERSU MEYVE VE GIDA SANAYİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a140f2ed7201411160fbeb057e>

9- FRİGO-PAK GIDA MADDELERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a1415f4d9b01415fee1db939f4>

10- KARSUSAN KARADENİZ SU ÜRÜNLERİ SANAYİİ A.Ş

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a240f2ef4c01413acf8cda06cc>

11- KENT GIDA MADDELERİ SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a14184e9cf01419c41a8125db1>

12- KEREVİTAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a1416e696301416ec5743e289d>

13- KONFRUT GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a140f2ed710140f2fc30bc006e>

14- KRİSTAL KOLA VE MEŞRUBAT SANAYİ TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a240f2ef4c0140f3180014001a>

15- MERKO GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a240f2ef4701412bf3fc980553>

16- OYLUM SİNAİ YATIRIMLAR A.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a14184e9cf0141919d8abd1552>

17- PENGUEN GIDA SANAYİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a246b4c5a9014836bd56174fe9>

18- PINAR ENTEGRE ET VE UN SANAYİİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a240ee866c0140f1f7b3990027>

19- PINAR SU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a240ee866c0140f1f8c01a003e>

20- PINAR SÜT MAMULLERİ SANAYİİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a240ee866c0140f1f97e530042>

21- SELÇUK GIDA ENDÜSTRİ İHRACAT İTHALAT A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a141733b51014173e7419c13f1>

22- TAT GIDA SANAYİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a140f2ed720140f31089aa010a>

23- TAZE KURU GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a241a25fcb0141a7c3f3302405>

24- TUKAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a240f2ef470140f373b77f00ac>

25- TÜRK TUBORG BİRA VE MALT SANAYİİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a140f2ed720140f37b033601b2>

26- ULUSOY UN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a14371e09d0143c4d925022442>

27- ÜLKER BİSKÜVİ SANAYİ A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a14184e9c901419801438a422b>

28- VANET GIDA SANAYİ İÇ VE DIŞ TİCARET A.Ş.

<https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/4028e4a1416e696301416ecfa3fb2ca4>

EK 2 ANKET FORMU

BORSA İSTANBUL'DA (BİST) İŞLEM GÖREN GIDA SANAYİ İŞLETMELERİ ANKET ÇALIŞMASI

Amaç: Bu anket çalışması ile Borsa İstanbul'da işlem gören gıda işletmelerinin yapısal durumu, büyüme/küçülme faaliyetleri, üretim/pazarlama yapılan ve stratejileri, üretim faaliyetleri, firmanın tarım sektörü ile ilişkilerine yönelik bilgi ve verilerin alınması hedeflenmektedir.

A.İŞLETMENİNİZİN GENEL BİLGİLERİNE YÖNELİK AŞAĞIDAKİ SORULARI CEVAPLAYINIZ.

1. İşletmenin ticaret ünvanı:
2. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()
3. Yaşınız ()
4. Mezuniyet durumunuz:
() Ön lisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora () Diğer.....
5. İşletmedeki Pozisyonunuz:
() Orta kademe yönetici () Ust düzey yönetici () Genel müdür
() ortak () Diğer
6. İşletmeniz, çalışan sayısına göre aşağıdaki tanımlardan hangisine uymaktadır?
() 1 – 50 kişi
() 51 – 100 kişi
() 101 – 200 kişi
() 201 ve üstü
7. İşletme kaç yıldır sektörde faaliyet göstermektedir?
() 1-5 Yıl () 6-10 Yıl () 11-15 Yıl () 16-20 Yıl () 20 yıl ve üstü
8. Hangi piyasalar için üretim yapıyorsunuz?
() İç Piyasa () Dış Piyasa () İç ve Dış Piyasa

9. İşletme kaç yıldır borsada işlem görmektedir?

☐1-5 Yıl ☐6-10 Yıl ☐11-15 Yıl ☐16-20 Yıl ☐20 yıl ve üstü

10. İşletmenizde finansman faaliyetleri kim tarafından yürütülmektedir?

☐ Uzman finans yöneticisi / finans müdürü
☐ Muhasebe/ Finans birimi
☐ Diğer

11. İşletmenizde uzman finans yöneticisi istihdam ediyor musunuz?

☐ Evet
☐ Hayır

12. Cevabınız evet ise, finans yöneticinizin eğitim durumu nedir?

☐ Lisans
☐ Yüksek lisans
☐ Doktora

13. Cevabınız hayır ise, uzman finans yöneticisi istihdam etmemenizin en önemli nedeni nedir?

☐ Uzman finans yöneticisi gerektiğini düşünmeme
☐ İşletmenizin sahipleri tarafından bu işin yürütülmesi
☐ İşletmenizde bağımsız bir finans birimi olmaması
☐ Uzman finans yöneticisi temin etme sorunu
☐ Uzman finans yöneticisinin ücretinin yüksek olması
☐ Diğer

14. İşletmenizin öncelikli amaçlarını 1'den 4'e (1 en önemli) kadar sıraladınız.

☐ Satışları artırmak
☐ Karlılığı artırmak
☐ Dış ticareti geliştirmek
☐ İstihdam yaratmak

15. Bulunduğunuz sektörde sizce en fazla hangi alanda sorun bulunmaktadır?

☐ Finansman
☐ Üretim
☐ Pazarlama
☐ Yönetim

B.İŞLETMENİZDE ÜRETİM VE PAZARLAMAYA YÖNELİK AŞAĞIDAKİ SORULARI CEVAPLAYINIZ

1. İşletmenizde hammadde temini hangi yollar ile karşılanmaktadır

- ☐ Şirketin bulunduğu ilden
- ☐ Diğer iller
- ☐ kendi üretimi
- ☐ Duruma bağlı olarak iç ve dış piyasalar

2. Üretimde hammadde temininde hangi temin yöntemlerini kullanıyorsunuz?

- ☐ Peşin alım
- ☐ Sözleşmeli tarım modeli
- ☐ Banka kredisi/ akreditif
- ☐ Diğer

3. Üretim ile ilgili aşağıdaki sorunları önem sırasına göre sıralayınız (1 en sorunlu, 6 en az sorun yaşanan alan)

- ☐ Yerli/ithal hammadde yetersizlikleri
- ☐ Tedarik süresinin uzun olması
- ☐ Hammadde fiyatlarının yüksek olması
- ☐ Stoklardaki artışlar
- ☐ Ambalajlama/paketleme sorunları
- ☐ Teslimatta gecikmeler

4. Aşağıda yer alan üretim maliyetlerini sıralayınız (1 en yüksek gider, 5 en düşük)

- ☐ İşçilik
- ☐ Hammadde
- ☐ Enerji
- ☐ Sarf malzeme

5. Hangi satış kanallarını tercih etmektesiniz?

- ☐ Satış acenteleri ile
- ☐ Direkt satış
- ☐ Toptancılar vasıtasıyla
- ☐ Perakende satışlar ile
- ☐ Diğer, belirtiniz...

6. İhracatın gerçekleştirildiği ülke gruplarını yüzdesel olarak belirtiniz.

ABD %.....
Avrupa Birliği ülkeleri %....
Balkan ülkeleri %.....
Ortadoğu ve komşu ülkeler %....
Afrika ülkeleri %.....
Asya %.....
İhracat gerçekleştirilmiyor %....

7. İhracatta en fazla kullandığınız tahsilat türünü yüzdesel olarak belirtiniz.

Peşin %.....
Kredili %.....
Akreditif %...
Forfaiting %...
Barter /mal mukabili %....

C. FİNANSMAN SORULARINA İLİŞKİN AŞAĞIDAKİ SORULARI CEVAPLAYINIZ

1. Faaliyetlerinizde hangi finansman kaynak kullanımını yüzdesel olarak belirtiniz.

Banka Kredileri %.....	Ortaklardan Borçlanma %...
Leasing %.....	Önceki Yıllar Karlarından Dağıtılmayan Karlar %...
Faktoring %.....	Sermaye Artırımı %...
Forfaiting %...	Piyasa borçları %...

2. Kısa vadeli borçlanmada kullanılan kaynakları yüzdesel olarak belirtiniz.

Banka Kredileri %..... Ticari Krediler %... Kısa Süreli Finansman Araçları %....

3. Kısa vadeli kredi temininde hangi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

- ☐ Faizlerin yüksek olması
- ☐ Anında kredi kullanılamaması
- ☐ Geri ödeme sürelerinin faaliyet ile uyumlamaması
- ☐ Kredilerde yüksek teminat talep edilmesi

4. Uzun vadeli kredi kullanıyor musunuz?

Evet () Hayır ()

5. Uzun vadeli kredi kullanımında en çok hangi sorunlar ile karşılaşıyorsunuz?

- ☐ Faizlerin yüksek ve değişken olması
- ☐ Uzun vadeli kredi kullanımında teşviklerin (faiz indirimi vb...) yetersiz olması
- ☐ Geri ödeme sürelerinin faaliyet ile uyumlamaması
- ☐ Arzu edilen zamanda ve miktarda kredi kullanılamaması

6. 2012- 2018 yılları arasında aşağıda yer alan alternatif finansman kaynaklarından hangileri finansman aracı olarak kullanılmıştır?

- ☐ Faktoring
- ☐ Finansal kiralama (leasing)
- ☐ Forfaiting
- ☐ Türev piyasalar (swap, opsiyon , forward...)
- ☐ Risk sermayesi
- ☐ Barter
- ☐ Yatırım teşvikleri

7. Faktoring kullanımı söz konusu ise aşağıdaki tabloda alınan hizmet türünü ve uygulanan yılları işaretleyiniz

Faktoring Türü	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Tam servis							
Zahiri							
Vadeli							
İskontolu							

8. Finansal kiralama gerçekleştirildiyse, uygulanan yıl ve hizmet türlerini aşağıdaki tablodan işaretleyiniz

Leasing türü	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Makine-ekipman kiralaması							
Taşıt kiralaması							
Satıp geri kiralama							
Kaldıraçlı kiralama							

9. Forfaiting işlemi gerçekleştirilmişse uygulanan yılları aşağıdaki tabloda işaretleyiniz

Forfaiting	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Uygulanan yıl							

10. 2012- 2018 yılları arasında finansmanda türev araç kullanımı gerçekleştirilmesi halinde aşağıdaki tablodan seçilen araç türleri ve uygulanan yılları işaretleyiniz.

Türev araçlar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Future sözleşmeleri							
Forward sözleşmeleri							
Döviz swap işlemi							
Faiz swap işlemi							

EK 3 BİST Gıda işletmelerinin gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri

2012 yılı gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri

Şirket adı	Net satışlar	satışların maliyeti	brüt satış karı	Net kar	Ticari alacaklar	Dönen varlıklar	Dümen varlıklar	Toplam aktifler	Stoklar	Kısa vadeli borçlar	uzun vadeli borçlar	Toplam borçlar	Öz sermaye	Çeçmiş yılkar karı	Fvık
ALTINYAĞ	55.861.516	57.773.050	-1.911.534	-9.344.052	1.661.330	11.308.226	34.863.906	46.172.132	3.268.989	11.409.367	2.155.119	13.564.486	32.607.646	-29.787.912	-8.742.924
AV.O.D.	30.658.932	23.631.365	7.027.567	1.249.452	11.765.591	39.712.191	19.011.478	58.723.669	17.510.757	22.615.123	1.832.991	24.448.114	34.275.555	1.774.150	2.586.129
ANADOLU FİFES	6.416.835.000	3.278.167.000	3.138.668.000	606.870.000	823.006.000	3.801.475.000	7.843.328.000	11.644.803.000	722.094.000	2.119.407.000	2.738.605.000	4.858.012.000	6.786.791.000	1.908.080.000	765.684.000
BANVİT	1.261.068.037	1.087.014.023	174.054.005	8.743.584	150.308.373	549.885.357	273.181.996	823.067.353	161.638.303	525.741.606	143.578.072	669.319.678	153.747.675	10.495.798	26.993.840
COCA-COLA	4.132.377.000	2.543.882.000	1.588.495.000	380.128.000	297.535.000	1.558.765.000	2.707.670.000	4.266.435.000	319.038.000	692.587.000	1.659.748.000	2.352.335.000	1.914.100.000	748.871.000	474.184.000
DARDANİL	46.320.042	28.271.589	18.048.453	7.439.510	838.390	30.023.401	17.126.609	47.150.010	3.869.915	406.387.172	2.607.162	408.994.334	-361.844.324	-404.115.577	4.725.876
EKİZ	52.571.031	53.146.744	-575.713	-11.899.370	9.931.003	13.588.873	21.774.548	35.363.221	1.379.177	28.193.997	1.975.125	30.169.122	5.194.099	-11.054.820	-7.508.667
ERSU	26.392.425	23.951.648	2.440.777	-78.438	2.068.815	19.450.948	37.907.817	57.358.765	15.987.702	5.937.434	5.521.149	11.458.583	45.900.182	-19.489.034	78.827
FRİGO-PAK	29.171.534	26.503.150	2.668.384	1.401.321	1.904.499	13.156.000	22.733.835	35.889.835	8.466.183	18.005.639	4.618.508	22.624.147	13.265.688	-18.713.057	-588.777
KARŞISAN	3.421.855	2.311.912	1.339.634	-2.593.271	7.016.068	17.875.622	43.672.737	61.548.359	6.531.312	17.825.412	7.820.739	25.646.151	35.902.208	435.418	602.465
KENT	583.403.812	421.985.115	161.418.697	15.586.649	15.586.649	267.392.239	291.871.271	559.263.510	53.559.120	194.808.736	13.164.741	207.973.477	351.290.033	270.223	533.394
KEREVİTAS	232.075.572	170.212.699	61.860.873	-784.862	32.203.260	121.968.804	119.051.325	241.020.129	62.874.675	134.926.612	140.007.610	274.934.222	-33.914.093	-98.732.172	3.611.592
KONFRUT	73.774.685	58.775.882	14.998.803	5.580.811	10.063.161	61.210.683	11.091.052	72.301.755	44.116.882	33.508.338	1.134.035	34.642.373	37.659.362	18.189.167	6.971.839
KRİSTAL KOLA	21.836.283	20.712.348	1.123.935	-1.471.954	29.530.531	36.518.190	30.564.975	67.083.165	3.267.097	3.459.123	606.793	4.065.916	63.017.249	-8.415.279	-2.125.489
MERKO GIDA	63.518.399	52.331.833	11.186.566	398.988	7.448.998	40.466.191	36.602.733	77.068.924	29.069.416	48.492.415	9.152.856	57.645.271	19.423.653	-58.803.098	1.367.751
OYLUM	5.266.568	5.948.835	-682.267	-1.140.675	1.154.800	3.885.076	12.800.442	16.685.318	629.727	1.993.377	1.020.251	3.013.628	13.671.890	-3.590.331	-1.312.655
PENGÜEN GIDA	85.524.198	68.736.254	16.787.944	2.127.202	19.559.592	94.730.992	102.240.554	196.971.546	55.409.989	101.731.147	3.004.495	104.735.642	92.235.904	-26.907.986	2.849.101
PINAR ET VE UN	416.443.481	344.089.735	72.353.746	30.541.386	60.715.728	137.176.345	275.374.993	412.551.338	30.510.192	73.929.110	22.447.843	96.376.953	316.174.385	77.647.810	32.950.831
PINAR SU	99.691.742	53.112.066	46.579.706	116.170	13.572.914	33.588.699	33.588.699	119.116.727	6.199.999	33.534.225	7.430.945	40.965.170	78.151.557	10.865.403	-2.040.529
PINAR SÜT	727.149.364	582.167.481	144.981.883	54.806.212	101.164.320	224.057.786	392.799.966	616.857.752	82.124.448	136.905.863	43.776.197	180.682.060	436.175.692	139.013.283	54.289.059
SİLÇUK GIDA	5.442.883	4.884.981	557.902	915.665	1.520.779	8.441.269	4.004.090	12.445.359	2.610.270	3.087.724	568.934	3.656.658	8.788.701	-22.566.318	2.326.064
TAT.	777.745.848	620.164.394	157.581.454	-6.749.138	216.330.982	446.312.574	150.870.556	597.183.130	168.241.045	269.317.636	95.916.648	365.234.284	231.948.846	25.247.727	44.476.348
TAZE KURU	199.502	140.484	59.018	-25.988	24.850	2.521.346	1.108.142	3.629.488	217.292	420.186	7.066	427.252	3.202.236	-25.988	-25.989
TUKAŞ	117.256.640	105.433.560	11.823.080	-18.198.901	57.853.961	158.890.310	49.143.011	208.033.321	64.317.650	98.831.261	29.585.057	128.416.318	79.617.003	-133.327.042	-15.214.029
TÜRK TUBORG	325.053.538	162.164.055	162.889.503	40.484.975	127.934.470	190.096.338	145.198.229	335.294.367	41.722.924	178.858.536	185.519.962	364.378.498	149.774.605	-490.985.352	37.875.926
ULUSOY UN	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÜLKER	2.340.639.227	1.837.981.934	502.657.293	166.968.003	996.924.920	2.258.514.250	898.093.294	3.156.607.544	186.149.155	1.143.106.831	933.748.301	2.076.854.132	1.079.753.412	125.405.583	202.046.120
VANET	6.759.329	6.973.638	-214.309	-7.751.058	1.174.812	2.985.181	27.694.842	30.680.023	1.200.101	2.552.273	1.458.405	4.010.678	26.669.345	-5.960.432	-2.938.507

2013 yılı gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri

Şirket adı	Net satışlar	satışların maliyeti	brüt satış karı	Net kar	Ticari alacaklar	Dönen varlıklar	Duran varlıklar	Toplam aktifler	Stoklar	Kısa vadeli borçlar	uzun vadeli borçlar	Toplam borçlar	Öz sermaye	Geçmiş yıllar karı	Fvök
ALTINYAĞ	54.674.200	48.689.320	5.984.880	2.910.496	3.339.031	18.532.180	52.397.667	70.929.847	8.938.438	17.175.173	4.562.669	21.737.842	49.192.005	-39.128.649	2.418.554
A.Y.O.D.	35.253.749	28.819.328	6.434.421	-276.416	9.008.763	50.405.460	17.375.444	67.780.904	19.537.811	28.704.596	5.215.277	33.919.873	33.861.031	2.867.538	6.640.457
ANADOLU EFES	9.195.773.000	5.200.108.000	3.995.665.000	2.852.990.000	894.528.000	4.959.127.000	17.407.857.000	22.366.984.000	1.004.016.000	3.147.302.000	5.757.756.000	8.905.058.000	13.461.926.000	2.203.115.000	748.854.000
BANVİT	1.655.406.656	1.457.275.328	198.131.308	-55.979.311	215.930.093	609.557.508	364.198.869	973.753.377	197.143.817	686.573.907	171.770.069	858.343.976	115.409.401	22.116.209	19.097.052
COCA-COLA	5.186.445.000	3.228.101.000	1.958.344.000	502.169.000	383.388.000	2.802.351.000	4.203.424.000	7.005.775.000	461.486.000	1.815.250.000	2.319.186.000	4.134.436.000	2.871.339.000	1.039.151.000	594.016.000
DARDANEL	99.246.650	61.135.779	38.110.871	232.255.155	10.197.418	23.353.990	10.776.259	34.132.249	3.392.637	107.096.819	72.524.801	179.621.620	-145.489.371	-421.955.483	271.326.265
EKİZ	28.054.146	24.133.472	3.920.674	-3.471.292	10.566.662	12.266.163	25.232.903	37.499.066	814.415	16.113.441	17.266.390	33.379.831	4.119.235	-22.954.190	-2.680.751
ERSU	20.353.653	18.383.463	1.970.190	-410.713	2.112.806	19.349.784	25.050.934	44.400.718	13.875.805	2.813.042	12.064.382	14.877.424	29.323.294	-19.528.602	-660.512
FRIGO-PAK	19.603.851	18.328.875	1.274.976	-3.180.409	1.528.320	14.834.945	15.146.555	29.981.500	9.190.768	9.863.729	12.016.233	21.879.972	8.101.528	-20.083.229	-2.183.468
KARSIŞAN	13.972.480	13.153.003	819.477	5.453.295	5.636.038	31.268.015	41.374.478	72.642.493	5.599.321	30.629.603	5.447.009	36.076.612	36.565.881	1.019.159	-2.573.846
KENT	584.231.922	414.267.261	169.964.661	-15.667.175	149.811.141	258.550.669	278.342.239	536.892.908	60.333.653	186.636.055	12.701.329	199.337.384	337.555.524	277.398.178	-7.795.616
KEREVİTAŞ	264.498.705	191.091.733	73.406.972	-43.713.497	70.781.060	181.629.436	187.752.163	369.381.599	63.556.903	326.946.624	63.745.751	390.692.375	21.310.776	-99.516.990	10.505.980
KONFRUT	59.878.375	42.932.323	16.946.052	4.013.237	12.596.141	65.168.438	11.339.224	76.507.662	45.297.792	29.587.643	5.251.287	34.838.930	41.668.732	23.507.767	9.061.738
KRİSTAL KOLA	48.203.386	39.452.717	8.750.669	2.511.749	34.394.245	49.885.954	26.118.565	76.004.519	6.709.885	9.020.234	747.543	9.767.777	66.236.742	-9.853.495	2.392.114
MERKO GIDA	73.798.054	59.836.223	13.961.831	-3.071.684	7.646.134	47.484.575	32.800.709	80.285.284	1.292.041	56.817.632	7.136.453	63.954.085	16.331.199	-57.623.418	4.900.633
OYLUM	7.889.899	9.497.275	-1.607.376	-3.161.450	1.805.895	5.100.658	13.651.485	18.752.143	2.146.832	7.175.996	1.142.135	8.318.131	10.434.012	-4.731.006	-3.445.221
PENGÜEN GIDA	85.181.825	81.694.373	3.487.452	-24.558.818	15.052.654	79.840.362	104.914.316	184.754.678	41.154.369	59.333.074	56.716.084	116.049.158	68.705.520	177.202	-16.275.486
PINAR ET VE UN	479.294.192	396.232.302	83.061.890	38.255.409	66.759.041	143.761.136	297.516.737	441.277.873	37.209.662	84.499.869	23.753.867	108.253.736	333.024.137	84.337.694	38.326.633
PINAR SU	109.914.474	65.243.248	44.671.226	-8.641.485	15.282.172	28.486.492	101.420.523	129.907.015	7.588.210	35.008.737	21.965.534	56.974.271	72.392.744	12.689.795	-11.495.466
PINAR SÜT	809.821.385	658.957.435	150.864.550	67.442.927	115.879.577	233.008.057	450.339.382	683.347.439	95.188.742	153.820.005	49.695.218	203.515.223	479.832.216	150.152.970	50.013.430
SELÇUK GIDA	10.506.524	10.465.987	40.537	1.167.868	4.096.477	13.238.424	3.873.183	17.111.607	1.701.656	5.374.550	923.969	6.298.519	10.813.088	-21.654.942	2.179.907
TAT.	793.174.392	627.308.135	165.866.457	-10.293.991	208.265.991	450.083.597	116.834.466	566.918.063	159.295.645	224.613.441	120.490.832	345.104.273	221.813.790	27.943.690	39.984.623
TAZE KURU	501.608	347.283	154.325	-710.490	123.690	1.921.962	1.913.779	1.913.779	502.259	393.134	945.423	1.338.557	2.497.184	-71.049	-761.702
TUKAŞ	137.370.364	117.707.294	19.663.080	-39.973.342	62.246.373	171.070.091	47.817.549	218.887.640	218.887.640	104.249.857	75.058.260	179.308.117	39.579.523	-148.739.842	-10.019.971
TÜRK TUBORG	461.410.228	206.237.551	255.172.677	83.521.313	168.541.899	278.022.394	178.816.669	458.839.063	48.937.272	216.076.582	7.459.526	223.536.108	233.302.955	-449.719.831	99.990.052
ULUSOY UN	682.163.343	633.783.566	48.379.777	8.048.779	103.894.335	288.866.127	51.116.025	339.982.152	104.017.540	244.262.065	11.005.694	255.268.299	162.888.633	1.415.578	28.824.924
ÜLKER	2.748.370.545	2.115.060.273	633.310.272	227.330.561	648.770.068	2.128.504.531	1.033.447.409	3.161.951.940	198.321.733	1.826.580.192	67.203.301	1.893.783.493	1.268.168.447	106.324.722	312.603.638
VANET	6.872.249	7.457.304	-585.055	1.109.055	692.645	3.207.666	31.507.493	34.715.159	844.902	6.041.538	1.983.258	8.024.816	26.690.343	-13.474.716	-8.027.728

2014 yılı gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri

Şirket adı	Net satışlar	satışların maliyeti	brüt satış karı	Net kar	Ticari alacaklar	Dönen varlıklar	Duran varlıklar	Toplam aktifler	Stoklar	Kısa vadeli borçlar	uzun vadeli borçlar	Toplam borçlar	Öz sermaye	Geçmiş yıllar kar	Fvök
ALTINYAĞ	58.977.876	56.154.964	2.822.912	-1.885.271	7.128.888	21.506.993	54.170.630	75.677.623	7.160.210	26.527.149	1.929.298	28.456.447	47.221.176	-34.849.312	-962.406
A.V.O.D.	82.616.956	72.261.521	10.355.435	739.480	11.122.705	42.986.453	46.147.827	89.134.280	18.659.693	35.831.989	12.195.274	48.027.263	41.107.017	2.679.612	7.920.523
ANADOLU EFES	10.079.137.000	5.662.038.000	4.417.099.000	-331.554.000	1.064.132.000	4.497.418.000	15.616.387.000	20.113.805.000	1.085.532.000	2.533.723.000	5.756.143.000	8.289.866.000	11.823.939.000	4.812.035.000	916.176.000
BANVİT	1.935.566.522	1.682.127.486	253.439.036	-20.634.382	256.223.344	634.608.750	354.035.668	988.644.418	201.978.659	741.014.799	156.046.983	897.061.782	91.582.636	-33.863.102	47.564.531
COCA-COLA	5.985.370.000	3.803.928.000	2.181.442.000	347.204.000	422.049.000	2.249.180.000	4.952.680.000	7.201.860.000	575.087.000	1.443.236.000	2.385.592.000	3.828.828.000	3.373.032.000	1.423.042.000	628.536.000
DARDANEL	147.308.973	90.643.597	56.865.376	-14.994.914	23.984.364	56.055.111	20.620.809	76.675.920	11.897.092	141.974.242	87.345.876	229.320.118	-152.644.198	-189.700.328	7.675.158
EKİZ	21.787.478	20.251.618	1.535.860	-401.837	10.905.763	12.617.959	26.210.881	38.828.840	839.838.000	17.007.500	16.348.538	33.356.038	5.472.802	-26.425.482	212.736
ERSU	21.762.097	19.694.560	2.067.537	-1.047.438	5.149.661	15.829.059	23.379.199	39.208.258	7.208.338	4.578.490	5.737.192	10.315.682	28.892.576	-20.063.064	-886.253
FRIGO-PAK	25.412.836	22.509.004	2.903.832	-1.167.884	2.211.649	15.244.257	17.332.863	32.577.120	10.356.553	13.393.224	11.030.444	24.423.668	8.153.452	-23.263.638	-180.971
KARSUSAN	4.316.257	4.681.373	-365.116	-12.583.032	2.214.838	6.164.771	48.946.287	55.111.058	251.880	22.137.333	6.009.664	28.146.997	26.964.061	-672.893	-10.143.975
KENT	669.225.310	472.734.501	196.490.809	22.317.164	128.505.509	305.180.808	258.613.147	563.793.955	44.316.274	178.165.071	28.675.452	206.840.523	356.953.432	261.731.001	21.586.336
KEREVİTAŞ	327.138.968	234.753.007	92.385.961	-18.905.226	83.469.919	239.119.660	216.657.457	455.777.117	71.773.678	313.341.192	159.329.955	472.671.147	-16.894.030	-139.304.563	4.814.043
KONFRUT	73.427.756	49.940.505	23.487.251	11.335.541	10.204.520	52.753.791	10.764.648	63.518.439	34.902.732	8.444.122	2.126.534	10.570.656	52.947.783	27.263.019	14.545.647
KRİSTAL KOLA	61.376.810	57.125.574	4.251.236	368.343	30.961.394	62.174.871	27.533.934	89.708.805	13.715.596	22.090.503	1.087.282	23.177.785	66.531.020	-7.238.902	252.574
MERKO GIDA	111.058.977	88.274.388	22.784.589	9.828.588	11.970.867	28.022.705	17.484.288	45.506.993	7.666.066	17.972.860	1.479.903	19.452.763	26.054.230	-42.206.484	6.894.149
OYLUM	14.582.846	13.504.543	1.078.303	36.365	2.702.603	6.587.587	16.071.077	22.658.664	2.489.686	8.135.810	1.462.195	9.598.005	13.060.659	-7.012.966	207.402
PENGÜEN GIDA	103.468.584	91.936.868	11.431.716	-11.782.888	16.210.965	72.462.429	103.143.784	175.606.213	36.082.215	68.638.738	50.036.727	118.675.465	56.930.748	-24.381.616	-9.889.889
PINAR ET VE UN	550.921.324	468.670.413	82.250.911	44.261.506	65.607.092	113.982.910	330.813.174	444.796.084	40.001.788	77.440.824	22.909.693	100.350.517	344.445.567	90.496.965	36.220.493
PINAR SÜT	132.182.842	75.387.129	56.795.713	2.158.860	21.835.777	42.657.131	79.523.300	122.180.431	6.765.922	38.457.787	24.779.651	63.237.438	63.237.438	5.395.294	-5.165.873
PINAR SÜT	940.469.588	782.759.244	157.710.344	87.076.222	156.657.716	279.259.168	500.824.667	780.083.835	96.422.663	196.491.171	54.254.211	250.745.382	250.745.382	179.681.182	52.625.567
SELÇUK GIDA	14.087.996	14.491.599	-403.603	-86.020	3.432.993	16.863.672	4.725.337	21.589.009	3.451.042	10.119.384	613.834	10.733.218	10.855.791	-20.346.838	351.432
TAT .	817.038.173	644.807.905	172.230.268	150.262.119	182.768.954	501.427.175	162.538.767	663.965.942	181.998.900	253.169.591	60.833.747	314.003.338	349.962.604	30.437.759	50.877.298
TAZE KURU	1.414.782	908.038	506.724	-796.707	238.865	2.043.242	1.817.974	3.861.216	906.191	785.072	1.377.416	2.162.488	1.698.728	-733.371	-677.589
TUKAŞ	106.221.206	110.248.591	-4.027.385	-43.813.795	28.366.093	152.834.990	54.633.316	207.468.306	65.976.416	105.144.470	31.785.488	136.929.958	70.538.348	-178.340.308	-37.019.773
TÜRK TUBORG	586.161.000	258.177.000	327.984.000	120.002.000	198.551.000	424.508.000	232.636.000	657.144.000	37.861.000	296.072.000	7.647.000	303.719.000	353.425.000	-366.199.000	143.095.000
ULUSOYUN	921.577.365	862.192.903	59.384.462	14.189.389	177.055.422	440.546.330	53.336.233	493.882.563	175.012.462	319.988.236	11.005.694	330.993.930	162.888.633	2.474.682	34.850.631
ÜLKER	2.891.213.747	2.283.561.429	607.652.318	234.984.712	603.842.384	2.037.226.487	1.150.964.524	3.188.191.011	212.335.266	657.345.668	1.300.876.650	1.958.222.318	1.229.968.693	50.843.109	285.332.417
VANET	9.978.178	10.643.423	-665.245	4.157.513	688.170	26.608.401	18.757.887	45.366.288	1.491.061	7.863.066	1.833.589	9.696.655	35.669.633	-11.873.868	-3.951.531

2015 yılı gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri

Şirket adı	Net satışlar	satışların maliyeti	brüt satış karı	Net kar	Ticari alacaklar	Dönen varlıklar	Duran varlıklar	Toplam aktifler	Stoklar	Kısa vadeli borçlar	uzun vadeli borçlar	Toplam borçlar	Öz sermaye	Geçmiş yıllar karı	Faık
ALTINYAĞ	87.871.425	83.423.189	4.448.236	-6.771.704	4.153.898	31.939.440	129.330.595	161.170.035	3.015.095	73.804.757	18.621.767	92.426.524	68.743.511	-45.318.132	-962.406
A.V.O.D.	91.469.913	72.928.792	18.541.121	2.707.622	9.577.116	47.998.026	66.170.399	114.168.425	19.964.614	42.499.826	10.546.488	53.046.314	61.122.111	3.001.242	9.465.251
ANADOLU EFES	10.205.146.000	6.018.448.000	4.186.698.000	-137.154.000	1.139.463.000	4.942.542.000	17.101.548.000	22.044.090.000	1.102.915.000	2.625.163.000	6.845.422.000	9.470.585.000	12.573.505.000	3.994.139.000	928.877.000
BANYIT	2.001.062.565	1.789.571.400	211.491.165	-99.674.870	185.547.532	438.602.226	612.151.235	1.050.753.461	117.666.536	729.258.982	102.629.067	831.888.049	218.865.412	-54.497.484	-3.263.737
COCA-COLA	6.723.866.000	4.389.456.000	2.334.410.000	126.653.000	557.898.000	2.658.277.000	6.287.541.000	8.945.818.000	620.807.000	1.521.963.000	3.282.284.000	4.804.247.000	4.141.571.000	1.629.501.000	631.860.000
DARDANEL	215.437.354	141.005.016	74.432.338	-24.660.129	9.367.630	37.309.214	19.698.266	57.007.480	11.009.131	196.772.729	27.324.103	224.096.832	-167.089.352	-204.695.242	13.524.738
EKİZ	11.466.681	10.174.561	1.292.120	-4.486.297	9.830.538	11.530.754	26.734.984	38.265.738	1.061.869	19.314.098	17.096.915	36.411.013	1.854.725	-26.216.918	-532.489
ERSU	17.544.288	15.000.041	2.544.247	-1.033.428	5.938.239	21.215.125	40.688.483	61.903.608	11.277.587	10.304.604	5.736.813	16.041.417	45.862.191	-20.997.352	-1.220.783
FRIGO-PAK	30.282.317	26.527.948	3.754.369	-3.641.606	3.758.592	19.452.441	20.005.703	39.458.144	13.122.896	21.052.433	10.698.924	31.751.377	7.706.767	-3.431.522	-274.179
KARSUSAN	6.439.984	5.975.886	464.098	-2.414.726	3.471.030	23.646.300	56.287.074	79.933.374	12.990	43.537.796	7.544.800	51.082.596	28.850.778	-9.060.446	-4.407.869
KENT	554.794.738	355.677.191	199.117.547	51.364.755	89.731.171	297.656.698	298.701.581	596.358.279	43.320.531	175.505.390	15.146.880	190.652.270	405.706.009	51.364.755	37.675.074
KERENTİTAS	382.760.013	276.917.860	105.842.153	-85.157.495	102.679.990	321.017.151	339.827.639	660.844.790	107.290.387	581.437.054	55.668.300	637.105.354	23.739.436	-751.301	10.799.174
KONFRUT	50.369.864	40.264.874	10.104.990	6.531.989	10.421.686	54.830.228	12.321.803	67.152.031	38.153.039	6.339.213	1.430.078	7.769.291	59.382.740	38.053.230	7.903.308
KRİSTAL KOLA	81.985.639	75.749.400	6.236.239	2.020.579	35.817.356	59.479.862	27.383.086	86.862.948	11.107.447	17.039.768	1.301.702	18.341.470	68.521.478	-6.922.929	2.017.595
MERKO GIDA	72.204.499	58.767.593	13.436.906	658.944	9.727.090	67.164.895	16.378.849	83.543.744	46.036.206	50.137.031	6.808.761	56.945.792	26.597.952	-42.239.132	3.718.612
OYLUM	16.441.773	15.335.044	1.106.729	-650.051	6.145.749	9.650.555	18.053.343	27.703.898	2.372.272	12.308.514	3.039.728	15.348.242	12.355.656	-6.600.800	-245.561
PENCÜEN GIDA	107.358.450	86.132.377	21.226.073	3.813.507	17.359.870	89.232.046	107.241.466	196.473.512	51.368.897	94.452.078	41.477.695	154.995.817	60.543.739	-36.164.383	5.098.152
PINAR ET VE UN	591.063.053	491.959.632	99.103.421	66.505.898	73.068.298	145.985.173	375.346.936	521.332.109	56.132.240	88.586.702	26.514.276	115.100.978	406.231.131	108.801.205	47.001.716
PINAR SU	144.487.342	75.741.973	68.745.369	-8.997.599	18.418.150	44.791.246	104.782.338	149.573.584	10.351.142	63.090.226	32.738.344	95.828.570	53.745.014	8.976.842	-8.222.463
PINAR SÜT	1.011.204.645	848.781.037	162.423.608	62.235.907	138.210.610	277.919.439	605.838.516	883.757.955	112.008.255	240.251.516	56.356.477	296.607.993	587.149.962	186.701.497	50.659.651
SELÇUK GIDA	9.687.647	9.528.471	159.176	953.366	1.795.338	13.911.249	6.443.495	20.354.744	3.411.915	6.177.368	903.689	7.081.057	13.273.687	-20.436.710	21.958
TAT.	910.554.577	705.070.620	205.483.957	67.318.191	237.892.976	491.480.612	163.103.510	654.584.122	192.680.258	205.536.127	30.774.304	236.310.431	418.273.691	100.030.348	69.670.811
TAZE KURU	2.696.776	2.139.891	556.885	-448.203	679.292	1.752.505	1.843.148	3.595.653	684.281	2.014.529	337.645	2.352.174	1.243.479	-1.537.124	-223.063
TUKAŞ	162.563.810	129.515.706	33.048.104	37.953.926	29.350.329	173.213.467	98.532.936	271.746.403	99.538.163	117.226.468	32.941.421	150.167.889	121.578.514	-224.970.213	28.644.459
TÜRK TUBORG	742.680.000	335.804.000	406.876.000	157.752.000	256.206.000	628.702.000	279.657.000	908.359.000	47.674.000	386.438.000	12.418.000	398.856.000	509.503.000	246.197.000	186.841.000
ULUSOY UN	1.030.479.354	952.456.882	78.022.472	8.303.209	202.008.828	430.476.542	72.630.710	503.107.252	140.128.664	326.793.283	6.545.630	333.338.913	169.766.339	31.736.786	44.986.689
ÜLKER	3.075.120.076	2.408.422.513	666.697.563	283.723.766	648.516.627	2.418.802.807	1.507.784.747	3.926.587.554	234.137.771	653.505.104	1.633.652.466	2.287.157.570	1.639.429.984	161.340.007	386.427.199
VANET	4.817.029	6.651.540	-1.834.511	-1.578.673	511.130	21.111.619	24.607.793	45.719.412	944.210	3.291.106	3.097.925	6.389.031	39.330.381	-7.224.562	-1.465.424

2016 yılı gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri

Şirket adı	Net satışlar	satışların maliyeti	brüt satış karı	Net kar	Ticari alacaklar	Dönen varlıklar	Duran varlıklar	Toplam aktifler	Stoklar	Kısa vadeli borçlar	uzun vadeli borçlar	Toplam borçlar	Öz sermaye	Gecikmiş yıllar karı	Fvök
ALTINYAĞ	103.00.772	92.441.139	10.569.633	-6.447.355,00	12.733.038	22.773.067	88.784.149	111.557.216	412.485	52.956.255	25.040.740	77.996.995	33.560.221	-42.416.085	-222.198
A.V.O.D.	102.344.261	83.982.095	18.362.166	981.801,00	15.602.696	65.601.913	87.881.764	153.483.677	34.706.741	47.736.450	9.683.627	57.409.077	96.074.600	356.478	8.924.537
ANADOLU FİFES	10.420.257.000	6.329.642.000	4.090.615.000	-40.055.000,00	1.319.634.000	6.008.675.000	19.619.884.000	25.628.559.000	1.030.992.000	117.754.000	8.125.080.000	8.242.834.000	14.817.022	3.630.736.000	939.940.000
BANVİT	1.934.743.180	1.569.318.611	365.424.569	62.415.065,00	157.374.332	469.622.416	641.115.196	1.110.737.612	149.362.228	460.416.723	308.086.288	768.503.011	342.234.601	-154.619.910	171.034.928
COCA-COLA	7.050.245.000	4.657.765.000	2.392.480.000	22.391.000,00	604.345.000	3.132.848.000	7.323.098.000	10.455.946.000	521.303.000	1.497.639.000	3.961.360.000	5.438.990.000	4.996.947.000	1.739.892.000	640.745.000
DARDANEL	244.883.601	153.647.633	91.235.968	-22.767.333,00	61.96.062	30.287.141	25.617.356	55.904.497	14.730.604	220.656.636	25.040.407	245.697.043	-	189.792.546	20.731.652
ERKİZ	11.575.826	11.352.190	223.636	3.142.424,00	8.713.668	103.030.600	23.563.185,00	33.893.545,00	50.690,00	22.984.447,00	623.446,00	292.891,00	4.674.634	-28.121.042	-1.482.191
ERSU	8.925.171	7.117.691	1.807.480	61.502,00	931.292	14.211.895	38.133.390	52.345.285	9.106.513	3.220.061	4.976.904	8.196.965	44.148.320	-22.223.041	17.388
FRİGO-PAK	31.604.763	28.284.145	3.320.618	-1.409.199,00	41.72.052	15.094.794	20.691.467	35.786.261	9.596.644	17.479.834	10.730.507	28.210.341	7.575.920	-7.073.128	-205.496
KARUSAN	-	-	-	-2.339.182,00	531.130	48.922.817	29.173.369	78.096.186	-	38.453.407	7.036.546	45.489.853	32.606.333	-3.899.539	-2.325.320
KENT	603.355.395	420.083.892	183.271.503	-8.606.371,00	109.701.582	226.905.013	324.965.097	551.870.110	56.229.208	211.135.961	19.885.269	231.021.230	320.848.880	292.857.533	5.032.161
KORVİTAŞ	461.890.263	347.247.520	114.642.743	-73.770.826,00	109.662.787	243.066.524	361.813.744	604.820.268	123.574.431	609.562.610	47.500.739	657.063.349	52.243.081	160.355.972	104.261.622
KONRUT	44.048.311	31.872.737	12.175.574	9.887.534,00	5.771.394	67.298.284	19.411.306	86.709.590	55.294.291	16.070.119	1.345.947	17.414.066	69.295.524	44.328.153	11.185.181
KRİSTAL KOLA	106.045.354	93.280.566	12.764.788	3.068.840,00	35.455.671	62.207.865	31.698.166	94.206.031	9.380.858	24.388.772	1.691.842	26.080.614	68.125.417	-8.418.979	4.555.434
MERKE GIDA	83.049.459	72.511.186	10.538.273	-6.246.356,00	13.265.320	80.642.072	27.216.232	107.858.304	56.856.386	71.408.055	7.428.001	78.836.056	29.022.248	-41.480.988	-1.323.036
OYLİM	18.821.985	18.265.590	556.395	-832.007,00	6.644.484	8.960.284	20.709.748	29.670.032	1.617.174	13.517.390	2.530.775	16.048.165	13.621.867	-7.834.747	-881.968
PENGİLEN GIDA	124.699.377	106.304.502	18.394.875	-10.644.729,00	15.843.032	100.768.965	107.066.869	207.835.834	63.626.341	124.918.254	33.242.962	158.161.216	49.674.618	-32.350.587	1.845.137
PINAR ET VE UN	637.519.970	531.979.552	105.540.418	59.689.181,00	100.975.081	164.660.183	382.303.189	546.963.372	46.709.150	98.772.178	29.258.259	128.030.437	418.932.935	130.463.628	52.202.874
PINAR SU	163.957.226	98.536.814	65.420.412	-21.421.595,00	21.468.868	51.131.106	154.781.248	205.912.354	12.344.668	62.697.657	79.229.067	141.926.724	63.985.630	-766.366	-18.320.887
PINAR SÜT	1.067.776.692	876.662.891	191.113.801	60.019.544,00	184.074.763	317.373.067	615.856.080	933.593.147	103.894.123	257.479.076	82.775.707	340.254.783	593.338.364	60.019.544	62.655.437
SELÇUK GIDA	9.474.531	9.541.575	-	-1.033.615,00	3.598.374	14.661.759	6.445.528	21.107.287	2.830.369	5.693.062	3.181.507	8.874.569	12.232.718	-19.483.387	-585.995
TAT.	981.120.246	790.790.672	230.329.574	64.700.560,00	230.378.112	500.086.681	191.380.111	691.466.792	202.755.689	153.333.404	77.173.021	230.906.425	440.960.367	143.476.510	70.202.906
TAZE KURU	3.739.599	2.631.842	1.107.757	64.694,00	1.294.738	3.443.720	1.734.525	5.178.245	880.311	1.946.663	979.385	2.926.048	2.252.197	-2.003.206	250.391
TUKAŞ	202.652.381	162.641.672	40.010.709	15.227.319,00	43.740.324	198.618.209	95.423.985	294.042.194	109.102.692	128.436.133	29.175.919	157.612.052	136.430.142	-187.016.287	31.700.540
TÜRK TUBORG	962.729.000	416.387.000	546.342.000	226.890.000,00	341.129.000	917.424.000	368.134.000	1.285.558.000	98.149.000	517.611.000	20.906.000	538.517.000	747.041.000	-88.445.000	230.333.000
ULUSOY UN	1.151.991.130	1.075.930.400	76.060.730	14.796.725,00	263.586.105	478.399.924	903.47.969	568.647.893	140.983.993	370.936.821	18.239.647	389.176.468	179.471.425	38.139.327	63.557.663
ÜLKER	3.921.686.855	2.999.732.967	921.953.888	242.004.730,00	772.946.269	3.501.795.901	2.024.393.048	5.526.188.949	361.942.164	3.169.041.952	502.550.519	3.671.592.471	1.854.596.478	392.011.083	508.081.416
VANET	6.473.773	6.410.785	62.988	-8.991.683,00	1.022.841	5.735.530	42.464.017	48.199.547	801.316	13.808.747	3.688.263	17.497.010	30.702.537	-8.127.351	-3.044.961

2017 yılı gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri

Şirket adı	Net satışlar	satışların maliyeti	brüt satış karı	Net kar	Ticari alacaklar	Dönen varlıklar	Duran varlıklar	Toplam aktifler	Stoklar	Kısa vadeli borçlar	uzun vadeli borçlar	Toplam borçlar	Öz sermaye	Geçmiş yıllar karı	Fvök
ALTINYAĞ	175.783.453	102.511.723	13.266.219	6.684.191	23.911.565	145.224.780	6.327.261	151.552.041	13.827.492	114.890.353	28.352.791	143.243.144	8.308.897	47.377.683	4.880.559
A.V.O.D.	113.106.494	93.420.164	19.686.330	8.141.394	14.409.786	83.426.436	90.409.984	173.838.420	43.550.473	63.237.737	14.858.004	78.095.741	95.742.679	4.472.756	8.141.394
ANADOLU EFES	12.946.918.000	7.906.500.000	5.040.418.000	305.889.000	1.530.645.000	9.197.981.000	20.492.024.000	29.689.905.000	1.179.231.000	5.818.654.000	8.045.385.000	13.864.037.000	15.826.868.000	3.495.918.000	1.251.949.000
BANVİT	2.531.085.865	1.938.565.308	592.520.557	254.098.379	258.532.948	734.105.962	605.883.948	1.339.689.910	256.831.672	655.136.422	70.896.012	726.032.434	613.657.476	92.286.648	353.851.612
COCA-COLA	8.521.146.000	5.619.832.000	2.901.314.000	281.497.000	675.151.000	5.705.260.000	7.688.898.000	13.394.158.000	563.847.000	4.127.557.000	3.827.008.000	7.954.565.000	5.439.593.000	1.656.568.000	874.020.000
DARDANEL	250.488.829	187.427.820	63.061.009	20.805.060	20.808.834	39.027.490	22.817.507	61.844.997	10.236.778	155.635.789	116.564.338	272.200.127	-2.103.551.29	-252.122.704	22.758.647
EKİZ	25.502.855	24.685.529	877.326	-978.046	8.337.305	10.789.758	28.633.805	39.443.563	1.142.395	23.890.765	7.512.810	31.403.575	8.039.988	-26.520.119	-226.162
ERSU	10.077.853	7.681.261	2.396.592	1.351.505	2.164.963	19.316.924	35.542.772	54.859.096	12.841.026	6.660.866	4.517.988	111.78.854	43.680.842	-22.235.754	1.909.976
FRIGO-PAK	35.361.112	27.041.497	8.319.615	867.799	2.269.374	18.738.225	24.371.273	43.109.498	14.456.655	12.993.275	17.904.352	30.897.627	12.211.871	-8.482.327	4.353.346
KARSUSAN	522.676	141.566	381.110	-3.982.420	977.258	74.614.373	21.907.398	96.521.771	1.598.541	45.793.454	6.072.814	51.866.268	44.655.503	15.097.799	-2.702.574
KENT	719.923.753	506.512.471	213.411.282	40.237.888	143.357.929	266.359.176	338.568.466	604.927.642	84.555.968	195.692.820	15.512.690	211.205.510	393.722.132	276.988.128	76.642.899
KEREVİTAS	2.420.706.265	1.992.515.999	428.192.266	66.678.925	573.697.313	1.840.522.941	1.555.646.653	3.396.169.594	335.427.244	1.670.561.503	965.619.985	2.636.181.488	759.988.106	114.893.278	108.127.132
KONFRUT	74.442.748	52.929.635	21.513.113	15.535.299	5.925.843	64.047.055	47.709.826	111.756.881	48.916.706	25.390.650	1.759.528	27.069.178	84.687.703	54.215.687	11.497.039
KRISTAL KOLA	115.864.089	105.473.654	10.390.435	3.213.948	48.122.884	88.418.790	42.137.723	130.556.513	14.322.964	27.544.338	20.347.238	47.891.576	82.664.937	-2.105.533	5.702.403
MERKO GIDA	94.945.890	88.079.157	6.866.733	-13.772.102	11.101.083	62.334.175	32.964.365	95.298.540	32.311.028	72.938.175	7.457.802	80.395.977	14.902.563	-47.717.820	-10.839.424
OYLUM	25.089.636	23.351.865	1.737.771	-1.057.159	9.612.945	16.190.943	22.371.501	38.562.444	2.945.262	14.210.712	6.158.332	20.369.044	18.193.400	-8.666.754	-221.232
PENGUEN GIDA	156.006.445	133.271.743	23.334.702	-14.841.234	18.634.414	116.568.320	95.114.529	211.682.849	73.502.258	140.443.795	36.812.426	177.256.221	34.426.628	-42.997.407	3.426.061
PINAR ET VE UN	649.566.141	551.456.702	98.109.439	59.312.096	95.912.444	174.285.120	476.040.228	680.325.348	45.279.850	108.199.632	40.633.535	148.833.167	501.492.181	142.663.229	47.454.520
PINAR SU	198.291.944	111.128.901	87.163.043	-19.715.874	28.136.518	57.007.192	189.954.767	246.961.959	10.093.728	104.080.130	78.893.980	182.974.110	63.987.849	-18.598.912	-1.906.708
PINAR SÜT	1.240.050.704	1.043.294.850	196.755.854	47.082.544	250.218.193	437.177.421	764.363.093	1.201.540.514	145.837.859	361.116.573	150.258.091	511.374.664	690.165.850	217.659.060	58.446.522
SELÇUK GIDA	13.744.584	10.811.048	2.933.536	421.458	2.338.183	14.332.682	6.308.323	20.641.005	2.342.393	5.395.591	2.578.534	7.974.125	12.666.880	-20.516.789	1.919.335
TAT .	1.074.034.710	835.401.871	238.632.839	61.183.525	281.425.149	563.452.240	222.537.003	785.989.243	231.676.801	270.876.344	22.137.264	293.013.608	492.975.635	172.819.429	70.654.054
TAZE KURU	3.405.674	2.051.596	1.354.078	90.195	1.604.715	5.425.439	1.708.614	7.134.053	1.905.053	1.549.290	3.257.907	4.807.197	2.326.856	-1.954.046	420.012
TUKAŞ	235.258.862	190.725.102	44.533.760	6.293.290	55.483.794	255.820.326	113.896.284	369.716.610	138.691.658	197.688.157	30.903.142	228.591.299	141.125.311	-171.794.286	25.715.931
TÜRK TUBORG	1.235.831.000	532.832.000	702.999.000	307.776.000	433.209.000	1.137.565.000	523.875.000	1.661.440.000	102.231.000	595.704.000	28.256.000	623.960.000	1.037.480.000	131.266.000	331.037.000
ULUSOY UN	1.805.706.332	1.715.166.304	90.540.028	16.595.083	331.845.733	758.865.094	97.982.763	856.847.857	222.341.158	576.882.501	84.291.165	661.173.666	195.674.191	51.899.755	60.658.310
ÜLKER	448.1103.525	3.534.096.627	1.276.935.898	430.891.403	772.499.988	4.796.550.026	3.529.902.400	8.326.452.426	564.685.465	1.999.151.376	3.631.397.896	5.630.492.272	2.695.903.154	553.800.151	594.662.063
VANET	601.765	718.174	-116.409	1.936.668	5.371	34.237.636	24.190.965	58.428.601	0	14.266.702	3.648.658	17.945.360	40.483.241	-7.698.711	-1.984.478

2018 yılı gelir tablosu ve finansal durum tablosu kalemleri

Şirketler	Net satışlar	satışların maliyeti	brüt satış karı	Net kar	Ticari alacaklar	Dönen varlıklar	Duran varlıklar	Toplam aktifler	Soklar	Kısa vadeli borçlar	uzun vadeli borçlar	Toplam borçlar	Öz sermaye	Geçmiş yıllar karı	Faük
ALTINYAĞ	256.166,91	259.869,880	-3.702,969	-35.371,358	27.098,944	64.493,979	43.976,772	108.470,751	1.247,769	74.275,906	11.903,303	86.179,209	22.291,542	-18.826,359	-49.146,222
A.V.O.D.	140.777,312	113.832,188	26.945,324	-5.265,508	17.196,832	100.513,338	84.038,580	184.553,918	61.554,458	91.667,916	21.053,770	112.721,686	71.832,232	3.692,471	12.254,069
ANADOLU FİBS	18.689,686,000	11.704,576,000	6.985,110,000	315,110,000	2.413,804,000	10.289,601,000	28.634,511,000	38.926,112,000	1.943,100,000	7.779,665,000	9.812,441,000	17.592,106,000	21.334,006,000	3.996,332,000	1.605,960,000
BANVİT	2.932,275,490	2.517,856,729	414,418,761	81,066,013	291,809,150	986,961,171	558,043,658	1,545,004,829	290,416,441	689,999,088	123,504,744	813,503,832	731,500,997	161,582,628	153,073,117
COCA-COLA	10.623,385,000	7,096,596,000	3,526,789,000	360,160,000	750,679,000	4,537,246,000	9,483,196,000	14,020,442,000	803,952,000	2,668,609,000	4,901,097,000	7,569,706,000	6,450,736,000	1,675,242,000	1,254,776,000
DARDANEL	343,551,684	237,899,635	105,652,049	-70,233,145	32,192,795	72,731,751	23,414,262	96,146,013	21,694,887	260,103,028	116,631,259	376,734,287	-280,588,274	-272,927,764	19,059,123
FAZ	43,605,613	43,226,087	379,526	-4,045,328	4,326,290	10,193,813	31,023,279	41,217,092	128,730	27,380,113	7,621,068	35,001,181	621,5911	-27,498,165	-440,833
FRSU	14,032,802	12,739,043	1,293,759	48,596	4,326,290	16,716,176	34,600,324	51,316,500	9,898,394	9,663,449	4,561,373	14,224,822	37,091,678	-25,826,458	-246,591
FRIGO-PAK	56,864,287	41,084,845	15,779,442	3,710,752	6,142,581	39,802,413	30,628,689	70,431,102	26,146,122	30,259,323	19,646,042	49,905,365	20,523,737	-7,614,528	10,614,283
KARİTUSAN	1,118,321	270,853	847,468	-4,168,660	1,075,138	67,860,049	16,332,031	84,198,980	1,327,688	39,111,132	5,849,546	44,960,678	39,238,302	11,483,379	-2,022,443
KENT	872,154,124	629,420,898	242,733,226	55,868,719	205,025,501	416,673,489	364,232,786	780,906,275	122,145,286	322,078,136	18,490,916	340,569,052	440,337,223	311,084,122	78,779,852
KEREVİTAS	2,422,035,082	1,859,089,302	562,945,780	-33,491,157	599,398,900	1,857,985,221	1,181,848,560	3,039,834,081	363,038,616	798,175,008	1,459,677,628	2,257,852,636	781,981,445	433,864,245	322,903,718
KONTRUT	134,884,494	86,050,816	48,833,678	33,600,672	15,089,556	144,302,767	67,202,908	211,505,675	105,954,734	91,105,216	2,302,864	93,408,080	118,097,595	33,600,672	43,031,172
KRİSTAL KOİA	91,739,656	95,166,794	3,427,138	-9,302,710	43,751,077	86,362,336	49,182,940	135,545,276	23,090,709	46,051,431	16,003,438	62,054,869	73,490,407	889,648	-8,715,596
MERKO GIDA	115,511,660	105,075,335	10,436,325	-30,856,294	6,556,703	35,671,551	54,445,632	90,117,183	71,301,657	48,495,022	10,115,959	58,610,981	31,506,202	-42,142,168	-22,750,955
OYLİM	40,388,387	35,808,131	4,580,256	148,543	11,840,991	19,002,942	33,411,692	52,414,634	4,559,622	21,008,026	7,891,686	28,899,712	23,514,922	-9,723,913	2,288,940
PENGİCEN GIDA	183,135,212	151,376,402	31,758,810	712,393	20,760,682	93,273,202	73,760,026	167,035,228	48,212,934	105,119,203	27,083,176	132,202,379	34,832,849	44,892,560	11,805,122
PNAR ET VE UN	700,745,642	603,360,959	97,305,516	62,117,389	101,845,706	212,342,801	520,590,572	732,933,373	67,109,520	128,873,867	50,378,950	179,252,817	553,680,556	180,664,449	42,345,440
PNAR SU	234,185,150	136,555,196	97,429,954	-22,077,329	34,100,310	74,775,008	218,850,762	293,625,770	171,641,082	160,017,272	69,110,771	229,128,043	64,497,727	-36,281,924	6,350,631
PNAR SÜT	1,487,832,140	1,256,251,399	231,580,741	49,216,305	292,348,136	508,138,573	884,258,221	1,392,396,794	169,099,697	472,727,320	138,229,245	610,956,565	781,440,229	255,655,173	81,181,326
SELÇUK GIDA	12,431,239	10,099,851	2,331,388	477,553	4,315,899	17,413,633	6,368,098	23,781,731	7,859,554	5,540,040	1,282,230	6,622,270	17,122,219	-5,776,969	1,946,987
TAT.	1,155,378,200	919,539,938	235,838,262	38,576,777	322,463,202	641,100,927	223,209,193	864,310,120	237,813,206	246,759,458	116,675,236	363,434,694	500,875,426	199,113,868	59,767,349
TAZE KIRU	4,095,916	-3,682,342	413,574	-1,326,130	987,685	4,580,462	1,740,043	6,320,505	2,051,136	3,114,126	2,205,654	5,319,780	1,000,725	-1,863,853	-1,269,029
TUKAŞ	374,615,196	276,675,032	97,940,164	35,625,471	91,215,599	348,862,699	270,010,191	618,872,890	214,744,190	345,443,367	98,853,200	444,296,567	174,576,323	-168,061,882	75,092,996
TÜRK TUBORG	1,699,543,000	794,042,000	905,501,000	427,671,000	739,343,000	1,560,812,000	777,825,000	2,338,637,000	256,948,000	892,461,000	40,756,000	933,217,000	1,405,420,000	362,420,000	423,442,000
ULUSOYUN	2,984,555,718	-2,875,622,716	108,933,002	19,906,171	421,755,175	857,513,399	179,346,635	1,035,860,034	148,876,878	595,776,972	196,594,217	792,371,189	243,488,845	66,524,884	209,541,266
ÜİKER	5,955,508,000	4,395,223,000	1,560,285,000	787,621,000	1,899,086,000	6,391,831,000	4,278,041,000	10,669,872,000	604,554,000	1,844,865,000	51,452,755,000	6,990,140,000	3,679,732,000	822,885,000	779,084,000
VANET	3,288,861	3,283,074	5,787	480,253	120,977	21,961,344	23,106,368	45,067,712	0	4,114,624	2,205,813	6,320,437	38,747,275	6,541,126	-1,254,782

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Kazim Gökhan DEMİRİZ

Doğum Yeri : Ankara

Doğum Tarihi : 15.06.1982

Medeni Hali : Bekar

Yabancı Dili : İngilizce, Fransızca

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Charles Lepierre Lisesi, Portekiz (2000)

Lisans : Bilkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi İktisat bölümü (2007)

Yüksek Lisans : Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi

Anabilim Dalı 2020

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Fargo Proje Eğitim Tarım Danışmanlık Ltd. Şti 2011- devam ediyor

CMS Kongre Yönetim Sistemleri -Proje Asistanı – 2008- 2009